

tiszatáj

77. ÉVFOLYAM

2023. január

tiszatáj

IRODALMI FOLYÓIRAT

Megjelenteti a Tiszatáj Alapítvány Kuratóriuma
a Csongrád Megyei Önkormányzat,
Szeged Megyei Jogú Város Önkormányzata,

EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERIUMA

az Emberi Erőforrások Minisztériuma
és a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával.

•
• Visegrad Fund

•
•

HÁSZ RÓBERT főszerkesztő
ANNUS GÁBOR, ORCSIK ROLAND, TÓTH ÁKOS szerkesztők
SINKOVICS BALÁZS korrektor
MOHAI ALETTA szerkesztőségi titkár

Felelős kiadó: Tiszatáj Alapítvány
Szedés, tördelés: Tiszatáj Alapítvány
A lapot nyomja: Innovariant Nyomdaipari Kft., Algyő
Felelős vezető: Drágán György
www.innovariant.hu

E-mail: tiszataj@tiszataj.hu

Online változat: tiszatajonline.hu

Szerkesztőség: 6720 Roosevelt tér 10–11. Tel. és fax: (62) 421–549
Levélcím: 6701 Szeged, Pf. 149.

Terjeszti: Lapker (Magyar Lapterjesztő Rt.)

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletága 1008. Budapest, Orczy tér 1.

Előfizethető valamennyi postán, kézbesítőknél,

e-mailen: hirlapelofizetes@posta.hu, faxon: 303–3440

További információ: 06 80/444–444

Egyes szám ára: 600 forint.

Előfizetési díj: negyedévre 1500, fél évre 3000, egész évre 6000 forint.

ISSN 0133 1167

Tartalom

LXXVII. évfolyam, 1. szám / 2023. január

„S szórd el csontommal hírem-nevemet...”

MARNO JÁNOS	Vagyon (Petőfi-gyurma)	3
TÓBIÁS KRISZTIÁN	Alkalmi vers a dolgok még mindig állásáról	4
SOPOTNIK ZOLTÁN	Elvarrási horizont	5
KOVÁCS DOMINIK – KOVÁCS VIKTOR	A hiéna (Vásári komédia)	8
TAKÁCS ZSUZSA	Az első parancsszóra	32
VESZELKA ATTILA	Egy estém otthon	34
HÁY JÁNOS	Királyakasztós	37
FENYVESI OTTÓ	Szeged Overdrive	40
SZÖLLŐSI MÁTYÁS	Fóbia (regényrészlet)	42
AUFMUTH LÍVIA	Folyó; Plasztik narancsfaligetek	48
GULISIO TÍMEA	Édes; Szűz; Asszony	50
BENKŐ IMOLA ORSOLYA	Taknyos; Gyűrődések	52
CSÓSZ GERGŐ	palota; bocskai út; a kút	55
ECSÉDI ORSOLYA	ég; két lyuk	58
ANDRÁS LÁSZLÓ – BABICZKY TIBOR	Hajótörés szélcsendben	60
G. ISTVÁN LÁSZLÓ	Iszapszínű; Kardáncsukló; Tuják	62
GÁL FERENC	Járó föld	64
KUKUCSKA SZABOLCS	2.; 6.; 8.; 10.	66
PINTÉR SÁNDOR	Míg eredetéig rohad	68
SZABÓ DÁRIÓ	Elektromosság egy óramutató hegyéből	69
VASAS TAMÁS	hullásidő; pedigree	70
BALÁZS ATTILA	Öreg ház a csirkepiacon, vitorlával – Domival	72
UNGVÁRY RUDOLF	Könyörtelen	79

Vissza a jövőbe – Return To The Future

LUKÁCS FLÓRA	„csak egyetlenegyszer és soha többé úgy, ahogyan épp akkor”	95
--------------	---	----

HANA BLAŽKOVÁ	Anyag a jó könyvhöz (Az irodalmi színpad közös anyagai) <i>Holka László</i> fordítása	99
---------------	---	----

mérlegen

MÁRJÁNOVICS DIÁNA	Történetek, amelyek rosszul végződnek (Neven Ušumović: A csalogány nyelve)	103
LADÁNYI ISTVÁN	Személyes témák és szakszerű kutatások (Virág Zoltán: Nyelvi mozaikok és kulturális rezonanciák. Tanulmányok, műbírálatok)	106
GODA REGINA	A megértés lehetetlensége – történelmi trauma egy gyermek perspektívájából (Đorđe Lebović: Semper idem. Egy gyerekkor krónikája)	111
HÓZSA ÉVA	Sikkes (szöveg)szabászat (Bencsik Orsolya: Énekes Krisztina rongyikái. Otthonkeresés Juhász Erzsébet, Végel László és Tolnai Ottó írásművészetében)	116

Az utolsó oldalon

SZÍV ERNŐ	Kedves Sándor	120
-----------	---------------------	-----

Illusztrációk

FENYVESI OTTÓ (a címlapon és az 57. oldalon), GÉCZI JÁNOS (6–7. oldalon), PETŐCZ ANDRÁS (32. oldalon), HÁY JÁNOS (39. oldalon), LADIK KATALIN (78. oldalon), TANDORI DEZSŐ (94. oldalon), MÓSER ZOLTÁN (32. oldalon), BÍRÓ JÓZSEF (119. oldalon) és MIKLOSOVITS LÁSZLÓ (a belső borítón) alkotásai.

Diákmelléklet 188.

N. HORVÁTH BÉLA	Kultusz – és politika (Illyés Gyula Petőfi-képe az '50-es években)
-----------------	--

„Illyés Gyula Petőfi-könyvei a XIX. századi költő, a nemzet apostola népszerűsítésében, a kultuszképzésben jelentős szerepet játszanak. A mai felnőtt nemzedékeknek az 1963-ban megjelent *Petőfi Sándor*, elődeiknek az eredeti mű, az 1936-os *Petőfi*. Noha a szerző nem deklarálna, de nyilvánvalóan elkötelezett, elfogult, tehát akarva-akaratlan a kultuszképzés rituáléjának rabja lett, amikor egy teleologikus célképzet mentén felrajzolta az életpályát, a gyermek- és ifjúkortól kezdve a pálya kiteljesedéséig, a hősi halálig.”

tiszatajonline.hu/tiszataj/diakmelleklet

MARNO JÁNOS

Vagyon

PETŐFI-GYURMA

Vagyon a nap éppen lemenőben,
nagyon elszomorít, hogy így vagyon.
A virágnak megtiltani nem lehet,
ha leszakítják, hogy elhervadjon.

Fa vagyok én, lelkem kusza gyökér,
vétek tovább lelkesednem, vétek;
vétek roskadoznom a bánattól,
mikor máglyarakásomon égtek.

Betegségemről ne kérdezzetek
orvost s papot se hívjatok hozzám;
a darabban jobb szerepet kaptam,
mint amire táltumom bízám.

De többé, többé nem panaszkodom;
Megelégít az idő, mely orvos,
hol lágyan melengető, hol csontig
fagyaló-tartósító, és korhol.

A negyvennyolcból mégsem engedek;
inkább hozzáadok még egyet,
és akadjak ott akár pikavégre,
a világnak késhet annyi vége.

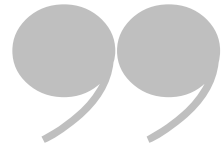
Majd álmodban visszatérek hozzád,
oly mélybe, hová bűvár nem merül,
s ahol az élet elfeketülten
tagadva magát magába menekül.

S akkor cseresznyevirágzás ébreszt,
a cserebogarászás megérte;
dajkám hangja szobádban dudorász,
„Jól cserbenhagytalak!... És miért ne?”

„S szórd el csontommal hírem-neveimet...”

TÓBIÁS KRISZTIÁN

Alkalmi vers *a dolgok még mindig állásáról*

Ad notam:

Ady élt, Ady él, Ady élni fog (same in english with Petőfi)

Nekem falat adott az úr
Vályog rönk téгла
falat
Hogy odaát
a fal mögött
ne lássa senki
itt disznó rőfög épp
És itt most egy rímet
mert az szép
Legalább egy rímet ad nekem az úr
itt a fal mögött
Amit ad el is vehet
Ha úgy tetszik onnantól már csak
prózában él a nemzet
A fal marad
Felül az úr
oda ahol közelebb az ég
a fal tetején
Hagyom
hadd lógjon
ott ahol közelebb az ég
lógjon csak
ha fennakad
egy repülőgép kondenzcsíkján
Talán észre sem veszi senki
hogy itt alul
még mindig a disznó az úr

SOPOTNIK ZOLTÁN

Elvarrási horizont

„Itt már mindenki Petőfi Sándor”
(LIL G X Nemazalány)

„Saját zenekarát lépteti fel Demeter Szilárd a PIM-ben.
Az esemény szerint Petőfi Sándor születésének
200. évfordulóját ünneplik majd a koncerttel.”
(444.hu)

Most, hogy nemrég felkértek, írjak már valami verset
Petőfiről, az öngyilkosságon gondolkodom. Kint a csupasz
fák mögött a telepiek mászkálnak oda-vissza a nemrég
felújított lépcsőn (*proli-szecesszió*), mikor ezt írom (*és
metaforikusan ám, de*) felkötöm magam a gerendára
az erkélyen („*Ujdivatu nyakravaló / Készül most.*”)
Kint ringat a decemberi szél, a lépcsőn sétálok
azt hiszik, újévre hangoló tereptárgy vagyok. Világéletemben
utáltam Petőfit, vagyis a költészetét (a hazafi előtt le a
kalappal), így pontos. Szépen lengedezek
a kötélén, nyugodtan, hogy ezt a terhet végre letettem.
Annyira belém hivatkozták szegényt, hogyha netán rákos
leszek, biztos Petőfi alakja lesz annak a tumornak
(*gondoltam volt' még az akasztás előtt*). Annyiszor
dugaszolták, tömítették (*volna*) el az ereimet a verseivel.
Annyiszor szavalták felém/rám. Agyvérzésig. (*Biztosan
a sok petőfizés miatt vagyok 135 kg, s leszek még ki
tudja mennyi.*) Legutoljára egy részeg kőműves tartott
(*vérszegény, de majdnem okos*) előadást a Sarokban
(*kocsma*), hogy miért nagyobb költő, mint Ady. Mondjuk
láttam a YouTube-on Mácsait Petőfit szaválni, az jó volt.
Tehát Mácsai jobb költő, mint Petőfi, állapítottam meg
bölcsen. Lógok, lengedezek, kicsit hajlik a gerenda.
Figyelem, ahogy két rigó feleselget egymásnak az egyik
bizonytalanul görnyedő fán. Vitájuk horzsolja a homlokom.
Fel.

SZEPTEMBER

Volt egy alkalom a kert
Működés az ablak
Értékét a téli
Működés a kára el
Közös mindennél a nyár
Közös a sötét,
Vagy a napfény
Működés a kárát.
Értékét a kárát,
Közös a nyári,
Közös a nyári,
Közös a nyári,
Közös a nyári.

KOVÁCS DOMINIK – KOVÁCS VIKTOR

A hiéna

(VÁSÁRI KOMÉDIA)

Szereplők:

ROZSONYAI DÁVID, felföldi kisnemes
MARINKA, a felesége
JURKÓ, énekmondó deák, Marinka öccse
KLISTÉLYOVSZKI MESTER, öreg prédikátor a Rozsonyai-házban
KARAFFA, az eperjesi hiéna
VÉN KARAFFA, az apja, a vésztörvényszék tiszteletbeli elnöke
SORNIONE, Karaffa lova, szintén tagja a vésztörvényszéknek
PULCINELLA,
BRIGHELLA,
ALECCHINO, olasz vándorkomédiások
BIKAMÁJ, mészáros FEHÉRMÁJ, a leánya
SZOPKA NÉNE, kocsmárosné
ELSŐ KATONA
MÁSODIK KATONA
ÉS KARAFFA TOVÁBBI ZSOLDOSAI

Játszódik: 1687, Eperjes

A darabban felhasznált szövegrészeket, idézeteket:

Káka tövén költ a ruca... – népies dal a 17–18. századból
Ritka kertben találsz télben kinyílt virágot... – virágének
Áll előttem egy virágszál... – virágének
Édes-kedves feleségem, de szép asszony vagy – magyar népdal
Ellopták szívemet, úgy érzem – virágének Kriza János *Vadrózsák* című gyűjteményéből
Hozz bort, kocsmárosné... – magyar népdal
Elment az uram, a nagy kurafi – magyar népdal
... iszik most – magyar ivónóta
L'italiano – olasz dal, Toto Cutugno szerzeménye
Judit története – a *Szentírás* apokrif részlete
Petőfi Sándor: *Egy gondolat bánt engemet*
Petőfi Sándor: *Rózsabokor a domboldalon*
Petőfi Sándor: *Karaffa* – drámatöredék –
Petőfi Sándor: *Tíz pár csókot egyvégből*

---

* A veszprémi Pannon Várszínház meghívásos „Karaffa drámapályázat”-ra beérkezett színdarab. A pályázat – és a díjnyertes darabok bemutatása – a Veszprém-Balaton 2023 Európa Kulturális Fővárosa egyik programjának keretei között zajlik.

PROLÓGUS,

a bánatos Marinkáról

Rozsonyai Dávid és a felesége, Marinka házának udvara. A diófa alatt egy kis asztal, szék. Marinka bánatosan néz maga elé. Érkezik a férje.

ROZSONYAI (*harmincéves férfi*): Kezdhetjük a maskarázást?

MARINKA (*amazonszerű nő, most összetörve*): Nincs kedvem hozzá.

ROZSONYAI: Szedd már össze magad, Marinka! (*simogatja a feleségét*)

MARINKA: Erőm sincs.

ROZSONYAI: Ha a következő vásárba sem megyünk ki játszani, felkopik az állunk.

MARINKA: Mit tegyek?

ROZSONYAI: Szegény atyáink, mekkora erő lakozott bennük! Gondolj rájuk.

MARINKA: Bár ne azt tenném egész nap! Mindkettejüket meggyilkolták, öröklött

vagyonunk, birtokunk odalett, s most a hiéna dőzsöl a javainkban... Így mégis hogy kezdenék neki a maskarázásnak?

ROZSONYAI: A nép jobban éhezik a mulatságra, mint bármikor. (*felemel egy kéziratot*)

Itt van ez a remek darab: „Imrus vitéz és Ilon asszony.”

MARINKA: Jurkó öcsém irománya, akiről azt sem tudom, él-e, hal-e, hazajön-e valaha a bujdosásból...

ROZSONYAI: Ha híret hallja a komédia sikerének, biztosan!

MARINKA: Úgy hiányzik!

ROZSONYAI: Sikerünk lesz!

MARINKA: Siker, önelküle? A legjobb színjátékos volt közöttünk. Már kisgyerekek is mennyit bolondozott! Ha észrevette, hogy apánk a székében elkókadott, a fejébe kapta a süvegét, és előadta a kövér Konckirályt... Édes kis Jurkóm! (*el-sírja magát, Rozsonyai vigasztalja*)

ROZSONYAI: Sírd ki magad, míg odaleszek.

MARINKA: Hova indulsz?

ROZSONYAI: Veszek a maskarához egy piros kásmérkendőt.

MARINKA: Miből? Egy lyukas garasunk sincs!

ROZSONYAI: Ad hitelt a boltos – egyik kucrut a másiknak. (*Rozsonyai el*)

MARINKA: (*énekelve*)
Süvit a szél, fú a bánat

Elviszi a víg órákat
Édes öcsém hová lettél

Szívembe bánatot tettél
Jajdefáj!

Első jelenet,

a megtépett szakállról

Nyilvános kert Eperjesen. Jobbról egy nagy céger: Szopka néne kocsmája. Asztalok szerte-szét, iszogató kézművesek és köznép. Az egyik asztalnál Bikamáj és Fehérmáj, a másikon Klistélyovszki magában. Borvirágos orrú, szomorú uraság, előtte nagy kupa. Az öreg kocsmárosné az asztalok között témfereg.

KLISTÉLYOVSZKI: (*elbődül*)

Dús hajlékom fölglyújtatott

Hósi erőm elsorvadott

Öreg hátam hétrét hajlott

Kokaskedvem kikókadott

Ojdebaj!

BIKAMÁJ (*csupa spekuláció*): Na, megvigasztalod az urat?

FEHÉRMÁJ (*csupa cicoma*): Még ehhez a görbéhez is hozzáparancsolnál, apus?

BIKAMÁJ: Elég lenne szép szavaddal simogatni.

FEHÉRMÁJ: Szép szavad van neked is.

BIKAMÁJ: És szép pofám?

FEHÉRMÁJ: Az nincs.

BIKAMÁJ: Na, látod.

FEHÉRMÁJ: De attul? Ez nem lát. A szilvalekvárt megissza bort helyett.

BIKAMÁJ: Csupa jó! A bor megmarad nekem.

FEHÉRMÁJ: Vénségéhez még koldus is.

BIKAMÁJ: Rafinált ám a protestánsnak a lelke.

- FEHÉRMÁJ: Szarok a lelkire.
 BIKAMÁJ: Teszi a szegénységet, hogy ő kü-
 lönb a rossz pápistától, aztán aládá-
 ban a Thököly aranyát rejtegeti.
 FEHÉRMÁJ: Hát csak feküdjön a ládjába!
 BIKAMÁJ: Ne morcolj, kis morcafánk!
 FEHÉRMÁJ: Vén kerítés, ne keríts!
 BIKAMÁJ: Kedvemért csak egy kevéskét hí-
 zelkedjél neki...
 FEHÉRMÁJ: Hízelkedik ám a hegyescsöcsű
 nőstényhalál nemsokára!
 KLISTÉLYOVSZKI: *(tovább bög)*
Bujdosik az árva madár
Egyik ágrul másikra száll
Kárhuzatos, hűtlen hazám
Latorságunk zsoldja halál
Ojdekár!
(Szopka néne Klistélyovszkihoz lép, kérdez
tőle.)
 SZOPKA NÉNE *(nehéz megmondani a mosolyá-*
ról, jóságos vagy sunyi-e): Édes kis vén
 prédikátorom...
 KLISTÉLYOVSZKI: Nem kellesz.
 SZOPKA NÉNE: Prédikém, no, ne vess már
 rám kicsit!
 KLISTÉLYOVSZKI: Eridj innét, Szopka Néne!
 SZOPKA NÉNE: Gazdád után vesztél így
 meg?
 KLISTÉLYOVSZKI: Hal vagyok szerinted, aki
 Jónást benyelte? Vagy a babilóniai
 oroszlán, aki elé Dánielt vetették? Nem
 fáj az én fogam akkora nagy falatra,
 mint Rozsonyai Dávid méltóságos. Ha-
 nem egy kis csibehúst örömet elrágnék.
 SZOPKA NÉNE: Bálám szamara, az vagy te!
 Aki csak értetlenül bömböl, de hogy mi-
 ért is, azt már nem mondja meg.
 KLISTÉLYOVSZKI: Baj, hogy a szavam ünne-
 pies?
 SZOPKA NÉNE: Más ünnep is van a világon,
 nemcsak a temetés.
 KLISTÉLYOVSZKI: Magyarak, mi más?
 SZOPKA NÉNE: Temetni csak nyivákolva le-
 het?
 KLISTÉLYOVSZKI: Hadd nyivákoljak, ha én
 azt szeretek!
- SZOPKA NÉNE: És ha valamelyik labanc
 dög meghallja?
 KLISTÉLYOVSZKI: Hát meghallja!
 SZOPKA NÉNE: És ha besúg a hiénánál?
 KLISTÉLYOVSZKI: Hát besúg! Az ilyen ma-
 gamfajta vénséget békén hagyja a hiéna.
 S ifjabbakat keres.
 SZOPKA NÉNE: Göndör hajad kopaszra vá-
 gattatik...
 KLISTÉLYOVSZKI: Lábam szőre megmarad.
 SZOPKA NÉNE: Hátad deresre húzattatik...
 KLISTÉLYOVSZKI: Kiegyenesedem legalább.
 SZOPKA NÉNE: Vén valagad elporoltatik...
 KLISTÉLYOVSZKI: Csak hogy vége lesz a
 bolhatáncnak!
 SZOPKA NÉNE: És a gyomrod üdvössége, a
 csiberostély tőled örök életre elzárat-
 tik!
 KLISTÉLYOVSZKI: *(kétségbeesik)* Ó, nem!
 Kárhuzat!
 SZOPKA NÉNE: *(kitárja a karját)* Gyere, édes
 papom, hadd vigasztaljalak!
 KLISTÉLYOVSZKI: *(fejét csóválja)* Az meg
 már egyenest a pokol lenne!
 SZOPKA NÉNE: *(kis csönd)* Most aztán na-
 gyon megbántottál.
 KLISTÉLYOVSZKI: Mit tehetek?
 SZOPKA NÉNE: Fogd meg, milyen nehéz
 lett a szívem!
 KLISTÉLYOVSZKI: Innen is látom.
 SZOPKA NÉNE: Vigasztalj!
 KLISTÉLYOVSZKI: Nehéz szívre mit ajánljak?
 Moslékvödör fölé ne hajolj, mert bele-
 fűlsz.
 SZOPKA NÉNE: Undok német!
 KLISTÉLYOVSZKI: *(felhördül)* Mi?
 SZOPKA NÉNE: Vén bugyogós!
 KLISTÉLYOVSZKI: Én-e?
 SZOPKA NÉNE: *(bólint)* Akárkit megkérdez-
 hetsz Eperjesen: a Klistélyovszki neve
 siralmatosan labanc!
 KLISTÉLYOVSZKI: S vajon a tiedé, az, hogy
 Szopka néne, milyen? Siralmatosan ri-
 banc!
 SZOPKA NÉNE: De legalább magyarabb!
(Szopka néne mérgesen kiteszi elé a papri-
kást)

KLISTÉLYOVSZKI: *(a paprikás fölé hajol)*

Csiberostély, szép szerelmem

Alombeli gerjedelmem

Isten, add: hasam dagadjon

Árván falat ne maradjon

Ojdejó!

BIKAMÁJ: *(nézi a zabáló Klistélyovszkit)* Hal-
lod, leány, van ebben még vér.

FEHÉRMÁJ: De a háta...

BIKAMÁJ: Mi bajod velem?

FEHÉRMÁJ: *(félre)* Hátha másmije is könnyen görbül...

BIKAMÁJ: Úgy hegyesedik benne a kuruc böcsület, mint a nyírbátori harangtemplom tornya!

FEHÉRMÁJ: *(félre)* S jut abból a nászi vánkossra? *(az apjához)* Öreg vót akarsz te magadnak, jó apám, úgy látom, garasrejtegető vén zsugorit. Mit szólnál a jó Knochenbruchhoz? Éppen hatvan esztendő.

BIKAMÁJ: Ó, te csapás!

FEHÉRMÁJ: Miért, no? Nem a lakatosok leglakatosabbika?

BIKAMÁJ: Szennyes rongy, az vagy!

FEHÉRMÁJ: A Knochenbruch Aloiz igenis király az iparosok között!

BIKAMÁJ: Még besúgná a famíliánkat a hiénának!

FEHÉRMÁJ: Mi köze a hiénához?

BIKAMÁJ: Német kutya kölyke!

FEHÉRMÁJ: Félig.

BIKAMÁJ: Hogyhogy félig?

FEHÉRMÁJ: Mint a félérett barack. Az egyik része savanyú, a másik édes. Az anyja, úgy hírlík, magyar volt.

BIKAMÁJ: Céda, mint te!

FEHÉRMÁJ: *(ábrándozik)* Az az aranyos szemölcsce ott az orra hegyén... Megveszek érte, apus!

BIKAMÁJ: Bosszantani akarsz csak, ugye?

FEHÉRMÁJ: Az a derék hasaszalonnája... Add, isten, hogy holtomig markoljam!

JURKÓ mint KÖNYVKUPEC *(csuklyában járkal a közönség soraiban, vékony hangon nyekerreg):*

Ó, ti gyarló, ördög-valló balga emberek

Prédán kapó, protestyáló fene fráterek

Bár istentül áldozat, eljő majd a kárhozat

Rosseb eszi, tűz nyaldosi pajzánságtokat!

(szaglászik, majd prózában folytatja)

A szagokból úgy ítélem, Eperjes városában azért még maradt tisztesség.

Hanem azt a fertelmes pogánybűzt, ami engem Munkácson megcsapott... Hölgyek-urak, maguk olyat még nem szagoltak!

Ha csak orromat bosszantotta volna – de a lelkeket is szabályosan kifacsarta!

Mit gondolnak, kellettek ott a könyveim? Elhajigálták, tűzre dobták őket, és velük együtt majd engemet is.

Meg a császárnak fölesküdt tisztelességes hitemet is!

Pedig milyen szép, ritka könyveim vannak! *(mutogatja a könyveket, közben énekel)*

Németföldön, s messze földön ismert géniusz

Ama becses, nevezetes Grinzingerus

Ő a rémes eretnek, kit démonok szeretnek

Husz Jánosnak kínhalálát dicccsel írta meg!

(prózában folytatja)

Képek is vannak ám benne... itt van például, ahogy a lángok összecsapnak az istentelen feje fölött.

S ha már lángok! *(újabb könyvet vesz elő)* Ez a könyv a lángsüvöltő török nép vesztét tárgyalja a tavalyi esztendőben.

Mert szépen tud dicsekedni a magyar, csak éppen nincsen neki, mire. Buda visszafoglalásakor is annyit tudott segíteni a németnek, hogy a kenyeret pusztította. *(énekel)*

Ritka várban terem nyárban magyar kardvirág

Magyar hasnak török korban volt aranyvilág

Malac zsírshalonnája, s hozzá tik monyocskája

Bor kell neki, azt kergeti, az lesz halála!

(Közben félér a színpadra. Mind az összes szereplő dühösen mered rá.)

BIKAMÁJ: *(megragadja Jurkó gallérját)* Hazudsz, te!

KLISTÉLYOVSZKI: Zivatarok zabigyereke!

SZOPKA NÉNE: Labanc dög!

JURKÓ: Kegyelem, emberek!

- KLISTÉLYOVSZKI: Hogy mered tagadni vitészségünket?!
- BIKAMÁJ: Nékünk, kik mind ott voltunk Buda ostrománál!
- SZOPKA NÉNE: Meglőtték a jobb lábamat, itt ni!
- FEHÉRMÁJ: Magyar vér ömlött a sáncokon!
- JURKÓ: Hadd magyarázzam nektek... Álca volt csak...
- BIKAMÁJ: Meghalsz!
- KLISTÉLYOVSZKI: Megfúlsz!
- SZOPKA NÉNE: Meggebedsz!
- FEHÉRMÁJ: Megkappanodsz! *(Nekitámadnak)*
- JURKÓ: Könyörüljete! *(Rozsonyai Dávid érkezik)*
- ROZSONYAI: Mi ez a süvöltés? Mi történik itt, testvérek?
- KLISTÉLYOVSZKI: Labancot fogtunk, uram!
- BIKAMÁJ: Egy taposnivaló könyvkukacot!
- SZOPKA NÉNE: És mielőtt még besúgna minket a hiénánál, agyoncsapjuk!
- FEHÉRMÁJ: Fejszével fölprítjuk!
- ROZSONYAI: Hagyjátok... *(Jurkóhoz lép)* Beszélj! Tényleg Karaffa embere vagy?
- JURKÓ: *(megörül)* Sógor!
- BIKAMÁJ: *(még dühösebb lesz)* Sógorod ám az a trombitás vasasnémet, de nem a mi méltóságosunk! *(letépi Jurkó szakállát, Rozsonyai Dávid először megrökönyödik, majd mosolyogni kezd)*
- ROZSONYAI: Jurkó!?
- JURKÓ: Az vagyok...
- ROZSONYAI: *(örömben átöleli a sógorát)* Csakhogy előkerültél! A nénéd majd meghalt az utánad való bánatában.
- JURKÓ: Mennem kellett, még mielőtt atyám sorsára jutok, és véretem veszik...
- ROZSONYAI: Hadd nézzelek, ember vagy-e már... De mi rajtad ez az öltözet? Labanc lett belőled?
- JURKÓ: El tudnád hinni rólam?
- ROZSONYAI: Ugyan mit nem hihet már az ember ebben a zsarnok világban?
- JURKÓ: Labanc könyvárusnak adtam ki magam, és szállásadóimat titokban a kuruc hitre térítettem.
- ROZSONYAI: Ez bizony merészség! Csakugyan az apád fia vagy.
- JURKÓ: Emiatt lehetnék a tied is.
- ROZSONYAI: Hogy nem jutottál a hóhérok kezére?
- JURKÓ: Sokat kellett futnom... Volt, aki hitt nekem, és olyan is, aki a császári kutyákat uszította ellenem. Vége se lett volna a bujdosásoknak, ha a város felől rossz híreket nem hallok. Azt beszéltek arrafelé, hogy az eperjesiek mind hitet tettek Karaffa mellett.
- KLISTÉLYOVSZKI: Ki súgta ezt neked?
- BIKAMÁJ: Rólunk, kik mind ott voltunk Buda ostrománál!
- SZOPKA NÉNE: Meglőtték a jobb lábamat, itt ni!
- FEHÉRMÁJ: Magyar vér ömlött a sáncokon!
- ROZSONYAI: Szavamat rá öcsém, Eperjes hűségese a halott apákhoz.
- SZOPKA NÉNE: Csak a hiéna bosszújától félnek...
- KLISTÉLYOVSZKI: Hej, szegény Radvánszky!
- BIKAMÁJ: Csáky!
- SZOPKA NÉNE: Palásthy!
- FEHÉRMÁJ: Sárosy!
- KLISTÉLYOVSZKI: Mind odalettek... És azóta sem csillapodik Karaffa vérszomjúsága.
- BIKAMÁJ: Most az a hír járja, hogy az árván maradt nemesifjakat az udvarába parancsolja szolgálatra...
- FEHÉRMÁJ: És aztán... jaj, borzalom... harmadnap a vérüket veszi, hagymán megpirongatja, jól befalja...
- SZOPKA NÉNE: Innen nyeri a vitézi erejét!
- JURKÓ: Ha egyszer töröm hegyére szúratnám a zsarnokot!
- BIKAMÁJ: A szemét is kimetszenénk a hiénának!
- SZOPKA NÉNE: A torkára forna a kása!
- FEHÉRMÁJ: Az ám, a segge veleje!

KLISTÉLYOVSZKI: Azt se tudná, hol az eleje!
(*a távolban feltűnik a Vén Karaffa és Sornione.*)

BIKAMÁJ: (*hirtelen*) Csönd! Azok ott a törvényeszek tagjai.

KLISTÉLYOVSZKI: (*Rozsonyaihoz*) Akkor siessünk innét, uram... (*Rozsonyai és Klistélyovszki indulnának, Jurkót is vinnék magukkal, aki ellenáll*)

JURKÓ: Engedjétek méltóképp köszöntenem őket! (*kardot ránt, mire a közeg rávetül, ráncigálni kezdik kifelé*)

FEHÉRMÁJ: Nagy ég!

SZOPKA NÉNE: Ez hülye!

ROZSONYAI: Még mielőtt kardot rántanál, legalább annyit tegyél meg, hogy nénedet átöleled... (*nehezen eltuszkolják Jurkót*)

Második jelenet,

az igaz honfiakról

A vén Karaffa és Sornione megjelennek.

SORNIONE (*öreg csataló, bög*): „Piros rózsa, miért hazudtál nekem? Mért mondtad, hogy lónak lenni érdem?”

VÉN KARAFFA (*borvirágos orrú, elnyűtt vénember*): Gyí, te, ne!

SORNIONE: „Csikó-idő, hova lettél?”

VÉN KARAFFA: Gyerünk már!

SORNIONE: „Hűtlen gazdám, elkergettél engem...” (*földre bukik bánatában*)

VÉN KARAFFA: Mi a bögés?

SORNIONE: Halálhörgés.

VÉN KARAFFA: Megtennéd velem, gebe?!

SORNIONE: Bizony végem.

VÉN KARAFFA: Éppen most, hogy ekkora bajba kerültünk?

SORNIONE: Meg van írva, tudod: sem a napot, sem az órát...

VÉN KARAFFA (*felhördül*): Ez Luther?

SORNIONE: Bolond vagy? Máté.

VÉN KARAFFA: Ki az a Máté? Valami pogány?

SORNIONE: Arrivederci, én már többet nem szólhatok, nézd meg a személynévmutatóban.

VÉN KARAFFA: Ha megdöglesz, agyonütlek! (*Sornione szótlanul, mozdulatlanul elfekszik*) Csak azért is megcsinálod velem, mi? A mindenségedet! (*a közönség felé fordul*) Mondja meg bárki, van nálam szerencsétlenebb? Hova fordulhatok én most? Föl, ha akarok, úgy van! De még egy árva durrogó ménkű sem jár erre-felé, amelyik kettéhasítana... Egy akasztófa-kötelem nincs, mindenemet magánál fogta a piszok gyerek! Az összes vagyonomból kiforgatott! (*a közönséghez*)

Mit mond, nagysád? Kihez fordulhatok? Pisz... pszi... Nem értem. Süket ám a bácsi... mondja hangosabban! Pszichológushoz? Olyat még nem is zabáltam, nem is ittam, előbb maradok inkább a jó kis kupicánál (*kiabál*) Szopka néne! Szopka néne! (*Szopka néne, Bikamáj és Fehérmáj megjelennek*) Világgá mentél?!

SZOPKA NÉNE: Kegyelem, uram.

VÉN KARAFFA: Pálinkát, de rögtön!

SZOPKA NÉNE: (*butykost vesz elő*) Mivel vert meg az isten, hogy így tombolsz?

VÉN KARAFFA: Adna bár az isten nektek is sárkánykölköt a méltó utód helyett!

BIKAMÁJ: (*félre*) Adtál te minenkünk az isten nevében.

SZOPKA NÉNE: (*a vén Karaffához*) Az ifjabbik Karaffa méltóságosról beszélsz?

SORNIONE: (*fölnéz a „halálból”*) Arról... Egész nap úgy szidja, mint a bokrot.

VÉN KARAFFA: Aki döglött, hallgasson!

SZOPKA NÉNE: (*Vén Karaffához*) Mivel tudott így felbószítani a tulajdon gyermeked?

SORNIONE: Nem tűrte tovább a részegséget.

VÉN KARAFFA: (*Sornionéhoz fenyegetően*) Még döglöttebb akarsz lenni, mondd?! (*Szopka nénéhez*) Azt képzeld, Szopka néne, kidobott!

SZOPKA NÉNE: Ejha!

VÉN KARAFFA: Engem, a legjobb apát a világon! (*a vén Karaffa újra meghúzza a butykost*)

- SZOPKA NÉNE: Úgy is van, öreg, erre inni kell.
- VÉN KARAFFA: Három napos ünnepet készítünk elő a születésnapja alkalmából. Egyenesen Nápolyból érkezik a nevezetes Pulcinella társulata, hogy ünnepi műsort adjanak a tiszteletére. Lesz minden, ami szem-szájnak ingere! És akkor azt mondja nekem a hálátlan bitang, ha friss, szálas húsu magyar nemest nem szerzek neki, kinek vérét veheti, s azt hagymán sütvé a díszvacsorán befelelhatja, a lovammal együtt bitófára juttat! Honnan kerítsek én neki friss magyar nemest? Mindet levágtuk már...
- SZOPKA NÉNE: Véged, öregapám.
- VÉN KARAFFA: Ó, fájdalom!
- SZOPKA NÉNE: Hadd vigasztaljalak. *(a vén Karaffa Szopka néne ölébe hajtja a fejét, aki anyáskodva simogatja)*
- VÉN KARAFFA: Hát rossz voltam én hozzá?
- BIKAMÁJ: A gyerek mind hálátlan.
- FEHÉRMÁJ: *(elégedetlenül)* Apus!
- BIKAMÁJ: Csönd!
- VÉN KARAFFA: Pedig egész Nápolyban a legjobb sora volt a kölykök között! Amikor ötvenhatban tombolt a pestisjárvány, és ő is belekerült, minden nap háromszor kék-zöldre püföltem. Ilyen törődő apja voltam neki. El is dobta a puklijait. Az iskolatársai, akiket apjuk igényen nem dédelgetett, mind odavesztek. Az anyja?! A dámáknak nem volt olyan élete, mint annak énmellettem.
- SZOPKA NÉNE: *(a fejét csóválja, simogatja)* Édesem...
- VÉN KARAFFA: Nem hiszed?
- SZOPKA NÉNE: Kis hazug vitéz!
- VÉN KARAFFA: Miért, na? Eulália hercegné hétredebéli vérbajos volt. Én a feleséget tizenkétszer ajándékoztam meg.
- SZOPKA NÉNE: Bajnok óriás!
- VÉN KARAFFA: *(Sornionéra mutat)* Ezt a rühes gebét is a kölykőm számára vettem.
- SORNIONE: *(fölpattan)* Több tiszteletet a halottnak!
- VÉN KARAFFA: *(hatalmasat sóz Sornionéra)* Az anyád alakoskodó szajhamentumát, itt a tisztelet! *(Sornione megriad, nyihogva menekül az öreg elől)*
- SORNIONE: *(ugrál)* Mi ez már? Ungareszka?
- VÉN KARAFFA: *(előkapja az ostorát, hadonászik vele, Sornionét kérdezi)* Hát ez itt a kezemben mi? Ez meg a Treszka! *(női hangot imitál)* A te édes kicsi Treszkád, megjöttem!
- SORNIONE: *(az ostorhoz)* Herélt vagyok, barom.
- VÉN KARAFFA: *(ütlegeli)* Csókjaim se kellenek?
- SORNIONE: Tomporomra? Bizony nem!
- VÉN KARAFFA: *(pofon akarja ütni)* Hát a pofádnak?
- SORNIONE: Jaj, jaj, jaj! *(miközben a vén Karaffa Sornionét kergeti, Szopka néne, Fehérmáj és Bikamáj sugdolóznak)*
- SZOPKA NÉNE: Állj meg, jó öreg!
- BIKAMÁJ: Találtunk nektek egy magyar ifjat.
- SZOPKA NÉNE: Annyira nemes, hogy kutyabőrrel törölközik a mosdás után.
- BIKAMÁJ: És hozzá még vitéz is.
- SZOPKA NÉNE: Bizony örül majd neki az ifjabb Karaffa méltóságos...
- BIKAMÁJ: És visszafogad benneteket...
- VÉN KARAFFA: Neve a nyomorultnak?
- SZOPKA NÉNE: Nonono.
- SORNIONE: Ki az, mondjátok!
- BIKAMÁJ: Aranyat előbb! *(a vén Karaffa egy tallért dob Szopka nénének)* Ez épp csak az egy korty pálinka ára. *(a vén Karaffa még egyet ad)*
- SZOPKA NÉNE: Épp csak a másiké.
- VÉN KARAFFA: Mammon fattyai! *(eléjük dobja az egész erszényt)*
- BIKAMÁJ: Hallottad-e híret a nemes Rozsonyainak?
- SORNIONE: A télen levágtuk.
- SZOPKA NÉNE: Annak a fia.
- VÉN KARAFFA: Lakik?
- BIKAMÁJ: A tavi berek szélén.
- SZOPKA NÉNE: Nem ám úri palotában...
- BIKAMÁJ: Ütött-kopott, öreg házban.

SZOPKA NÉNE: Könnyen odatalálsz. (*Sornione és a vén Karaffa összenéznek*)

SORNIONE: Megmenekülünk!

VÉN KARAFFA: Újra uraság lehetek!

SORNIONE: (*hálálkodik*) Lázár leprája tinéktek jószágotokért!

VÉN KARAFFA: Menjünk, gebe! Gyí te, ne! (*Sornione és a vén Karaffa el, Szopka néne és Bikamáj az aranyat számolják*)

FEHÉRMÁJ: (*mérgesen*) No, ez szép volt, apus.

BIKAMÁJ: Mit beszélsz?

FEHÉRMÁJ: Elárulni a honfitársadat... Igazi vitézség!

BIKAMÁJ: Szobádba takarodj! (*Fehérmáj elviharzik, Szopka néne és Bikamáj egymásra néznek*)

SZOPKA NÉNE: Ettől még honfiak vagyunk.

BIKAMÁJ: Ettől még... (*megrántják a vállukat*)

Harmadik jelenet,

avagy: Imrus vitéz és Ilon asszony

A Rozsonyai ház udvara. A színen a magyaros zekébe öltöztetett Jurkó és a nővére, Marinka, akinek a kezében papírok vannak. Klistélyovszki a botjára támaszkodva ül, időnként a fejét csóválja. Színjáték próbája zajlik: Az „Imrus vitéz és Ilon asszony” című darabot gyakorolják.

JURKÓ mint IMRUS: (*énekel*)

Nyílt nekem egy virágszál:

Örvendetes lilomszál;

Pillangó, akire rászáll;

Én életem: egy virágszál.

MARINKA (*amazonszerű nő*): Nem jó, öcsém! Szívesebben, nagy érzéssel!

JURKÓ mint IMRUS:

Nyílt nekem szép violám,

Rózsaszínű szép Ilonám;

Kegyes tekintetű rózsám

Gyönyörűséges ibolyám.

MARINKA: (*közbekiált*) Férjurarum, be! (*Rozsonyai Dávid Zrínyi Ilonának maszkírozva belibeg*)

ROZSONYAI mint ILON: (*női hangot imitálva*)

Akkor léssen vigasságom,

Rózsa-orcádat, ha látom...

MARINKA: (*Rozsonyaihoz*) Ki fogja ezt elhinni neked, mondd meg igazán!? Előlről!

ROZSONYAI mint ILON: (*újrakezdi*)

Akkor léssen vigasságom,

Rózsa-orcádat, ha látom...

MARINKA: Ne móríkáld már magad! Mi vagy te? A kurucok nagyasszonya, vagy holmi farsangi bakfis? A férjed után vágyódsz, aki a tömlőben ül...

ROZSONYAI mint ILON: (*természetes hangon*)
És édesen csókolgatom,

Akkor léssen újulásom.

MARINKA: És most szép lassan! Nehogy eldaráljátok! Ez itt egy szép dialógi amorózi.

ROZSONYAI: Mi bajod? Milyen Rózi?

MARINKA: Amorózi! Tudod, amikor a szerelmesek egymásra hangolódnak.

ROZSONYAI: (*Jurkóhoz*) Hangolódsz, gyerekek?

JURKÓ: Ha elkezded végre.

ROZSONYAI mint ILON: (*próza*) *Ej, de fényes, de szomorú éjszaka! Vitéz uram, gondolsz-e rám valaha?*

JURKÓ mint IMRUS: (*próza*) *Mihaszna is gondolnék én tereád? Messze vagyok, nem mehetek tehozzád.*

ROZSONYAI mint ILON: *Merre lakozol most?*

JURKÓ mint IMRUS: *Váradon a török vermében.*

ROZSONYAI mint ILON: *No, akkor meg is érdemled a sorsod.*

JURKÓ mint IMRUS: *Húzass ki, kérlek!*

ROZSONYAI mint ILON: *Kellett neked a kétféle barátság, mi?! Török is, német is! Emlékszel, mit mondtam neked erről, lator ember? Két uracs, két kulacs, Thökölynek nemulass!*

MARINKA: (*Rozsonyaihoz*) *Mérgesebben, férjurarum! Mint ahogy én korhollak, amikor az ingedre rácsöppen a zsíros mártás. (Jurkóhoz) Te itt most megpödörintetted a bajszod.*

JURKÓ mint IMRUS: (*énekel*)

Édes-kedves feleségem, be gyönyörű vagy

- Beillenél sodrófának, oly egyenes vagy Csókot vár a férfiember, nem a bús keservet Ki a fene látott szépasszonynál ilyen harci kedvet?*
- MARINKA: Ennél a sornál mulass: *(előját-szik)* „Ki a fene látott szépasszonynál ilyen harci kedvet?” Meg is forgatható a sógort!
- ROZSONYAI mint ILON:
*Hajdinárom-loccs!
Bár itt lennél most!
Bár ne a szultán vermében
Raboskodnál most! (Klistélyovszki föl pattan)*
- KLISTÉLYOVSZKI: Tovább én ezt nem tűröm! *(kikapja Marinka kezéből a papírokat)*
- Förtelem! Gyalázatot!
- ROZSONYAI: Hol a gyalázatot?
- KLISTÉLYOVSZKI: Még csak nem is látod, fiam? Föstött pofádon, ott!
- MARINKA: Ez csak afféle kurucos fondorlat.
- KLISTÉLYOVSZKI: *(megvetően)* A nagyasszonyunkat, Zrínyi Ilonát gúnyolni? Ilyen szavakkal illetni Thököly Imrét, akinek a serege, biztosan tudom, Eperjes felszabadítója lesz? Bizony jóféle fondorlatok vannak! Pedig atyátok milyen nagy gonddal nevelt benneteket, és milyen megnyugvással hagyott énrám! Ez lett a foganatja! Komédiás lett belőletek!
- ROZSONYAI: Mi más módunk lenne a boldogulásra?
- KLISTÉLYOVSZKI: *(olvassa a címet)* „Imrus vitéz és Ilon asszony.” Szégyen!
- JURKÓ: Hidd el, mester, sok ilyen kópéságot láttam a vándorutamon.
- KLISTÉLYOVSZKI: El is romlottál tőlük.
- JURKÓ: Több érdemes szó volt bennük, mint a sirámokban.
- KLISTÉLYOVSZKI: Ördögtől való játékok! Kigúnyoljátok a magyarságot!
- MARINKA: Kigúnyoljuk, éppen mi? Akiknek az ősei a hazáért vesztek el?
- KLISTÉLYOVSZKI: Ki az az ángilus maskarás barom? Aki mindig színházazik... Valami ikszes...
- MARINKA: Shakespeare.
- KLISTÉLYOVSZKI: Azt utánozzátok ti szüntelen! Meg azokat a pápista itálieiakat!
- JURKÓ: Éppen erről van szó, mester! Ezt a darabot a legrafináltabb császári kutya is talján komédiázásnak nézi majd, ha a vásárban hozzánk téved. Aki pedig kuruc, mind érteni fogja.
- MARINKA: Hol máshol fér meg ma a kuruc igazság, mint a tréfa mögött? *(katonák rontanak be, akik körbefogják a riadt társaságot)*
- VÉN KARAFFA: *(kajánul)* Ha már tréfáról esett szó...
- SORNIONE: Hadd nyerítsünk egyet mi is!
- ROZSONYAI: *(dühében félre)* Nyerítsetek hát – a fogfájásotoktól!
- MARINKA: *(Rozsonyainak)* Férjura, no!
- KLISTÉLYOVSZKI: *(Rozsonyainak, Marinkának és Jurkónak)* Nesztek, maskarások! Eljött értetek az ördög kísértete!
- JURKÓ: *(dühödten)* Csak bele ne vágjam a kardomat!
- VÉN KARAFFA: *(Jurkóhoz)* Lám, az ifjú Rozsonyai!
- ROZSONYAI: Én vagyok.
- VÉN KARAFFA: *(csodálkozik)* Te? Apám, az ercolanói tehenész azt mondaná rád: csira.
- SORNIONE: Bakasszony!
- VÉN KARAFFA: A nagy törökmaimolásban eunuchhá válni – ez ám a magyar vitézség!
- SORNIONE: Felsőgárulás! *(Rozsonyai letépi magáról a jelmezt, vitézi ruhában áll a vén Karaffa és a kísérete előtt)*
- VÉN KARAFFA: Ne félj, mi majd kigyógyítunk a rossz hajlamból.
- SORNIONE: Ered vágjuk.
- VÉN KARAFFA: Véred vesszük.
- SORNIONE: Zsírra tesszük.
- VÉN KARAFFA: Hagymán rostélyozzuk.
- SORNIONE: És az ünnepi díszvacsorán úgy csúszol le Karaffa torkán...
- VÉN KARAFFA: Úgy ám!
- SORNIONE: Mint a szodomákok az ördög gigáján!

VÉN KARAFFA: *(Sornionéhoz)* Szodomákok? Azok kik?

SORNIONE: *(Karaffához)* Nicht vor dem Kind!

VÉN KARAFFA: Mit beszélés? Nem értem.

SORNIONE: *(sutyorog)* Nem ildomos téma.

VÉN KARAFFA: Mondd már meg, kik azok a szodomákok! *(Sornione megsúgja neki, hogy kik a szodomákok. A vén Karaffa elborzad, kérdően néz a lóra)* De te nem vagy az, ugye? *(Marinka, Jurkó és Rozsonyai egymás között beszélnek)*

MARINKA: Atyáink után most téged visznek el?! Uram, az nem lehet!

ROZSONYAI: Sírász? Én még örülök is. Megláthatom a szörnyű Karaffát...

JURKÓ: Kardélre hányhatod!

MARINKA: Azt beszélük, már a tekintete is gyilkos.

ROZSONYAI: Sose hívjanak többé nemes Rozsonyainak, ha az ősök vérét most rajta meg nem bosszulom!

JURKÓ: Úgy van, csak eredj! És ne félj megcselekedni, amit kell.

MARINKA: Két kívánságom van: az első, hogy visszajöjj hozzám szabadon. A második pedig, hogy hozd magaddal Karaffa fejét. *(a katonák elhurcolják Rozsonyait)*

VÉN KARAFFA: *(a közönség fele fordul)* Mondja meg bárki, van nálam nagyobb bajnok?

(Sornionéhoz) Menjünk, gebe, gyí te, ne! *(elmennek. Marinka összeroskad)*

MARINKA: Erre vagyok én kárhozhatva? Tegnap még az öcsémet kellett nélkülöznöm, most pedig a férjüamat...

JURKÓ: Úgyis visszajön!

MARINKA: Ti elhiszitek, hogy le tudja győzni a hiénát? Amikor annak annyi katonája van...

JURKÓ: Nekünk is lesz, néném. Eldöntöttem, folszabadítjuk Eperjest!

MARINKA: Miből telne a zsoldra?

JURKÓ: Levelet küldünk Munkács várának. Ha tudnak, segítsenek.

KLISTÉLYOVSZKI: *(csóválja a fejét)* Úgy hírlík, sok baj emészti most a nagyasszonyunkat.

JURKÓ: Rozsonyai fiáról akkor sem feledezhet meg.

MARINKA: *(énekel)*
Kidőlt a fa mandulástul
Elválok én a rózsámtól
Úgy elválok a szegénytől
Mint ősszel fa levelétől
Megvállik.

Negyedik jelenet,
avagy: az eperjesi hiéna
Rozsonyai egymaga az eperjesi vár tömlőcében.

ROZSONYAI: Hányszor mondtad nekem, édes Marinkám, hogy ez az egész világ körülöttünk, amit mi valóságnak hívunk, mind maskarázás. Én meg kinevettelek: már hogy volna az? Hogyan is történe olyan a valóságban, ami a színpadon megésik? Áll egy szegény úrfi magában, senki sincs mellette, és mégis jár a szája. Hát így. Csak Karaffa tömlőce kell hozzá. Miként is nevezik ezt a talján komédiások? Tiráda? Az bizony fenséges is kell, hogy legyen. Én meg olyat most nem tudok mondani. Bár ha a te börtönödre gondolkodok, amelyik a szívetem zárta be, máris ékebben szól a dalom. De szívesen ott lennék veled!

(énekel)
Ellopták szívemet, jól érzem
Aki ellopta is, esmérem
Tied vagyok, rabod vagyok
Megkötözött foglyod vagyok
Édesem!
Szerencsés és kedves tolvaj vagy
De ha már elloptál, el se hagyj
Tied vagyok, rabod vagyok
Megkötözött foglyod vagyok
Édesem!

A vén Karaffa és Sornione megjelennek. Mindketten fehér köpenyben. Sornione kezében egy lopótök nagyságú injekciós tű. Nagyon ijesztők.

VÉN KARAFFA: (Rozsnyaihoz) Más nótát, öcsém!

SORNIONE: Savanyú egy koma vagy, halod.

VÉN KARAFFA: Mint az ercolanói lócitrom.

ROZSONYAI: Még a végén föl se vágtok.

SORNIONE: Akkora szerencséd nincs.

VÉN KARAFFA: Én is voltam dutyiban, hajaj! De ilyen nyenyerére a legnagyobb elkeseredésemben sem mulattam. Tudod, hogy mire mulattam?

SORNIONE: (nyerít) „Hasad alatt, hasad alatt van egy repedés, a te urad minden este oda bele néz...”

VÉN KARAFFA és SORNIONE: (együtt) „Akkor lesz majd cudar jó világ, ha az urad kipödrí a bajuszát!” (hosszasan röhögnek)

ROZSONYAI: Szerelmes voltál-e?

VÉN KARAFFA: Hogyne! Azért is csuktak be. Szerettem, imádtam, nem bírtam magammal – hát agyoncsaptam.

SORNIONE: No és? Írva vagyon: az vesse rá az első követ...

ROZSONYAI: (a vén Karaffához) Tudod is te, mi a szerelem, gonosz csont.

VÉN KARAFFA: (fölháborodik) Hát te tudod-e, hogy kivel beszélsz?

SORNIONE: Már nem csak holmi törvényszéki ülnökökkel...

VÉN KARAFFA: Fogdaszakács lettem!

SORNIONE: Én pediglen fogdaorvos!

VÉN KARAFFA: Legelőször is elő kell kószolnunk, ereid tiszták-e.

SORNIONE: Véred tüzes magyar vér-e. (próbálják „bekeríteni”, Rozsnyai menekülőre fogja, a vén Karaffa és Sornione – kezében a tűvel – szorgosan a nyomában)

VÉN KARAFFA: Sápadt vagy. Mintha májlobb kínozna.

SORNIONE: Vagy görvély.

VÉN KARAFFA: Vagy vérhas.

SORNIONE: Vagy a San Antonio tüze.

VÉN KARAFFA: Hagyd már magad, egy hörpintésnyit szippantunk csak ki belőled! (hangokat hall kintről) Pszt! Gyerekem közeledik. (a katonák kíséretében megjelenik Karaffa, elegáns tartású, díszes öltözötű nő, a vén Karaffa és Sornione megindulnak felé)

VÉN KARAFFA: Mókiám!

SORNIONE: Édes gazdám! (Karaffa ellöki őket)

VÉN KARAFFA: (halkan) Ó, hogy gebednél meg!

KARAFFA: (Rozsnyaihoz) A vacsorámhoz volna szerencsém?

VÉN KARAFFA: Az ünnepi vacsorádhoz.

KARAFFA: (végigméri Rozsnyait) Szép példány. Radvánszky-sarjadék?

ROZSONYAI: Rozsnyai.

KARAFFA: Á, kiváló. A Rozsnyaiak mind krónikások meg énekmondók...

SORNIONE: Csak voltak, asszonyom. Ez az utolsó példány.

VÉN KARAFFA: A fiatalúr színész.

KARAFFA: Akkor Ovidiust csuklok majd a vacsora után. (Rozsnyaihoz) Melyiket játszod szívesebben: a komédiát vagy a tragédiát?

ROZSONYAI: Inkább komédiás vagyok.

KARAFFA: Könnyű lesz emésztennem. És megbarátkoztál már a gondolattal, hogy hagymán fogsz kiszülni?

ROZSONYAI: Különb szerepeket is eljátszottam a vásárban.

KARAFFA: (a vén Karaffához és Sornionéhoz) A szája jó éles.

SORNIONE: Nekünk pedig a késünk az. Kivágjuk a nyelvét?

KARAFFA: A világért se. Ezt élvezem a legjobban: először még mindegyik szemtelen. (Rozsnyaihoz) Elfogy ám majd ez a nagy magyar önérzet... Itt fogsz csúszkálni előttem a porban... Könyörögsz az életedért...

ROZSONYAI: Könyörögni, én? Neked? Olyan nap seose virrad! (Karaffa odalép Rozsnyaihoz, kicsit megszaglássza, majd cinikusan elmosolyodik)

KARAFFA: *(az apjához és Sornionéhoz)* Jó fajta, csak kicsit vérszegény. Hiába, no: sehol sincsenek már azok a rágós húsu, szálas magyar legények.

VÉN KARAFFA: *(legyint)* Ezek a maiak? Szaregerek.

SORNIONE: Nyápicok.

KARAFFA: Így nem kell a vére.

SORNIONE: Akkor mit csináljunk?

KARAFFA: *(a vén Karaffához)* Hizlaljátok! Máris parancsolom, hogy két zsák lisztet süssetek el mézes fánkknak. Hadd kerekedjen az uraság. Hátha a gondolatai is kerekőbbek lesznek.

Ötödik jelenet,

az örök bánatáról

Szopka néne kocsmájában. Az egyik asztalnál két katona ül, akiket Karaffa kíséretében láttunk korábban.

ELSŐ KATONA: *(az asztalt üti, elbődül)*

Hozz bort, kocsmárosné, megadom az árát!

MÁSODIK KATONA: Bort? Nem sört? Szégyell már a pófádat!

ELSŐ KATONA: *(még hangosabban énekel)*

Hozz sört, kocsmárosné, megadom az árát!

MÁSODIK KATONA:

Hozz sört, kocsmárosné, megadom az árát!

ELSŐ KATONA:

Ha én meg nem adom, ihajla...

MÁSODIK KATONA:

Megadja galambom valaha.

ELSŐ KATONA:

Ha én meg nem adom, ihajla (az első katonára mutat)

Megadja e barom valaha.

MÁSODIK KATONA: Kuruc nótát énekelsz?! Szégyen!

ELSŐ KATONA: Te szólsz meg, aki még bőfögsz is hozzá?

MÁSODIK KATONA: Bőfögni mindenki szokott, még az én Lipót császár keresztapám is.

ELSŐ KATONA: Meg kuruc nótát danulni is szokott.

MÁSODIK KATONA: Azt ő nem!

ELSŐ KATONA: Soha?

MÁSODIK KATONA: Soha.

ELSŐ KATONA: Disznóvágáskor se?

MÁSODIK KATONA: Akkor se. Megmondalak neki, hogy te kuruckodsz.

ELSŐ KATONA: Én meg téged a Karaffa méltóságos asszonynak, hogy titokban gulyáslevest zabálsz! Úgy lopod hozzá a kamrából a paprikát, és zabálsz! Gulyáslevest!

MÁSODIK KATONA: A generális asszony majd jól megdicsér érte.

ELSŐ KATONA: Aha. Vaslapáttal.

MÁSODIK KATONA: Piszkosul szereti a kurucokat.

SZOPKA NÉNE: Hagymán sütvé, mi?

MÁSODIK KATONA: Azt hiszed, néne? Most a vén apja kerített a számára egy hetyke magyar kant. Ha látnád, hogy guvad rá a méltóságosunk szeme.

SZOPKA NÉNE: Mint a póknak a légyre, mi?

ELSŐ KATONA: Mint kutyának a koncra!

MÁSODIK KATONA: Mint kancának a csődörre!

SZOPKA NÉNE: *(csodálkozik)* Ejha...

ELSŐ KATONA: Azóta ránk, a húséges őreire ügyet se vet. Csak ezt a rühes magyart kényezteteti, húslevest főzet, fánkot süttet neki, hizlalja!

SZOPKA NÉNE: És az ifjú hogy áll ehhez?

MÁSODIK KATONA: Törődünk is vele! Mi azt se tudjuk, hova legyünk az asszonyunk utáni bánatban!

SZOPKA NÉNE: *(vigasztalón átfogja a két katonát, énekel)*

Lányoknak az ágya, rozmaring a lába!

ELSŐ KATONA: *(énekel)*

Lányoknak az ágya, csalfaság a lába!

MÁSODIK KATONA: *(énekel)*

Lányoknak az ágya, cédaság a lába!

EGYÜTT: *(énekel)*

Bárcsak tölgyfa volna, ihajla

Hogy ne nyikorogna valaha

Bárcsak tölgyfa volna, ihajla

Hogy ne nyikorogna valaha!

Hatodik jelenet,
a kegyetlenségről

Karaffa szobájában. A nő a tükkör előtt ül, a haját fésüli. Rozsonyai szótlánul áll.

KARAFFA: Igazi büszke kuruc. Csak áll gögösen magában, és még azt sem kérdezi meg, hogy miért hívtam.

ROZSONYAI: Vedd véretem, ha akarod.

KARAFFA: Minek siessünk? Úgy döntöttem, csak az ünnep másnapján fogyasztalak el. Nem ülsz le?

ROZSONYAI: Hogy lábam megrogyjon előtted? Soha.

KARAFFA: Képzeld úgy, hogy egymás mellett fekszünk az ágyban. Vagy ülünk a trónon, ha ahhoz nagyobb kedved lenne.

ROZSONYAI: Sose akartam uralkodni.

KARAFFA: Szép mese. Akkor miért ellenkezel velem? Miért harcolsz?

ROZSONYAI: A szabadságunkért.

KARAFFA: És a szabadság nem a hatalom mégis? Nézz csak végig magadon. Arra sem vagy képes, hogy a jelenlétemben leülj, annyira iga alá vont a gyűlölet.

ROZSONYAI: Mi mást éreznék téged látva? Apám gyilkosa előtt állok.

KARAFFA: Nem én vagyok a császár.

ROZSONYAI: Az utolsó pribékje vagy.

KARAFFA: *(likőrös üveget nyújt Rozsonyai felé)* Egy kis limoncellót? Ha? A nagybátyám küldte Sziciliából. Ilyet úgyse ittál még.

ROZSONYAI: *(magában)* Ez a fehér kéz végzett volna ki annyi embert?

KARAFFA: Végre egy kérdés.

ROZSONYAI: Volna itt több is.

KARAFFA: No, rajta.

ROZSONYAI: Hogy fér el ennyi kegyetlenség egy asszony szívében?

KARAFFA: *(elmosolyodik)* Csacsi.

ROZSONYAI: Hírből annak idején úgy halottam, férfi vagy, és Antoniónak hívnak.

KARAFFA: Te ne tudnád, milyen rangba emelheti az embert, ha ért a maskarázáshoz?

ROZSONYAI: Maskarázás? Senkit sem halottam, aki így hívta volna a gyilkosságot.

KARAFFA: Apám, aki most álszent módon ünnepséget szervez a számomra, már csecsemőként megtagadott.

ROZSONYAI: Talán az anyádat is te ölted meg?

KARAFFA: Annyi volt a bűnöm, hogy leány lettem. Később azért uralkodott magán az öreg. Azt mondta, ugyanazt a hozományt kapom, ami a fiúgyereknek megjár.

ROZSONYAI: Páncél, ló?

KARAFFA: Az ám! Tenyér meg ostor meg áztatott kötél.

ROZSONYAI: Most te simogatod ezekkel a népet.

KARAFFA: Mert hűségre kell tanítanom.

ROZSONYAI: Hűségesnek lenni egy hóhérhoz?

KARAFFA: Csínján a lázongással. Én is azt terveztem bakfiskoromban, hogy egyszer majd szíven szúrom az apámat. Nézd meg, most mi van! Úgy él a kenyeremen, akár egy báró, és nem tudok megszabadulni tőle.

ROZSONYAI: S őhelyette inkább Európát kaszaboltad le. Bár maradtál volna a patkányok között, ahova születted.

KARAFFA: Ha olyan kegyetlen lennék, amilyennek gondolsz, ezért most ötvenet húzatnék rád. Helyette cukorral kínállak. *(tálcát nyújt Rozsonyai felé)* Mandulapelyhet? Ennek a receptjét császári kamarás koromban tanultam. Az udvarból való.

ROZSONYAI: Onnan nekem semmi sem kell.

KARAFFA: *(megint megszaglássza Rozsonyait)* Szépen felhíztál. Hosszú idő után kerül ilyen dús vér a tányéromra.

ROZSONYAI: Szörnyeteg vagy.

KARAFFA: Tudom, hogy amikor a katonáim elfogtak, a fejemet ígérted a feleségednek zsákmányul. Tessék! Itt az alkalom.

ROZSONYAI: Mi?

KARAFFA: Szúrd belém ezt a kést! *(egy kést nyújt felé, Rozsonyai tétován ácsorog előtte)*
Vedd ki a kezemből, és szúrd belém. *(Rozsonyai vacillál)* Mi lesz, ifjú Rozsonyai? Itt a lehetőség, hogy megöld a rettenetes Karaffát... A hiénát, aki az őseid gyilkosa. Megfagytl? *(Rozsonyai dühében kiüti a kést Karaffa kezéből, aki nevetni kezd rajta)* Forrong, háborog, aztán amikor tette kerülhetne a sor, inába száll a bátorság. Eljátszadozunk még egy darabig egymással, kis vitézem! *(megcsípi Rozsonyai arcát, majd int az őrségnek)* Vigyéltek vissza a tömlőcébe!

Hetedik jelenet,

Karaffa bolondságáról

A Rozsonyai ház udvara. Marinka, Jurkó és Klistélyovszki.

KLISTÉLYOVSZKI: Mától felmondtam!

MARINKA: Nem teheted ezt, mester!

KLISTÉLYOVSZKI: Nincs az az érv, ami miatt a gyalázatos színházasdiba belemennék. És hogy még asszonyi figurát is játszszak...

MARINKA: Nem akárkit, Zrínyi Ilonát!

KLISTÉLYOVSZKI: Soha!

MARINKA: A kedvemért, öreg, na.

KLISTÉLYOVSZKI: Hogy férjuradat rábírtad, nem csodálom. Száz generális akarata veszett el benned. De hogy engem is a bűnre csábítsatok? Azt nem!

JURKÓ: Nem épp a segítség megtagadása a bűn? *(Szopka néne jajgatva beront)*

SZOPKA NÉNE: Bizony, hogy az, lelkem! Súlyos bűn!

KLISTÉLYOVSZKI: *(elborzad)* Hiányoltalak, néne.

SZOPKA NÉNE: Odavan a város, odavan a ház! Odavagyunk mindannyian!

KLISTÉLYOVSZKI: Miért jajgatsz ennyire?

SZOPKA NÉNE: Értetek jajgatok, barátaim! Vesze van a nemzetség. Szörnyű hírt hallottam a várból.

MARINKA: *(kétségbeesik)* Csak nem!?

SZOPKA NÉNE: Rettenetes, ami történt!

MARINKA: A férjem?

JURKÓ: Sógorom?

KLISTÉLYOVSZKI: Rozsonyai méltóságos?

SZOPKA NÉNE: A zsoldosok azt beszélük...

MARINKA: Meg kellett volna szöktetnünk!

KLISTÉLYOVSZKI: Én már az elején mondtam, hogy ostobaság Thököly katonáira várni!

JURKÓ: *(Marinkához)* Nem te vagy a hibás.

SZOPKA NÉNE: Karaffa hót szerelmes!

MARINKA: Mi?

SZOPKA NÉNE: Próbálja magához édesgetni az uradat. A ronda talján bestia!

MARINKA: Ó, teremtóm! *(megnyugszik)* Próbálkozzon csak.

SZOPKA NÉNE: Asszonyi válasz ez?

MARINKA: Bízom az uram hűségében.

SZOPKA NÉNE: És ha a hiéna azt mondja neki, édes-kedves kangalambom, ha szeretsz, birtokot és rangot kínálok számodra?

MARINKA: Kínálja csak.

JURKÓ: Sógorom annál könnyebben vágja le a fejét.

SZOPKA NÉNE: Ezt már rég megtehetette volna! Az úrnő többször is magához hívatta. Mit mondjak többet? *(sejtelmes mosoly)* Amit az irigykedő labanc katonáktól hallottam: fejlevágás nem történt köztük...

MARINKA: Ezt nem hiszem.

SZOPKA NÉNE: A bestia limoncellóval itatja. A taljánok azt tartják arról, hogy szerelemhozó kotyvalék...

MARINKA: A férjemen úgyse fog.

SZOPKA NÉNE: Túl sokat tartasz róla. Hűlen dög, mint a férfiak mind.

MARINKA: Elég!

SZOPKA NÉNE: A helyedben, kedvesem, elbúcsúznék a hitvesi boldogságtól.

MARINKA: Odategyünk.

KLISTÉLYOVSZKI: Eszednél vagy, leány?

MARINKA: Ha az uram nem vágja le a bestia fejét, majd én megteszem!

KLISTÉLYOVSZKI: Maradj veszteg. Levágják a Thököly vitézei.

MARINKA: Ezt a csatát nem bízom másra.

SZOPKA NÉNE: És az arany?

MARINKA: Miről beszélsz?

SZOPKA NÉNE: A jó hírmondónak fizetség jár.

MARINKA: Egy garasunk sincs.

SZOPKA NÉNE: *(Marinka jegygyűrűjére néz)*
Én látok valamit...

MARINKA: A gyűrűmet akarod?

SZOPKA NÉNE: Minek az már rajtad? Úgy-sincs örömöd a házasságban. *(Marinka el)*
Bizony rövid volt az adjonisten, te leány...

JURKÓ: *(Marinkához)* Várj, néném, veled megyek!

KLISTÉLYOVSZKI: *(a fejét rázza)* Nem jó, ha az ember forró fejjel cselekszik.

(Jurkó és Klistélyovszki Marinka után el)

SZOPKA NÉNE: Mennyi bolond leány van a világon. Ez a Rozsonyainé se tudja, hogyan kell a férfival bántani. Hogyan is tudná? Nem volt olyan öreganyja, mint nekem, aki megtanította volna a férjekről szóló nótára! *(énekel)*

*Elment az uram, a nagy kurafi
Cserfába ojtott almát keresni
Bár odaveszne, gödörbe esne, nyaka kitörne
Haza ne jönne!*

Nyolcadik jelenet,

különböző gyógy módokról

A vén Karaffa és Sornione Rozsonyainak mesélek.

VÉN KARAFFA: És akkor nekem esett, mint egy fenevad!

SORNIONE: Mint a részeg az ajtófélfának!

VÉN KARAFFA: Mint tót az aludttejnek!

SORNIONE: Bizony!

VÉN KARAFFA: Összevissza pofozott! „Nesze, vén csibész, megérdemled a sorsodat!” Istenemre, úgy elvert, mint a két-fenekű dobót!

SORNIONE: Mint jég a határt!

VÉN KARAFFA: Mint szódás a lovát!

SORNIONE: Bizony!

VÉN KARAFFA: Pedig csak annyi bűnöm volt, hogy nagyon szerettem volna fohagymás májat vacsorázni. Azt mondta erre az én leányom, lopjak májat, ahonnan tudok! Ő az én kedvem miatt nem vágat le se egy libát, se egy borjút, se egy malacot.

SORNIONE: Most mondd meg, ilyet egy szülőatyának!

VÉN KARAFFA: Milyen gyerek ez?!

SORNIONE: Szégyen!

VÉN KARAFFA: *(Rozsonyaihoz)* Te jutottál eszembe, aranyegykomám. Itt vagy már szép kerekre fölhizlalva. Megengeded, hogy így titokban kimetsszünk a májadból egy darabot?

SORNIONE: Nem kérünk sokat.

VÉN KARAFFA: Csak egy egészen kis darabot. *(élezni kezdi a kését)* Ne kelljen már étlen ágyba feküdnöm...

SORNIONE: Írva vagyon: „aki tehát tudna jót tenni, de nem teszi, bűne az annak”.

VÉN KARAFFA: Megengeded? Ha? *(Rozsonyai csak hallgat)* Nehogy azt hidd, hogy ingyen falnánk belőled...

SORNIONE: A májadat és a hallgatásodat egyaránt megfizetjük!

VÉN KARAFFA: Mennyit kérsz? Tízezer?

SORNIONE: Húszezer?

VÉN KARAFFA: Harminc? Ötven? Száz?

SORNIONE: Mondd!

ROZSONYAI: Én az úrnő vacsorája leszek.

SORNIONE: Ugyan!

VÉN KARAFFA: Nem hitvesi szentség ez!

SORNIONE: Hol olvasni olyat, hogy valaki kizárólagosan csak egyetlenegy másíknak lehet a vacsorája?

ROZSONYAI: Ha adnék a májamból, fölfordulnál tőle.

VÉN KARAFFA: Mit beszélsz?

ROZSONYAI: Nem bírná el a gyomrod.

VÉN KARAFFA: Ne féltsd te az én gyomromat! Legénykoromban tízet is megettem reggelire. Azok a jó öreg ercolanói borjómájak... hm...

ROZSONYAI: *(ijedtséget színlel)* Te, Sornione, mégiscsak orvos vagy, nem látsz rajta valami gyanúsat?

SORNIONE: A feje bolond, mint mindig.

ROZSONYAI: De a szeme... olyan karikás...

SORNIONE: *(ő is megriad)* Csakugyan!

ROZSONYAI: Nézd csak: az orra. Görbébb, mint lenni szokott... Mintha le akarna esni.

SORNIONE: Valóban!

ROZSONYAI: A füle kókad! A bőre besárgult...

SORNIONE: Bizony nagy baj lehet itt!

VÉN KARAFFA: Megbolondultatok?! Májat akarok!

ROZSONYAI: Azért kívánja ennyire, mert májlobb kínozza!

SORNIONE: Májlobb, az, az!

ROZSONYAI: Vagy a guta csapta meg?

SORNIONE: Az, az! *(elkapja a vén Karaffát, egy székhöz cipelik)*

VÉN KARAFFA: Eresszetek már el!

ROZSONYAI: Hiszen már rángatózik is! *(Sornione az orvosi köpenyéből kötelet vesz elő, a székhöz rögzíti a vén Karaffát)* Nem való ennek a fokhagymás máj.

SORNIONE: Bizony nem.

VÉN KARAFFA: *(dühében harapdálja a kötelet)* Gyilkosok! Eresszetek!

ROZSONYAI: *(Sornionéhoz)* Hogy tudjuk megvizsgálni?

SORNIONE: Legelőször is áttekintjük a vére állását. *(távcsövet vesz elő a táskából)* Az pedig úgy fog történni, hogy egyikünk a beteg szájába helyezi ezt a németalföldi csodatalálmányt, a másikunk pedig hátulról bekukkant neki.

VÉN KARAFFA: Azt már nem!

ROZSONYAI: *(viszolyogva)* Ebben a kukkantásban én sem vennék részt...

SORNIONE: Pedig biza rád gondoltam.

ROZSONYAI: Kétségkívül megtisztelő, de...

SORNIONE: Úgy? Akkor hagyjuk. *(elrakja a távcsövet)* Különben is, a mai tudomány azt tartja, hogy a diagnózis ócska forma-ság.

ROZSONYAI: *(Sornionéhoz)* Van nálad valami orvosság, mester? *(Sornione szétnéz a tarisznyájában)*

SORNIONE: Lássuk csak! Glaserus-csepp!

ROZSONYAI: Az mire jó?

SORNIONE: Minek tudni? Ha ártana, mégnek hívnánk, nem orvosságnak.

ROZSONYAI: És miből áll?

SORNIONE: *(olvassa az üveg címkéjét)* Aszalt borzepe macskagyökér párlatban. *(a szája szélét nyalja)* Jól hangzik, nem?

ROZSONYAI: Idd meg, öreg.

VÉN KARAFFA: Nincs az a mindenhatóság!

SORNIONE: Én majd énekelek mellé!

VÉN KARAFFA: Úgy rosszabb! *(Rozsonyai kifeszíti a vén Karaffa száját, beletölti a tinktúrát, közben Sornione énekel)*

SORNIONE: *(énekel)*
Vén Karaffa iszik most, annak örvendezünk most!
Le-le-le fenékgig, le-le-le fenékgig, le-le-le,
Váljon egészségére!
(A vén Karaffa kényyszerűségből megissza a lötytyöt, de utána köpköd, kínlódik, köhög. Sornione keményen csapkodni kezdi a hátát.)

VÉN KARAFFA: Mit csinálsz, hóhér?

SORNIONE: Írva vagyon, a beteget pofozni kell!

VÉN KARAFFA: Megállj, piszok, ha elszabadulok, fölpritalak!

SORNIONE: *(újabb üveget vesz elő, olvassa a címkét)* Íme, a második orvosság: kólikás csikó fingján szárított bagolyköpet fekete retek levében.

ROZSONYAI: Húzd le gyorsan!

SORNIONE: Csak szaga van! Fájni nem fog.

VÉN KARAFFA: Irgalom!

SORNIONE és ROZSONYAI: *(énekel)*
Vén Karaffa iszik most, annak örvendezünk most!
Le-le-le fenékgig, le-le-le fenékgig, le-le-le,
Váljon egészségére!
(A vén Karaffa az undortól megborzad, rázkódik.)

VÉN KARAFFA: Nyugtom lesz végre?!

ROZSONYAI: Még mindig hogy borzong!
(Sornione ismét a tarisznyájában kotorászik)

VÉN KARAFFA: Kegyelem!

SORNIONE: Muszáj túrnöd.

VÉN KARAFFA: Nem bírom!

(Sornione egy tölcsért kap elő, ledugja a vén Karaffa fogai közé helyezi, az öreg artikulálatlanul bömböl)

SORNIONE: *(a vén Karaffához)* Kívánod, hogy együtt énekeljünk neked?

(Sornione a közönség felé fordul, int nekik, Rozsonyai szintén bekapcsolódik az énekbe, Sornione újra tinktúrát csöpögtet a tölcsérbe)

SORNIONE és ROZSONYAI (A KÖZÖNSÉGGEL):
Vén Karaffa iszik most, annak örvendezünk most!

*Le-le-le fenéig, le-le-le fenéig, le-le-le,
Váljon egészségére!*

(A vén Karaffa most már végleg megelégteli a gyötrést. Kiköpi a tölcsért, kiszakítja magát a kötésből, Sornionénak támad)

VÉN KARAFFA: *(Sornionéhoz)* Az anyád alakoskodó szajhamentumát, te hóhér!

SORNIONE: Kegyelem!

VÉN KARAFFA: Ki akarnál végezni? Hát most meglakolsz! *(Kergeti és üti Sornionét)*

SORNIONE: Kegyelem! Kegyelem!

ROZSONYAI: *(színlelt kétségbeeséssel)* Teljesen odavan! Megtébolyodott!

SORNIONE: Elég baj az nekem! *(a vén Karaffa és Sornione kifutnak)*

Kilencedik jelenet, *a színházi illemről*

Egy tó melletti erdei tisztáson. Marinka, Jurkó és Klistélyovszki jönnek.

KLISTÉLYOVSZKI: A vesztünkbe rohanunk, mondom!

MARINKA: Nem kötelességed velünk jönni.

JURKÓ: Eridj vissza, ha félsz!

KLISTÉLYOVSZKI: Én csak nevetek. Azt gondolod, balga gyermek, hogy Karaffa váranak kapuja úgy egyszerűen kinyílik majd előtted? Vagy beszökünk?

MARINKA: Akárhogy is történjék, ott leszünk. Ha kell, száz őrt is agyoncsapok!

KLISTÉLYOVSZKI: *(nevetve)* Hát már férfi-
verő is vagy, Marinka?

MARINKA: Jó lesz vigyáznod.

KLISTÉLYOVSZKI: Ez ám az asszonyi természet! A legnagyobb ostobaságokra készíti a féltékenységet.

JURKÓ: Tudod is te, mester, milyen az asszonyi természet!

MARINKA: *(zajt hall, fenyegetően mondja)* Mind a ketten megtudjátok, ha nem hallgattok most! *(a távolba néz)* Alighanem a császári kutyák jönnek...

(Marinka, Klistélyovszki és Jurkó a bokrok közé el, érkezik Pulcinella és a társulata: Brighella és Arlecchino. Tarka öltözetű ripacsok, az arcuk borostás, a hajuk bozontos, a hátukon zsákokat hoznak, amiket most letesznek a földre)

PULCINELLA: *(ének – Toto Cutugno: L'Italano)*

*Buonigiorno Italia, buonigiorno Maria
Con gli occhi pieni di malinconia
Buonigiorno Dio
Lo sai che ci sono anch'io!*

BRIGHELLA: *(Arlecchinóhoz)* Nem gyalázat, Arlecchino? Nem sülsz le a bőr a képérol? Idáig süllyeszteni a társulati nívót... Eddig az olcsóságig! Ráadásul Karaffa hadvezér születésnapján! Hát még mit meg nem érünk?

ALECCHINO: Népszínház, fúj!

BRIGHELLA: Sőt: kabaré!

ALECCHINO: Sőt: pornográfia!

BRIGHELLA: Sőt: sovinizmus!

ALECCHINO: Különben is, ez a cucc jogdíjas!

PULCINELLA: *(dühösen rájuk förmed)* Miről beszéltek ti? *(Arlecchino és Brighella öszszerezzennek)*

ALECCHINO: Semmi, semmi!

PULCINELLA: Ez a dal, kérem szépen, átöltöztetett az én saját szerzeményem! Bárki mondjon mást, beperelem!

BRIGHELLA: Imádlak, direktorom!

ALECCHINO: Génuszom!

PULCINELLA: Helyes. *(folytatja)*

Lasciatemi cantare

*Con la chitarra in mano Lasciatemi cantare
Una canzone piano piano!*

BRIGHELLA: *(félre)* Tíz éve állok sorba egy jó figuráért, és tessék! Csak magát mutogatja.

ALECCHINO: Mellőzni egy ekkora legendát, mint te, Brighella, szörnyű vétek!

BRIGHELLA: És ami még ennél is nagyobb bűn: elhallgattatni a színészkirályt, Arlecchinót!

ALECCHINO: Színészkirály? De drága vagy.

BRIGHELLA: Te még drágább!

ALECCHINO: Te!

BRIGHELLA: Te!

ALECCHINO: Keblemre, barátom! *(Arlecchino és Brighella megölelik egymást)*

BRIGHELLA: Most pedig irány a sajtó! Mondjuk el a világnak, mit művelnek velünk! Vessünk véget az álnok Pulcinella társulaton belüli rémuralmának!

ALECCHINO: Úgy van!

BRIGHELLA: De előtte még egy ölelést. *(tovább ölelkeznek)*

PULCINELLA: *(ingerülten)* Szedjétek már össze magatokat, marhák! Holnap este prömier.

BRIGHELLA: Mi pedig fölmondanánk.

PULCINELLA: *(orádít)* Micsoda?! Fölmondánátok?!

ALECCHINO: Föl bizony!

(Brighella berezel, gyorsan Arlecchino szájára teszi a kezét)

BRIGHELLA: Mármint a szerepet!

ALECCHINO: Azt, azt!

BRIGHELLA: Azt fölmondanánk!

PULCINELLA: *(idegrohamot kap, földhöz csapja a kalapját)* Szórazozzatok ám azzal a százhuszonhat éves céda öreganyáttal, de ne velem! Tudtok-e mondani széles Itáliából még egy olyan társulatvezetőt, akinek ily fontos volna az az ördögadta-teremtette egyenjogúság, mint nekem!? Az az ördögadta-teremtette alkotói autonómia!? Az az ördögadta-teremtette emberi jog!? *(miközben orádít, ledobja magáról a gúnyáját, egy szál gatyában tombol)* De nem! Itt befejeztük! Egy direktor akkor sem lehet csicska! Megyek, úszok egyet a tóban, mielőtt még odavágok valamelyikőtöknek! *(el, csobbanás hallatszik, Arlecchino és Brighella szintén földhöz csapják a kalapjukat)*

BRIGHELLA: Azt hiszi, csak ő provokálhat?

PULCINELLA: Csak ő pukkanthatja a polgárt?

BRIGHELLA: Csak ő vetkőzhet?

PULCINELLA: Csak ő villanthat?

(Egy szál gatyában egymással versenyezve elfutnak, csobbanások zaja, először Klistélyovszki jelenik meg, aztán Jurkó és Marinka)

KLISTÉLYOVSZKI: *(röhögőgörcs közben)* Micsoda ostoba ripacsok, hahahaha... Erkölcstelen népek, hahaha... Eretnekek... És még azt hiszik, mulatságosak... Hát ki tud rajtuk röhögni? Én nem, az biztos... hahaha... Én csak kínomban röhögök...

JURKÓ: Mester, kapd föl gyorsan Pulcinella gúnyáját! *(Marinkához)* Te meg, néném, Arlecchinóé. Én Brighella leszek. Mi adjuk majd a műsort Karaffa ünnepén.

MARINKA: Remek elgondolás, öcsém! *(Marinka öltözködni kezd)*

KLISTÉLYOVSZKI: *(nevet)* Hát meg is kell, hogy tetvesedjek miattatok?

MARINKA: Bolhád most is van elég.

JURKÓ: Így jutunk be a legkönnyebb módon a várba.

MARINKA: De ha ott meglátom férjurasmat a szörnyű hiéna mellett, jaj...

JURKÓ: Rájöttem már, mivel fogjuk megijeszteni a zsarnokot.

KLISTÉLYOVSZKI: A raplis várkisasszony, a púpos öreg meg a nyiheteg poéta vándorszínészi maskarában. Képelem, mekkora ijedelem lesz belőle.

JURKÓ: *(Marinkához)* A fejedben van még a darab, amit a bibliai Juditról írtam? Amelyik miatt paradicsommal dobáltak meg a vásárban.

MARINKA: Minden mondatára emlékszem.

JURKÓ: Remek! Segítségünkre lesz most.

KLISTÉLYOVSKI: Judit története? Hiszen egy pápista koholmány... Nem része a könyvnek, és nem is volt soha!

JURKÓ: Holofernéz vezért játszod majd benne, jó?

MARINKA: Makacs vénember, despota, kötekedő. Passzol rád.

JURKÓ: Vagy szívesebben bújnál megint asszonyi jelmezbe?

(Összeszedik a komédiások holmijait, majd el, Pulcinella, Brighella és Arlecchino vizesen, gatyájában érkeznek)

ALECCHINO: Hova lettek a ruháink?

BRIGHELLA: Megloptak bennünket!

PULCINELLA: Tessék! Ide vezet az örödgadta-teremtette tolerancia! (egyre hevesebben)

Mi lesz holnap?! Mi lesz holnap?!

ALECCHINO: (halkan) Csütörtök, direktorom.

BRIGHELLA: Péntek, te idióta.

(Hárman egymást kezdik ütni, dulakodnak, közben szólhat a L'italiano című dal, amit a jelenet elején Pulcinella énekelt)

Tizedik jelenet,

a szívet egyre hevesebben támadó szerelemről

Karaffa szobájában. Az úrnő és Rozsonyai egy-egy díszes széken ülnek.

KARAFFA: Mit kérsz?

ROZSONYAI: Van limoncello?

KARAFFA: Sajnos elfogyott.

ROZSONYAI: Mondd meg a nagybátyádnak, hogy finom volt, küldhet még.

KARAFFA: Mire megérkezik, rég bekebelezlek.

ROZSONYAI: (tréfásan) Milyen várúrnő vagy mégis?

KARAFFA: Amilyen lovag te.

ROZSONYAI: Nem vagyok a lovagod.

KARAFFA: De annak érzed magad.

ROZSONYAI: Megmondtam, hogy soha nem is leszek az.

KARAFFA: Akkor miért jössz minden hívásomra? Miért akarsz látni?

ROZSONYAI: Annyi titkod van.

KARAFFA: Érdekellek.

ROZSONYAI: Az embert érdeklik az ellenségei.

KARAFFA: Mi már nem vagyunk azok. Bármilyen szomorú is ezt hallanod. Voltaképpen lepaktáltál velem.

ROZSONYAI: Lepaktáltam volna? Erről nem tudok.

KARAFFA: Semmiről sem tudsz.

ROZSONYAI: Akkor hát holnap ostobán halok meg.

KARAFFA: Úgy szeretem ezt a gőgös ostobaságodat! Olyan magyaros. És hogy elpirultál!

ROZSONYAI: (gúnyval) Ha ilyen szépeket mondasz...

KARAFFA: Azért a beszélgetéseink hiányozni fognak.

ROZSONYAI: Gondolj rá, amikor a véretem iszod.

KARAFFA: Majd kitömetlek, jó? Úgy az örökkévalóságig hallgathatod, ahogyan magamról mesélek.

ROZSONYAI: (ironikusan) Kívánhatok ennél szebb végzetet?

KARAFFA: Te leszel az első az áldozataim közül, akit kitömetek.

ROZSONYAI: (ironikusan) Megtiszteltetés.

KARAFFA: Ami azt illeti, limoncellóval sem kínáltam senkit eddig.

ROZSONYAI: Egyetlen áldozatodat sem?

KARAFFA: Egyetlen férfit sem.

ROZSONYAI: Márpedig aki így tud gyűlölni, mint te, valamikor kellett, hogy szeressen.

KARAFFA: Talán még Nápolyban. Megígérte, hogy feleségül vesz.

ROZSONYAI: És?

KARAFFA: Meg is tette volna. Csak amikor tizenhat éves lettem... (a hangja elcsuklik)

Az apám... Emiatt gyűlölöm a legjobban az apámat... Eladott egy vén lovagnak. Na, az is tudta ám becsülni az aszszonyt – áztatott kötéllel.

ROZSONYAI: Előle futottál Bécsbe?

KARAFFA: Sose futottam senki elől. Gyűlölöm a gyáva embert.

ROZSONYAI: Te is az vagy.
 KARAFFA: Sose voltam!
 ROZSONYAI: Miért hatalmi szóval öleted a kurucokat? Miért nem magad állsz ki?
 KARAFFA: A saját kezemmel is vágtam el nyakat.
 ROZSONYAI: Csatában?
 KARAFFA: Ha a házasság csatának számít.
 ROZSONYAI: Hogy nem jutottál törvénykézre?
 KARAFFA: Magamhoz vettem a kardját, páncélját, és elbujdostam a berekbe. A szerencsétlen Antóniából Karaffa Antónió lett: a törökverő... A vérszívó... A kegyetlen... Érteneék szerinted egy honatalanná lett horda megtöréséhez, ha magam nem bujdosom volna?
 ROZSONYAI: Horda? A népünket nevezed így?
 KARAFFA: *(indulatosan)* A szolgálaim vagyatok!
 ROZSONYAI: A vesztedet hozza, ha ezt elhiszed.
 KARAFFA: Uralkodni akarok rajtad! *(szenvédélyesen a férjhez lép, megcsókolja, csend, Karaffa diadalmasan folytatja)* Ez mi volt, Rozsonyai uram? És a jámbor Marinka asszony? Máris elfelejtetted?
 ROZSONYAI: Ne vedd a szádra a nevét!
 KARAFFA: Hát még szégyelli is magát a kis huncut... *(megsimogatja Rozsonyai arcát)* Hidd el, úrfi, tiszta szívből sajnálom a te Marinkádat.
 ROZSONYAI: Gúnyolódsz?
 KARAFFA: Istenemre, nem. Minden aszszonytárs felé részvétellel fordulok, akinek rossz férj jutott. *(Rozsonyai szemébe néz)* Az az eset történt, vitézem, hogy belém bolondultál.
 ROZSONYAI: Csak a közelgő halál borított el.
 KARAFFA: És ha azt mondom: meghagyom az életedet? *(csend)* Nem örülsz?
 ROZSONYAI: *(némi hallgatás után)* Mi ennek az ára?
 KARAFFA: Nincs ára.
 ROZSONYAI: Mindennek van.

KARAFFA: Szabad vagy és kész.
 ROZSONYAI: Higgyek az apám gyilkosának?
 KARAFFA: Tudd meg, hogy már csak pár hónapot töltök Eperjesen. A császár visszarendelt Bécsbe. Azt szeretném, ha velem jönnél.
 ROZSONYAI: Mit keresnék melletted?
 KARAFFA: A szolgálam lennél. Kapsz kardot, páncélt...
 ROZSONYAI: Micsoda ajánlat: elárulhatom a népemet.
 KARAFFA: A legnagyobbak közületek is Béccsel tartanak.
 ROZSONYAI: Legnagyobbjai az ördögnek!
 KARAFFA: Thökölyben bízol ennyire? Hiszen még a sógora, Esterházy is Bécsért pártolja.
 ROZSONYAI: Apáink emlékében bízok.
 KARAFFA: Munkács sem fog sokáig kitarítani.
 ROZSONYAI: Akkor hát vesszünk mindannyian!
 KARAFFA: *(győzködi Rozsonyait)* Képzeld el, vitézem! Minden este limoncellót ihatnánk. Külön lakosztályod lenne a palotában. A legjobb színészekkel dolgoznál együtt... Csak engedelmességed kéne. *(Rozsonyai nem válaszol)* Mit felelsz!? Velem jössz!?
(Marinka a színpad sarkában megjelenik)
 MARINKA: *(énekel)*
Kidőlt a fa mandulástul
Elválok én a rózsámtól
Úgy elválok a szegénytől
Mint ősszel fa levelétől
Megvállik. (Marinka eltűnik)
 ROZSONYAI: Semmi sem kell, amit te kínálsz felém.
 KARAFFA: Úgy?
 ROZSONYAI: Inkább elpusztulok.
(Rozsonyai a földre köp, Karaffa pofon vágja)
 KARAFFA: El is fogsz, mint egy utolsó jószág. Katonák! Vigyék vissza a tömlőcébe!

(A katonák elvezetik Rozsonyait, Karaffa egyedül marad) Nem nyugszom, amíg a szabad akaratodból fejet nem hajtasz előttem.

Tizenegyedik jelenet,

Judit történetéről

Az eperjesi vár udvara. Báméskodók, közöttük Bikamáj, Fehérmáj és Szopka néne. Középen porond. A vén Karaffa és Sornione elegáns öltözetben mint konferansziék, Karaffa a díszhelyen páncélban ül. Sornione izgul, remeg, a vén Karaffa idegesen figyel.

SORNIONE: Hölgyeim és uralom!

VÉN KARAFFA: (Sornionénak sutyorog) Meghülyültél?

SORNIONE: Ó, bocsánat! Uraim és hölgyalomb!

VÉN KARAFFA: Te ökör!

SORNIONE: Úr-alom és hölgy-alom!

VÉN KARAFFA: Így a helyes.

SORNIONE: Vezérgenerálisunkat köszöntjük ma, kit, ha e világnak négy helyett öt égtája...

VÉN KARAFFA: Három helyett négy óceánja...

SORNIONE: Hét helyett nyolc csodája volna is...

VÉN KARAFFA: Ugyanekkora rangot vívott volna ki magának! (a nép éljenez)

SORNIONE: Az ünnepi alkalomból a nápolyi Pulcinella, a híres színészcsalád hetedik gene-dege-degenerációjának vezényletével mutatják be Brighella úr szerzeményét, melynek címe: Legősibb legendáriumaink.

(A vén Karaffa és Sornione el, a közönség lábdobogása hallatszódik, kezdődik az előadás. Klistélyovszki a felismerhetetlenségig maszkírozva jelenik meg a hírmondó szerepében. Fontos, hogy a jelenet alatt a játékok mindvégig komoly legyen, nélkülözze a deklamáló, groteszk gesztusokat)

KLISTÉLYOVSZKI mint HÍRMONDÓ: Füleljen, kinek füle vagyon, nézze meg e képet, kinek szeme vagyon! Mivel tudjuk, hogy a Karaffa

méltóságosunk istenhite a tengernél is mélyebb, neki kedveskedvén, régi szentek történeteiről szólunk ma. Az első Szent Judit meseje. Hallottak-e már Nabukkkó király kapitányáról, a perzsa Holofernésről? Szörnyű nagyúr volt: a lába lándzsa, keze szablya, erdőtüz a sóhajzatja! A hatalmas ereje, százhuszezer lova, tizenkétezer katonája mellé még feneketlen kapzsiságot is adott neki az ördög, az egész világot le akarta gyúrni, kivált azokat a városokat, amelyekben az isten népe lakott.

(Jurkó mint Holofernéz megjelenik)

JURKÓ mint HOLOFERNÉSZ: Hű seregem, most Bethulia városának induljatok! Nem nyugodhatunk, míg azok a magas hegyek előttünk meg nem hajolnak!

BIKAMÁJ: (Fehérmájhoz) Mondd, leányom, ez a maskarás nem úgy fest éppen, mint a vén Klistélyovszki?

SZOPKA NÉNE: (Bikamájhoz) A gyereket figyeld! Akár az a Jurkó, aki a múltkor könyvárusnak adta ki magát...

FEHÉRMÁJ: Mit találgattok? Bementék, hogy az urak taljánok. Hallani az akcentusukat!

KLISTÉLYOVSZKI mint HÍRMONDÓ: És Holofernéz a szörnyű sereggel nekirontott Béthuliának. Izrael fiai az istenhez kiáltottak, elvesztették minden bátorságukat. Ám lakozott egy hűséges özvegyasszony a városban, kit a nép Juditnak hívott, s aki nem rettent meg a szörnyű vitéztől, útnak indult, hogy megmentse a hazáját.

MARINKA mint JUDIT: (vers)

Egy gondolat bánt engemet:

Ágyban, párnák közt halni meg!

Lassan hervadni el, mint a virág,

Amelyen titkos fereg foga rág;

Elfogni lassan, mint a gyertyaszál,

Mely elhagyott, üres szobában áll.

Ne ily halált adj, istenem,

Ne ily halált adj énnekem!

Legyek fa, melyen villám fut keresztül,

Vagy melyet szélvész csavar ki tövestül;

Legyek kőszirt, mit a hegyről a völgybe

Eget-földet rázó mennydörgés dönt le... –

Ha majd minden rabszolga-nép
 Jármát megunva síkra lép
 Pirosló arccal és piros zászlókkal
 És a zászlókon eme szent jelszóval:
 „Világszabadság!”
 S ezt elharsogják,
 Elharsogják kelettől nyugatig,
 S a zsarnokság velök megütközik:
 Ott essem el én,
 A harc mezején,
 Ott folyjon az ifjui vér ki szivembül,
 S ha ajkam örömteli végszava zendül,
 Hadd nyelje el azt az acéli zörej,
 A trombita hangja, az ágyudőrej,
 S holttestemen át
 Fújó paripák
 Száguldjanak a kivivott diadalra,
 S ott hagyjanak engemet összetiporva. –
 Ott szedjék össze elszórt csontomat,
 Ha jön majd a nagy temetési nap,
 Hol ünnepélyes, lassu gyász-zenével
 És fátyolos zászlók kíséretével
 A hősokeket egy közös sírnak adják,
 Kik érted haltak, szent világszabadság!

KLISTÉLYOVOSZKI mint HÍRMONDÓ: Nézett
 ám a szörnyek szörnye, a rútságos Holofer-
 nész, mikor ez a bátor, sokat szenvedett lélek
 elébe állott!

JURKÓ mint HOLOFERNÉSZ: Ki vagy te, sár-
 magzatja a földnek?

MARINKA mint JUDIT: Bethulia lánya, sze-
 gény zsidóasszony, kinek urát, atyját, anyját
 mind lebírta már a te hatalmad.

JURKÓ mint HOLOFERNÉSZ: (kiabál) Katonák!
 Ide gyorsan! Az ellenség lopózott a tábo-
 runkba! Öljétek meg most azonnal!

MARINKA mint JUDIT: Előbb hadd énekeljek
 neked, nagyúr! (énekel)
 Rózsabokor a domboldalon,
 Borulj a vállamra, angyalom,
 Súgjad a fülembé, hogy szeretsz,
 Hej, milyen jólesik nekem ez!

JURKÓ mint HOLOFERNÉSZ: (kifelé) Ennek a
 dalnak bizony egészen a rabja lettem. (énekel)
 Mit nem fognak rám a gonoszok,
 Hogy én istentagadó vagyok!
 Pedig mostan is imádkozom.

Szíved dobogását hallgatom. (közben a vén
 Karaffa, aki a lánya mellett ül, felnyerít)

VÉN KARAFFA: Az anyátok szentjít! (Karaf-
 fához) Nem tetszik?

KARAFFA: Ostobaság.

VÉN KARAFFA: Hát pedig csak figyeld.
 Ezek még a végén kutyálkodnak is majd,
 úgy járunk... (a játék folytatódik, Jurkó
 mint Holofernész leveti a bocskorát)

MARINKA mint JUDIT: Mondd, jó uram, mi-
 vel kened a bocskorodat? Olyan szép fényes.

JURKÓ mint HOLOFERNÉSZ: Emberzsírral.

MARINKA mint JUDIT: Mi a kedvenc italod?

JURKÓ mint HOLOFERNÉSZ: A vér.

MARINKA mint JUDIT: Ki az istened?

JURKÓ mint HOLOFERNÉSZ: Az ördög.

MARINKA mint JUDIT: Mi a legnagyobb vét-
 ked?

JURKÓ mint HOLOFERNÉSZ: Egy embert egé-
 szen agyonüthettem volna, s csak félig ütöt-
 tem agyon.

MARINKA mint JUDIT: Szeretlek, Holofernész!

JURKÓ mint HOLOFERNÉSZ: Csakugyan?

MARINKA mint JUDIT: Melletted akarok ma-
 radni!

JURKÓ mint HOLOFERNÉSZ: Akár mint udva-
 rom rabnője?

MARINKA mint JUDIT: Akár mint hű kutyád!
 (a vén Karaffa és Karaffa egymással beszél-
 nek)

VÉN KARAFFA: Hallod-e, leányom, bolond
 volt ez a holofráter-akárkicsoda...

KARAFFA: Aki férfi, mind az.

VÉN KARAFFA: Összeereszkeszteni a szolgál-
 néppel?

KARAFFA: Te mit csinálsz, amikor a koc-
 mában mulatsz?

VÉN KARAFFA: A hatalmamot fitogtatom.

KARAFFA: Nincs neked hatalmad.

VÉN KARAFFA: Már megint ellenem szólsz?

KARAFFA: Nézd csak ezt a pápista maszla-
 got! Majd bölcsőbb leszel tőle...

VÉN KARAFFA: Mit mondasz? Pápista
 maszlag? Mióta használad a kurucok
 nyelvét?

KARAFFA: (félre) Csakugyan...

JURKÓ mint HOLOFERNÉSZ: (énekel)

*Tíz pár csókot egyvögébül, egyvögébül!
A legédesebbjébül!
A legédesebbjébül!*

MARINKA mint JUDIT: *(énekel)*

*Házasodjunk, hajahaj!
Házasélet, kutyabaj!
Házasélet, kutyabaj!*

EGYÜTT: *(énekel)*

*Oltsuk el már a gyertyát, a gyertyát!
Mert azt ingyen nem adják!
Mert azt ingyen nem adják!
(Marinka mint Judit tört ragad, fenyegetőn
Holofernész felé indul, közben elfújja a gyertyát, a szím elsötétül, a nép ujjong, füttyög, a lábával dobog)*

KARAFFA: *(magában)* Szép kis fejedelmi sors. Hogy én is bohóctréfa tárgyává váljak?!

Nem, Rozsonyai vitéz, akkora úr mégsem vagy! *(fölkel a székből)* Elég volt.

VÉN KARAFFA: *(Karaffához)* Ne bolondozz, leányom.

KARAFFA: Vége.

VÉN KARAFFA: Hiszen ez csak az első akció! A kutyálkodás még mind hátravan. Márpedig annak lennie kell benne, külön nekem ígérte a Pulcinella úr.

KARAFFA: *(az apjához)* Fogass be egy hintót! Még ma este elindulok Bécsbe.

VÉN KARAFFA: Megbolondultál, te?

KARAFFA: Elhagyom Eperjest.

VÉN KARAFFA: És a holnapi díszvacSORA?

KARAFFA: Engedjétek szabadon! Meguntam a kuruchúst.

VÉN KARAFFA: Már olyan szépre föl hizlaltuk... Vagy undorodsz a hagymás vértől?

KARAFFA: Csináld, amit mondok! *(Karaffa és az apja el)*

Tizenkettedik jelenet,

a mindenkinek megjáró jutalomról

A vár kapujánál. A tömlőcajto megnyílik, a két katona (akik előzőleg Szopka nénének fecsegték) dühösen kidobják Rozsonyait.

ELSŐ KATONA: Fuss haza, csepűragó!

MÁSODIK KATONA: Úgyis keskenyedned kell, hogy beleférj a maskarádba.

ELSŐ KATONA: Fájni fog az az első ciberelevés, amit otthon majd kitesznek eléd.

ROZSONYAI: *(csodálkozik)* Újfént tréfálszok velem?

ELSŐ KATONA: Nem mi – a nagyasszonyunk! Beleunt az itteni létbe.

MÁSODIK KATONA: Amint mondják, nem is uralkodni szeret igazán, hanem leigázni.

ELSŐ KATONA: Mihelyst azt látja, hogy adnád magad, továbbáll. *(Rozsonyai értetlenül néz maga elé)* Mit nézel?

MÁSODIK KATONA: Az is csak egy nő, komám! Egykutyá mind.

(A két katona nevetve el, Rozsonyai értetlenül néz maga elé)

ROZSONYAI: Mi történik? Mégsem veszik véremet?

(Marinka, Jurkó és Klistélyovszki érkeznek)

KLISTÉLYOVSZKI: Tessék, hitetlen banda! Ezt csináltatok a mesteretekkel...

JURKÓ: Pedig kifogástalan voltál!

KLISTÉLYOVSZKI: A népek alig dobbantottak nekem...

JURKÓ: A siker határfoka sokszor kiszámíthatatlan.

MARINKA: De ne félj, mester, többet nem kérünk maskarázásra.

KLISTÉLYOVSZKI: Eldobtam érte az üdvösségemet, és még sikerem se volt! *(Rozsonyai észreveszi őket, megőrül)*

ROZSONYAI: Marinkám, kedvesem! Kiszabadultam, a tied vagyok! *(Marinka szenvtelenül néz rá)* Nem is örülsz? *(csend)*

MARINKA: És Karaffa feje hol van?

ROZSONYAI: Hidd el, asszonyom, nem volt rá esélyem.

MARINKA: Többet vártam a vitézemtől.

ROZSONYAI: Azt is épp elég volt kitalálnom, hogy miképp menekülök meg a szörnyeteg karmai közül...

MARINKA: Szeretted a vendége lenni, mi?

ROZSONYAI: A foglya voltam, nem a vendége.

MARINKA: És az a kis limoncello?

ROZSONYAI: Nem tehettem mást...

MARINKA: Az esti beszélgetések?

ROZSONYAI: Honnan veszed ezeket?

MARINKA: Asszonyi dolog.

KLISTÉLYOVSZKI: Az ám, asszonyi dolog.

JURKÓ: *(Marinkához)* Néném, ezt nem most kéne.

MARINKA: *(Jurkónak)* Te ebbe ne szólj bele! *(Rozsonyaihoz)* Tudd meg, a megmentődet köszönheted bennem. Először Thököly seregében bízunk, végül a saját színészetünk lett a segítségünkre. Ha nem járunk közben, a véred most ott vöröslene Karaffa tányérján... Hagymán rostélyozva...

ROZSONYAI: *(átöleli Marinkát)* Emlékszel a régi dalomra, amivel bakfiskorodban udvaroltam neked? *(énekelni kezd, miközben Marinkát simogatja)*

Ellopták szívemet, jól érzem

Aki ellopta is, esmérem

Tied vagyok, rabod vagyok

Megkötözött foglyod vagyok

Édesem

MARINKA: *(énekel)*

Szerencsés, szerencsés tolvaj vagy

De ha már elloptál, el se hagyj

EGYÜTT: *(énekel)*

Tied vagyok, rabod vagyok

Megkötözött foglyod vagyok

Édesem

(Megcsókolják egymást, majd kifele indulnak.)

KLISTÉLYOVSZKI: Azért szépek. Csak az üdvösségemet ne kellett volna értük otthagyni...

(Mindannyian el. Sornione és a vén Karaffa csapzottan érkeznek)

SORNIONE: *(énekel)*

„Piros rózsa, miért hazudtál nékem?

Miért mondtad, hogy szeret a vezérem?”

VÉN KARAFFA: *(bömből)* Itt hagyott a nyomorult!

SORNIONE: *(énekel)*

„Csikó-idő hová lettél?”

Hűtlen gazdám elfeledtél engem!”

VÉN KARAFFA: Sose lett volna belőle katoná, ha én nem pofozom ki a kancsal-ságból! És most ezt teszi velem: itthagya az ebadta kurucok fészkeben! Jaj, árva fejemnek!

(Közben Bikamáj, Fehérmáj és Szopka néne jönnek)

SZOPKA NÉNE: Minket nevezel ebadta kurucoknak?

BIKAMÁJ: Minket, kik mind ott voltunk Buda ostrománál!

SZOPKA NÉNE: Meglőtték a jobb lábamat, itt ni!

FEHÉRMÁJ: Magyar vér ömlött a sáncokon!

VÉN KARAFFA: *(Szopka néne)* Sört, de azonnal!

SZOPKA NÉNE: *(a vén Karaffának)* Már nincs itt a leányod, hogy miatta úrnak tekintsünk!

(Bikamáj felgyűri az ingét, fenyegetően a vén Karaffa és Sornione felé indulnak)

SORNIONE: Írva vagyon: amitől remegve rettegtem, az jöve reám.

(A két had egymásnak feszül, de csakhamar a vén Karaffa és Sornione maradnak alul, menekülőre fogják az irányt)

BIKAMÁJ: Meghaltok!

SZOPKA NÉNE: Megfúltok!

FEHÉRMÁJ: Meggebedtek!

SZOPKA NÉNE: Megkappanodtok!

VÉN KARAFFA: Kegyelem az öregnek!

SORNIONE: Irgalmazzatok!

(Valamennyien el, Pulcinella, Arlecchino és Brighella egy szál gatyában érkeznek, mindenfelé kiabálnak)

PULCINELLA: Hahó!

ALECCHINO: Megjöttünk!

BRIGHELLA: Van itt valaki?

PULCINELLA: Kezdhettük az előadást? Tes-sék mondani! Kezdhettük?

Sötét.

VÉGE

Hova

tüntel?

ALSZA-

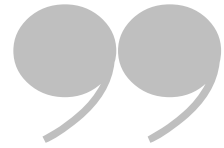
BOLD =

SAGOD?

Petőcz'23

TAKÁCS ZSUZSA

Az első parancsszóra

*Fázunk és éhezünk,
átlóve oldalunk.*

Legyen még alkalom,
ha másképp nem, utolsó napomon,
hogy érezzem az egykori örömet,
a fölemelt fej, a nyílt tekintet,
az egyenes beszéd mámorát,
az érvek megismerésének szomjúságát.

Legyen bár utolsó napomon,
hogy elhiggyem sebeink gyógyulását –
mielőtt bátyánk vagy húgunk az első
parancsszóra visszakullogna a konyha
biztonságos szögletébe. Fázom és éhezem,
Mesterem, igen. Átlóve oldalam.

VESZELKA ATTILA

Egy estém otthon

*Borozgatánk apámmal;
ivott a jó öreg,
miután átszalasztott
az Örzse nénihez.*

A Zárda utca sarkán
koszlott pincelakás,
ott mérte a vénasszony
rabvállató borát.

Alig tudtam lenyelni,
az isten verje meg,
fater bezzeg nyakalta,
mint torkos borz, a szeszt.

Csak l'art pour l'art vedeltünk,
kussolva férfimód,
közös mibennünk soha
egy mákszemnyi se volt.

Hogy mégis mi állt belém,
mikor kinyílt a szám,
szörnyen eláztam, talán
a bajt az hozta rám.

Merthogy imígyen szóltam,
miként Zarathustra:
fater, lediplomáztam,
tanár lettem biz'a!

Filozófiatanász
lettem, *középfokon*,
a helyi lapban pedig
ma jött egy bordalom!

S még mielőtt megszólalt
a meglepett öreg,
felálltam ibrikemmel,
s dallottam művetem:

„Örvénylő napfényben
foltosodó erdő
szarkofágja fölött
áttetsző üvegmadár
dalol szakadatlan.

Hangjában terhe
hegyeknek, bíborillatú
bor, száraz venyigék
részeg hajladozása
seregnyi rozsdálló
obulust űző szélben.”

Mi a frász volt ez, fiam?
Semmi értelme nincs!
Obulus, üvegmadár?
És egy szál rímje sincs!

Bújjál inkább Petófit,
arra legyen eszed,
az még nem írt efféle
sületlenségeket!

Azzal felállott volna,
ám a nehézkedés,
mert fője elnehezült,
a földre vitte, és

kinyúlt a padlódeszkán.
Szülém így látta meg:
a pádimentum húsán
horkolt a jó öreg.

Apád mindég is ivott,
de hogy most még te is?!
Gurítsuk át az ágyig,
gyerünk, fiam, segíts!

S míg görgettük apámat,
szülém csak kérdezett,
*De nekem e kérdések
Olyan jól estenek.*

*Mert mindenik tükör volt,
Ahonnan láthatám:
Hogy a földön nekem van
Legszeretőbb anyám!*

HÁY JÁNOS

Királyakasztós

Számítógépes játék, amely azzal a céllal készült, hogy a nagy magyar költőt, Petőfi Sándort közelebb vigye a tőle eltávolodottakhoz. Hogy megismertesse az életművet a számítógépektől és mobiltelefonoktól elszakadni nem tudó gyerekekkel, a tényleges és a funkcionális analfabétákkal, és a hazánkat gazdasági, magánéleti és/vagy politikai okokból elhagyó szülők gyerekeivel, valamint az állampolgári vizsgára készülő kínaiakkal.

A játék Petőfi Sándor *Akasszátok fel a királyokat* című versére épül. A játéktér közepén három akasztófa áll. Értelemszerűen egyszerre három királyt lehet akasztani. Az akasztófáktól balra található a KIRÁLYRAKTÁR, jobbra a KIRÁLYHULLA-RAKTÁR.

A játékidő tíz perc, és ezen belül egy-egy kör 30 másodpercig tart. Egy környi idő alatt kell három királyt fellógatni. A kurzorral a Királyraktárba megyünk, és ott ráklattintunk egy királyra, majd a bal gombot lenyomva tartva akasztófához cipeljük és felakasztjuk.

A játék nemcsak ügyességet, de pszichikai állóképességet is igényel, hiszen cipelés közben a királyok sírnak, rimázkodnak az életükért, mindent megígérnek, hogy persze jók lesznek, és a játékosnak adják a fele királyságukat. Ez különösen veszélyes fordulat, hiszen jól ismerjük a népmesékből, és ki ne vágya egy felekirályságra, ráadásul még nőt is adnak hozzá. Végül szóbakerülnek az uniós támogatások is, hogy mennyit juttatna belőle a király a játékosnak, amennyiben megkímélné az életét. Persze nem szabad bedőlni, mert ezek az ígéretek soha nem teljesülnek, s ha valaki megkíméli a kivégzendőt, abban a pillanatban maga kerül a bitóra. Ebből is látszik a játék bár virtuális, de realista alapokon nyugszik.

Ha megküzdöttünk a pszichikai hadviselés minden nehézségével, és ügyesek is voltunk, akkor a három király ott lóg a bitófán, csak az AKASZTÁS gombot kell megnyomnunk, és máris végeztünk velük. Ha sikeresek voltunk, a képernyő alján előugrik Petőfi Sándor és felkiált: EZAZ!

Ha csak két királyt sikerült begyűjtenünk, akkor is előugrik Petőfi Sándor, de szomorú hangon csak annyit mond: Nemá! Ha csak egy királyt vittünk a bitóra, akkor is előugrik Petőfi Sándor, de azt mondja, hogy Ejnye.

Petőfi Sándor szavai után a kivégzett királyok a *Juhászlegény, szegény juhászlegény* dallamára automatikusan bekerülnek a Királyhulla-raktárba. A raktár fölötti számláló kiírja, hogy épp hol tartunk mennyiségben.

Ha egy királyt sem sikerült megszerezni, Petőfi nem ugrik elő, és a játékos bekerül a királyraktárba, mint király, hogy így szaporítsa a kivégzendők sorát.

A legügyesebb játékosok addig is eljuthatnak, hogy a királyok után elnököket, kormányfőket, sőt minisztereket is kivégezhetnek.

A játék egyedül és csoportosan is játszható. Lényeges eleme, hogy minden közösségi médiára alkalmazható, és versenyszerűen is játszható, egyedülálló abban, hogy a párkereső oldalakra is adaptálható, sőt, szexpartnerek is játszhatják, a magyar-

porno.hu oldalon keresztül. Ezzel a költészeti ismereteken túl a közösségi hovatartozásunk, a meg-megingó nemzeti identitásunk is végre korszerű, 21. századi módszerekkel erősíthető, valamint az édeskés szerelmes szavak helyett végre igazi mondatok hangozhatnak el a leendő párok között: ha szeretsz, kiirtod a királyokat. Vagy: Hány királyt akasztottál értem?

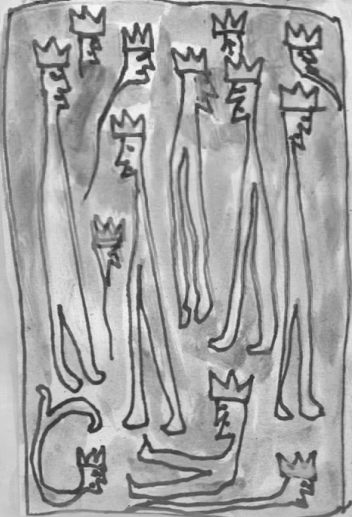
Nos, hát, kalandra fel! Irtsátok serényen a királyokat! Erre kér Petőfi Sándor és a Nemzeti Petőfi-Tanács NyRT.

KIRÁLYAKASZTÓS

AKASZTÁS

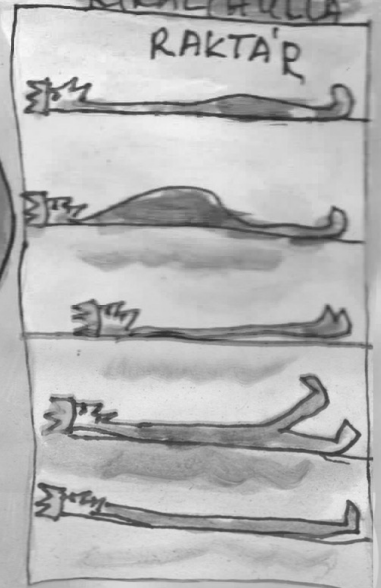

KIRÁLYRAKTAR

5

KIRÁLYHULLA
RAKTAR

FENYVESI OTTÓ

Szeged Overdrive

A hetvenéves Szajbély Mihálynak

A médium szót kér: ebből nem lesz plakátmagány
és négysoros köszöntő, csak rozsdás szögek. Girbe-görbék.
Talán majd hetven sorba belefér. Hétszer tízbe biztosan bele.
Mi fér bele? Ötvenbe, hetvenbe, százba?
Beleférnek a romantikus túlzások, költői álmodozások
és sötét sejtések? Belefér-e egy kis narancssárga egérgamion?
Belefér-e az a sok elkopott farmer és póló,
ami mind feketére lett festve? Azt beszélik,
még a dékáni talár alatt is fekete póló volt. Újszegeden pedig,
a Csáth- és Örley-szemináriumokon az egyetemista
lányok izgalomukban összeroppantották a teáspoharat.

Micsoda dicső idők és mondatok!
Hátrahagyjuk őket, mert az idő egyre zordabb lesz,
és csak bonyolódik, alig fér már bele valami.
A verssorok se rímelnék, és nem csilingelnek.
Nem rímelnék semmire. Ide gördülnek, meg oda.
Belebonyolódunk, majd kihátrálunk a dolgokból, mert
a kommunikáció dinamikája és sajátos színterei már csak ilyenek:
funkciók és eszközök és színterek. És a médium szót kér,
tanul és tanul. És felejt.
Megtanulja mennyi az elég, és mennyi a sok.
Hetven sorba férjen bele szinte minden, se több, se kevesebb.
És ragyogjon a nap, mint a szép, régi magyar versekben.
legyen eső és vihar, és lángoljon a szenvedély.
És jussunk el az elmebeteg nő naplójától a dékánságig!

– Olyan jó élni – nyöszörög valaki a sötétben.
A barlang falán árnyak vonultak az éjszaka mélyére.
Jönnek még témák. Vánszorognak.
Alig van fény. A homály is csak fél.
A gázrezsón fortyog életünk: Szeged, Újvidék, Szabadka,
a varázsló kertje, egy sárga egérgamion. Könyvek,
hosszúversek. A bögrében kihúlt teát is megittuk mind.
Kortyoltuk a sűrű masszát. Lehetőleg egy hajtásra.
Keserút, savanyút, fanyart, édeset.

A médium szimbólumokra vadászik,
elefántokra, krokodilokra, tiszavirágokra.
A gázrezsóra feltettünk mindent, a csendéleteket,
a nyáresti bluesokat, a kékharisnyákat, a koktélokot:
Old Fashioned, Negroni Sbagliato, Tequila Sunrise,
Blue Blazer, és a kerítésszagató bácskai eperpálinkát.
Összegzünk, raktározunk, mint a méhek. Szorgalommal.
Osztunk, felezünk. Hátrahagyunk álmokat, sejtéseket. Hátra
tekingetünk. Gázrezsó pislákol és nyomul a (hiába)valóság,
fákat vágnak a törpék. Fejek hullnak és végtagok.
A reménytelenség össztüze alatt roskadozó délvidéki
irodalomba mi fér még bele? Csak semmi patetika.
Csak ne legyen túl édes, ne legyen émelyítő.
Mindenfelé amerre nézek: fekete sötétség.
A barlang falán olykor jönnek-mennek az árnyak,
Pest felé gyorsvonatok indulnak.

Egy egérkamion robog a körúton. A médium nyomul:
láttuk Lucy-t az égen, teát kortyolt a szemináriumon,
és drágakövek ragyogtak a nyakában. Hallottuk a hindu jógit,
hallottuk a villamosok dübörgését. Néztük Tarján kockaházait,
a víztoronyból hulló pelyheket. Tavaszról álmodtunk Szegeden,
Újvidéken, Prágában. Le voltunk nyűgözve, le voltunk láncolva.
Az egerek macskára vadásztak. És jó volt nekünk!?

Biciklin rohan Palicsra a kollektív emlékezet. Mit dobunk el,
mit írunk hozzá? Mivel egészítjük ki? Új ízekkel, új ritmusokkal,
szikrákkal, lángokkal? Psychedelic Twist. Süllyedünk és emelkedünk.
A jelen kommunikál a múlttal. Ritmizáljuk az életünket.
De valami folyton szitál, – a világpor – mondaná Tolnai,
és közben, ahogy szokás, folyik a vér – mondá vala
egy másik Ottó, az Orbán.

Csobog a beszéd, mélyebb értelmet kapnak a szavak.
A tóból pára óvakodik elő. Hőtől reszketnek a csillagok.
Tomba fénnel tisztán ragyog a rész és egész.
Ezeket írom itt, a magyar tenger partján, neked,
egy keskeny és poros ókori, római út mellett,
huszonkettőt mikor jegyezték kétezer felett.

Fóbia

(REGÉNYRÉSZLET)

A kezelőorvos a szobájába kísért. Már ahogy a folyosón haladtunk szótlantul, rossz előérzetem támadt. A pultban álló nővér készséges volt. Talán túlságosan is, miután utánanézett a papírjai közt, hogy merre található a mama. Merre nézte a kezében tartott lapokat, de az eltelt idő hosszúságából még nem sejtettem sokat, csak arra gondoltam, hogy a nagy tömeg, a rengeteg beteg miatt esetleg összekeverhettek valamit. Aztán rám nézett a nő, és arra kért, hogy várjak, amíg el nem éri az illetékes orvost, aki minden részletről tájékoztatást nyújt majd. Ki nem állhatom az ilyen hivatalos formulákat, és nem is értettem, miért van szükség az orvosra ahhoz, hogy megtudjam, melyik kórteremben fekszik a mama. De nem láttam értelmét az akadékoskodásnak, úgyhogy csak bólintottam, és álltam tovább tanácstalanul a pult előtt. Óráknak tűnt az a pár perc várakozás. A többi telefon akkor néma maradt, s mintha a háttérben beszélgető emberek hangja is lehalkult volna.

Magas, fehér köpenyes férfi lépett elém orvosi maszkban, majd a nevemet említette kérdő hangsúllyal. Mondtam, hogy én vagyok az, mire kimért hangon arra kért, hogy kövessem. Végighaladtunk egy hosszú folyosón, aztán fölmentünk a második emeletre, ahol már jóval kevesebb embert lehetett látni. Odaönt csukva volt az összes ajtó, úgyhogy nem láttam be a kórtermekbe, csak a folyosó lámpáinak vakító fehérsége hatolt a szemembe.

Az orvos kinyitott előttem egy ajtót, majd beléptünk abba a kicsiny, irodaszerű helyiségbe. Rengeteg dosszié és papír hevert az asztalon. A szoba többi részében is nagy rendetlenséget láttam. A levegő is áporodott volt. Még a maszkon keresztül is éreztem valami bántó, meghatározhatatlan szagot. A férfi az asztal előtt álló székre mutatott, és csak azután ült le a túloldalon, hogy helyet foglaltam.

Nem kezdett el azonnal beszélni, és az a néhány másodpercnyi csönd elég volt ahhoz, hogy eszembe jusson, talán komoly a baj. Kissé lehajtotta a fejét, majd arrébb pakolt néhány dossziét. Egyértelmű volt, hogy zavarban van, és nehezebb esik belekezdeni a beszédbe.

Hol van a nagyanyám, ezt kérdeztem tőle. Már maga a kérdés is olyan volt, amire csak valami lesújtó választ lehetséges adni.

Tudom, hogy nagyon nehéz lesz elfogadnia, de tegnap, kora este eltávozott közülünk, ezt felelte alig érthetően az orvos.

Nyilallást éreztem a mellkasomban. Azonnal arra gondoltam, hogy meghalt a mama, mégis visszakérdeztem, hogy ezt most mit jelent, mert egy le-

heletnyit azért még reménykedtem benne, hogy a távozást valahogy más-hogy kellene értenem. Könnyezett a szemem. A sós nedvesség befolyt a maszk alá, le egészen a számig. Az orvos utána a nagy nevét említette, majd kivárt, mintha egy kérdést tett volna föl, amire azonnali és egyértelmű választ vár, de én csak bólogatni tudtam, jelezve, hogy igen, így hívják a nagyanyámat. A doktor megint várt egy kicsit, aztán hozzátette még, hogy sajnálatos módon rettentően gyenge volt szegény, és tegnap, valamivel hat óra után elhunyt. Nem biztos, hogy pont ezeket a szavakat használta, de az értelmük ez volt.

Izzani kezdett az egész fejem, mintha arcon ütöttek volna egy kemény tárgygal. Meg is szédültem kicsit. Az orvos szavak nélkül is érezkelhette azt a hirtelen jött rosszulletet, mert fölállt, és az asztalt megkerülve odalépett mellém. Közben már elkezdtem oldalra dőlni, forgott velem az egész szoba, de ő mégsem ért hozzám, amiben talán a kialakult körülményeknek volt a legnagyobb szerepük. Megkérdezte, kérek-e egy pohár vizet. Mondtam neki, hogy igen, az segítene most. Közben a nyomás, ami elérte a fejemet, hasogató fájdalommal alakult, majd átjárta az egész testemet. Azt vettem észre, hogy összerosódik az asztal mögötti szék, a szék mögötti könyvespolc, az a rengeteg különféle szín, név és cím, és hogy mindennél jobban vágyok arra, hogy lehunyjam a szememet, miközben tudtam, hogy az nem egy jó ötlet, hiszen úgy könnyen elveszíthetem a tájékozódási képességemet, sőt akár az eszméletemet is.

Csukódott az ajtó. Nem tudom, mennyi idő telhetett el, amíg egyedül ültem a szobában, de végül nem ájultam el. Ülve maradtam, ott a széken.

Arra eszméltem, hogy reccsen a padló. Láttam, hogy az orvos elém tart egy poharat. Elvettem, majd kortyoltam a vízből. Hideg volt és vasas. Nyelés után éreztem, hogy a fém jellegzetes íze bent marad a számban. Szerettem volna elúzni, de nem lehetett. Az orvos közben visszaült a székbe. Nem szólt, csak nézett valahová mögém, talán arra várva, hogy megigyam a vizet; hogy végre összeszedjem magam egy kicsit, és föltegyek még néhány kérdést, ha úgy látom jónak. Letettem a poharat az asztalra, s miután megtöröltem a számot, azt mondtam a férfinak, hogy azonnal látni szeretném a mamát. Az orvos előrébb dőlt. A maszkot is levette az arcáról. Látszott, hogy hiába lehet már hozzászokva a viseléséhez a járványtól függetlenül is, ebben a helyzetben mégiscsak zavarja. Érdekes, mert csak akkor vettem észre, amikor ismét rám nézett, hogy a szeme közepe egyetlen sötét folt. Az írisze és a pupillája megkülönböztethetetlenül ült a szemfehérje mélyén, akár egy lyuk, amiben rettentő sötét van. Az enyhe zavarán túl, amiről az apró mozdulatai árulkodtak, semmiféle érzelmet nem lehetett leolvasni az arcáról. A hangja is egyszerű, hidegrázósan lényegre törő volt, és egy idő után úgy tűnt, mintha csak arra szolgálna, hogy ilyen és ehhez hasonló dolgokat közöljön, egy-egy semmin sem változtató részvétnyilvánítással együtt. Szinte minden mondatában

benne volt, hogy sajnálatos módon így vagy sajnálatos módon úgy, ami önmagában is idegesítő, nemhogy egy olyan szörnyen kiábrándító helyzetben, mint amilyen az volt. Elmondta azt is, hogy a mama csütörtökön újabb agyvérzést kapott, ami végzetesnek bizonyult, és hogy tegnap egész nap próbálták elérni apámat – az ő nevét egy lapról olvasta le –, de nem sikerült, más elérhetőségük pedig nem volt, ezért sem értesülhetett a család a kedves nagymama haláláról. Hozzátette még azt is, hogy a kialakult helyzet miatt nem adhat engedélyt arra, hogy láthassam a nagyanyámat, ez most a szabály, és ezt mindenképp el kell fogadjam.

Nem fogadom el, mondtam azonnal, mire az orvos azt mondta, hogy megérti a fájdalmamat, de a szabályokat minden esetben szigorúan be kell tartani. Nem értettem, hogy ha már úgyis bent vagyok a kórházban, akkor miféle plusz kockázattal jár, ha lemegyek a patológiára, de amikor, a kelletnél jóval hangosabban, föl tettem ezt a kérdést, az orvos azt felelte, hogy egyrészt a patológia a B épület második emeletén van, másrészt, hogy bocsássak meg neki, de a betegek várják, úgyhogy, amennyiben nincs több kérdésem, neki most sürgősen mennie kell. Azonnal föl is állt, miután ezeket kimondta.

Hihetetlen volt, hogy csupán ennyi az egész. Hogy mást nem mond, és semmi más nem történik, de annyira kába volt a fejem, hogy hirtelen nem is tudtam, mit kérdezhetnék még, amivel változtathatok azon a rettenetes helyzeten. Remegett a szám, és a lábam is, de annyira azért nem, hogy ne legyek képes fölállni. A férfi kilépett az asztal mögül, s akkor azt hittem, megölel, amire egyébként nagy szükségem lett volna, de végül még csak kezét sem fogtunk. Elment mellettem, majd kitérte a folyosóra nyíló ajtót, s egy határozott kézmozdulattal jelezte, hogy enyém az elsőbbség, álljak föl, és fáradjak csak nyugodtan előre.

Első körben a mama személyes holmiját sem akarták odaadni. Apám neve és a telefonszáma szerepelt a nyilvántartásban mint olyan hozzátartozóé, aki jogosult átvenni nagyim dolgait. A nő a pultban egyfolytában magyarázott, de előtte annyira kiborított az orvossal való találkozás, illetve az, ahogyan zárult az egész, hogy képtelen voltam belenyugodni, hogy nem kaphatom meg azokat a tárgyakat, amik persze már nemcsak egyszerű tárgyak voltak akkor. Mondtam a nővérnek, hogy van köztük olyan, amit tőlem kapott a mama, de eleinte nem igazán hatotta meg az sem. Az orvosra nem hivatkozhattam, mert vele – bár azt szintén nem értettem, miért – nem beszélünk erről, és féltem, hogy ha szóba hozom, a nő újra telefonálni fog, és akkor kiderül, hogy nem kaptam engedélyt átvenni a holmikát. Végül könnyes szemmel arra kértem a nőt, hogy hadd beszéljek a főnővérrel, vagy valakivel, aki képes elmagyarázni azt, hogy ezek a dolgok miért pont úgy történnek, ahogy. A szavaimból pár perc után kiérezhette a nő, mennyire kétségbe vagyok esve, és talán megértette azt is, hogy semmiképp sem tágítok, ha csak ki nem dobát a biztonsági őrkkel – legalább háromszor elmagyaráztam neki, hogy más nem

fog bejönni azokért a holmikért, és hogy mindenképp szeretném elvinni őket –, mert végül aztán odaadta egy átlátszó, lezárt műanyagzacskóban az egészet. A mama nagyalakú, műbőr tárcáját, a kopott gyűrűjét, egy nadrágot, két hálóinget, a fogkefét, a szappantartóját és azt a kis törülközőt, ami már akkor is megvolt, amikor még egészen kicsi voltam. Aztán egy papírt tolt elém, ami a boncolásról szólt. A nő azt javasolta, hogy kérjem a boncolás mellőzését. Lesütött szemmel, a papírokat nézve azonnal hozzátette, hogy a Halottvizsgálati Bizonyítvány elkészítése, főleg ebben a mostani helyzetben, még jó néhány napot igénybe vehet, aztán arra kért, hogy adjam meg a telefonszámomat, és írjam alá a pontozott vonalon, amiket sietve meg is tettem, hogy végre elindulhassak a főbejárat felé.

Amikor kiléptem az épületből, végre levehettem a maszkot. Azonnal átjárt a hideg levegő, és a heves lélegzetvételektől megint könnyezni kezdtem. Taknyom-nyálam összefolyt. Láttam, hogy még hosszabb lett a sor, mint amilyen az érkezésemkor lehetett, egészen a parkoló végéig állt az a rengeteg ember, mintha tényleg az utolsó utáni pillanatokat is ki akarnák használni a lezárások előtt, hogy bejussanak egy sürgős vizsgálatra, vagy a beteg hozzátartozójukhoz. Az járt a fejemben, hogy vajon hányukkal közöl majd valami olyasmit egy orvos, mint amit velem is, de aztán igyekeztem hamar elfelejteni ezt a gondolatot, mert a jogossága mellett nagyon is rosszindulatúnak tűnt.

Hátramentem a parkos részre, hogy leüljek egy padra. Nem éreztem magamban erőt ahhoz, hogy gyalog rögtön elmenjek a házig, az meg, hogy tömegközlekedésre szálljak, teljesen kizárt volt. Sejtettem, hogy még jobban kikészítenének az emberek, ahogy a hangzavar meg az értelmetlen zötykölődés is. Szerettem volna egyedül lenni. Nem gondolni semmire. Pár percig üres fejjel ültem az egyik piros padon, és csak bámultam a távoli hegyek irányába. Előbb egy nagy csapat madár szelte át a halovány, kékes hátteret – mint a hullámozó víz mélye, hátborzongató volt az a mozgás –, később pedig jóval a madársereg fölött, egy repülőt pillantottam meg, ami hosszú, két részre szakadó fehér csíkot húzott maga után. Az jutott eszembe fölfelé figyelve, hogy bárcsak azon a gépen ülnék, teljesen egyedül, majd pedig, hogy ebben a helyzetben talán nincs is olyan hely, ami elég távoli lenne. A háttérben aztán egy mentő szirénája szólalt meg, és az az éles, fülsüketítő zaj rángatott vissza a földre.

Borzasztóan fájdalmas volt látni azokat az ismerős tárgyakat. De nem volt mit tenni, átlátszott a zacskó, amiben összezsúfolódva fénylettek. Kivettem a nagyalakú tárcát. Némi pénz, a mama hivatalos iratai és pár kopott fénykép volt benne. Önkéntelenül is elkezdtem nézegetni őket. Apám majdnem az összes fényképen szerepelt, de mindegyik legalább húsz vagy akár huszonöt évvel korábban készült, kissé megsárgult felvétel volt. Egyiken sem voltam rajta, de abban a helyzetben egyáltalán nem bántam, hogy a mama nem tartott olyan képet magánál, amin szembesülhetnék a korábbi önmagammal. Különösen az a kép ragadott magával, ami a legrégibbi lehetett közülük.

Azon a mama a hátsó kertben többek közt a nyolcéves körüli bátyámmal látható, akit nevetve magasra dob játék közben. Ismertem a képet már korábban is, de sosem ütött annyira szíven, mint ott, a kórház padján ülve. Rájöttem, hogy addig a pillanatig egyszer sem gondoltam arra, hogy nem éltem még, amikor az a felvétel készült, és hogy az összes embernek, aki azon a képen szerepel, és aki annyira fontos nekem, volt egy közös élete a megszületésem előtt is. A mama nem pont a kamerába néz, hanem kissé mögé. Azt figyelheti, aki a fényképet készítette, mintha az a valaki nagyon buzdítaná, hogy menjen bele a játékba. De arról fogalmam sem volt, ki lehet. Talán a nővére, Klárka, akiről tudható, hogy szeretett fényképezni. Amellett, hogy nagyon megnyugtató és örömteli az a kép – a kopottsága ellenére is látható, hogy nyáron készült, a napsütés erejétől szinte izzik a kert bal oldali része –, kissé félelmetes is, mert a mama nem a bátyámat figyeli, miközben olyan heves mozdulattal, és annyira lazán hajítja föl, hogy az volt az érzésem, ahogy perceként át figyeltem a felvételt, mintha nem volna képes elkapni, mikor majd lefelé zuhan. Apám valamivel hátrébb áll, szokásához híven mindkét keze a derekán, a szeme pedig csukva, ami még esetlenebbnek mutatja. Az egész tartását neveltségessé teszi a hunyt szem, és a kissé hajlított bal térde. A szája viszont résnyire nyitva van, mintha épp készülné mondani, vagy folytatni valamit az akadozó, bártortalan hangján, amit persze a fotó képtelen közvetíteni, legfeljebb csak sejtetni tud. És azt hiszem, az a sejtetés juttatta eszembe anyámat, és irányította rá a tekintetemet, akit addig a pillanatig igazából észre sem vettem. Ő hátrébb áll, egy ronggyal a kezében, és úgy tűnik, apámat nézi. A szája tátva, s bár mindkét keze a teste mellett lóg, az lehet az érzése az embernek, nekem legalábbis az volt, hogy készül, még ha csak játékosan is, meglegyinteni apámat azzal a ronggyal. Vékony anyagból készült, fehér ruhában áll, s miután jobban megnéztem magamnak, eszembe jutott valami olyasmi, ami a fotót nézve korábban addig egyetlenegyszer sem. Automatikusan meg is fordítottam a képet, és a hátoldalon ott volt halványan az évszám, ami teljesen egyértelművé tette, hogy anyám várandós, még hozzá velem. Nehezen kaptam levegőt, amit könnyen ráfoghattam volna a mama halálára meg a kiábrándultságra, de pontosan tudtam, hogy ezektől függetlenül is lenne bennem valami rossz érzés, kétség, nem lennék képes ennek a felfedezésnek tiszta szívből örülni. Nagypám közben a jobb oldalon tűnik föl. A kép háttérében pakol valamit a fészter árnyékosabb részén. Magas, robusztus alakja a sötétebb résztől csak félig-meddig érzékelhető.

A fotó vizsgálata közben egyre inkább szorult össze a mellkasom, mert nemcsak az volt az érzésem, hogy ugyan önhibámon kívül, de csak-csak kimaradtam valamiből, hanem hogy az a kép milyen tökéletesen összefoglalja azt, ami a családukról elmondható, milyen hihetetlen pontossággal mutatja meg, mivé is válik majd, mi lesz belőle az érkezésem után. Megdőbentett, mennyire húsba vágóan tárja föl az egyes családtagok személyiségének lé-

nyegi és megmásíthatatlan vonásait. Mama fölszabadultságát, felhőtlen lényét, állandó nyitottságát a játéokra. Apám idióta zavarát, és azt a teljesen egyértelmű, és mégis érthetetlennek tűnő tehetetlenséget, ami a családi összejöveteleken jellemző volt rá később is. Anyám izzó temperamentumát, harsány beszédét, ami úgy is benne van a képben, hogy nem hallhat senki semmit az akkor elhangzott mondataiból. Nagyapám rideg különállását, aki mindig valami olyasmivel volt elfoglalva, aminek semmi köze hozzánk; az érzelmekhez, azok kifejezéséhez, a közösen átélt élményekhez. Ahhoz, amit én valószínűleg neveznék. Bátyám elmosódó alakja is árulkodó, számomra legalábbis, mintha az a rögzített, és mégis mozgásban lévő pillanat azt üzenné, sokáig képtelen leszek tisztán látni őt, igazán közel férkőzni hozzá, olyannak látni, amilyen valójában.

Legalább tíz percig vizsgálgattam azt a régi képet. Úgy beteltem vele meg az általa létrejött érzésekkel és a bennem rejlő emlékekkel, hogy végre áttört az a gát, ami már ki tudja, mióta épült, emelkedett belül. Zokogtam. És nemcsak a mama halála vagy azok miatt a dolgok miatt, amiket végiggondoltam a felvétel vizsgálgatása közben, hanem egyszerűen azért, mert nagyon rég nem zokogtam már. Hónapok, de az is lehet, hogy évek óta nem. Rádöbbenem, hogy azzal, hogy elment közülünk, aki tudott tiszta szívből, őszintén örülni, végre lehetőségé vált megsiratnom mindent, amit sokáig képtelen voltam, de amit idővel mégiscsak muszáj úgy igazán megsiratni.

AUFMUTH LÍVIA

Folyó

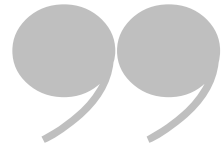
Önsegítő csoportban tanították,
hogyan kell összezárt combokkal ülni.
Szorosan, mint a zongora billentyűi,
hogy így könnyebb elfelejteni,
ahogy kimenekült belőled.
Lábad mozgásában
lekottázott neve köré
egy egész szoba nőtt.
Negyvenöt légköbméternyi fulladás.
Bordáid közt az elszórt gyerekjátékok,
mint halott madarak gyomrában
műanyag kupakok.
Az emészthetetlen szavakat is
harminckétszer kell megrágni,
mielőtt megvetéssel kihánynád magadból.
Minden fehér dédelget, mint az újra
és újra felhúzott kórházi lepedők.
Hasznodra válik majd.
Már tudod, milyen érzés,
ha egy egész szív zuhan ki belőled.

Plasztik narancsfaligetek

A rendszer kidolgozásának oka
és célja kinnal teremteni meg
visszatérő álmaid egy planetáriumról.
Ezt könnyebb kezelni, mint a naplemente
stációit vagy a mélytengeri lebegést.
Utóbbi mindig légkört követel magának,
és a hang, amit találsz benne,
beszél helyetted, hogy minden tévedés,
és törékeny; ami pedig törékeny,
azt be kell csomagolni. Ezt tanították.
Meg a köszönések helyetti szemkontaktusok

különböző változatait a páros egyedüllétekhez.
A tévedéseket nem. Azt mondd elmentek,
pedig kezdetektől fogva itt vannak,
a pasztik narancsfaligetek,
leopárdmintás ingekben a tagadás.
Málnalé és cinóber. Szavak, amik nyugtalanítanak.
A traumák néha szépek, vagy csak majdnem szépek.
A végüket hazudni kell. Ezt kétszer olvasd fel.
Hazudni kell. Ne az elején kezd.
Onnantól már mindenki tudja a végét.

GULISIO TÍMEA

Édes

Rózsaszín pillecukor a hazugság.
Ásóval megbolygatott bogarakként,
Szádból fekete vérrögök potyognak, a szavak.

Fényérzékeny, másnapos pupilla a nap.

Melletted ébredni. Ezt akartam.
Nem szeretsz.
Kávédba ejted az édesítőszer-holdat.

Szűz

Mint egy betegség íze,
A dugult fül csöndje,
Állandósultál bennem.

Hangyákként érzékeljük egymást,
Finom kis alkatrészeinken
Vegigzizeg az üzenet.
Hogy még nem,
De úgy lesz.

Hogy te+én,
Mintha elsüllyedt város falába vésve,
Te+én,
Kutyák szőrébe simogatva,
Kétéltűiek kopoltyúiba lihegve.

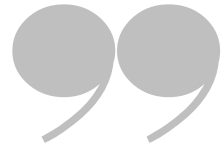
Ebből nem lesz héjanász,
Én csak azt ismertem eddig.
Bánj velem úgy,
Mint érintetlennel.

Asszony

Szukaszagú, kiégett szemű.
Aljassága frissen ölt szarvas bőre,
Beterít, meleg.

A plafonról rámáscsizma lóg,
Akasztott ember lába.
Egerek cincognak,
Vagy hús olvad a hűtőben.

Neve nincs, mégis szólít.
Más-más alakban jön
És gombokat varr éjszakám himlőhelyeire.

Taknyos

Vonszolja maga után a nagy mackót, anya piros magassarkújában, lába előrecsúszik, csónakázik az udvaron, nem zavarja, hogy a rúzs elfolyik a száján, a tus a szemöldökén, hullámszik rajta a smink és anya pöttyös szoknyája, belőle dalok szakadnak fel, hangjegyek kapaszkodnak a lugasban, ahol apa elhajigált csikkeit próbálja meggyújtani, lehetetlen, túl nedvesek, túl rövidek, vonszolja tovább a mackót, a filagória felé, ott csak lesz egy szál cigi, az asztalról cseni el, rohan vissza a lugasba, úgy gyújt rá, ahogy Corina Chiriac, a híres román énekesnő, köhög, marja a füst a torkát, gyakorol, mivel ismert színésznő lesz, közben muszáj az ujját is bekapnia, csak egy kicsit szopizni, tudja: tilos, szégyen, mindjárt iskolás lesz, nem tud ellenállni az erős szívásnak és elernyedésnek, cuppogásnak, ahogy a nyál selymes biztonsága körbeöleli, majd lefolyik a hüvelykjén le az arcára, amit a mutatóujjával maszatol tovább, a nyállal keveredik, és folyik a rúzs a szája körül, közben egyre száll a füst, csípi a szemét, elnyomja, tovább kopog, a ruhásszekrény előtt próbálgatja anya pipacsos ruháját meg a melltartókat, beleakad egy harisnyába, erősen húzza, tépi, szakad, a harag vékony csíkban spriccel belőle, nézi az ágyat, az ágyán a rácsokat, kora délután van, megnyúlnak az árnyak, és imbolyognak a szoba közepén, ijesztő, mint anya este, amikor ráveti magát, ő küzd, tudja mi következik, nem lehet kibírni a hideg sín szorítását, anya a jobb karját belepréseli, és szorosan rákötözi, így kell aludni, minden éjjel, a rácsok röhögnek körülötte, ő meg ott marad egyedül, hallgatja gúnyolódásuk, hangtalanul nyeli a könnyeit, és nem kaphatja be az ujját, sín feszül közte és a selymes biztonság között, és nem maszatolhatja taknyosra az arcát, és nem jajonghat hangosan, mert fél, hogy a száját is, a fejét is sínbe teszi anya.

Gyűrődések

A paprikás szalonna ízére, amiből mohón és sokat ettem
vacsorára nagymamánál.

Az öklendezésre a zománcos bili fölött.

A dió reccsenő hangjára, mikor feltörik, meghal benne
Dióbél királykisasszony.

Anya epres sütiére, a piskóta illatára és a röhögésre, amikor
a húgom születésnap tortájába beleestem.

Anya haspóknak csúfolt.

Apa okostojásnak.

A piacra, ahol mindig erős sajtíz volt, a burduftúróra, a cola
és fanta ízű üdítőkre, a házi csokira, a hatalmas húsos
paradicsomokra, a pityókás kenyér súlyára,
az állandó hétvégi bulikra.

A házban szanaszét heverő, hortyogó férfiakra.

Az öreg iskola vastag, egyenetlen falára, a nyikorgó padlóra,
a doh szagára. A fa vonalzó csattanására, a beszakadó, véres
körmeimre, a büntetés utáni szipogásra.

1989. december 24-ére.

A kormos, füstös, rommá lőtt Temesvárra.

A golyók surrogására a házfal mellett.

A lapos kúzsásra a sötétben, hangtalanul egyik szobából a
másikba. Fekete kendős sikoly a konyha sarkában.

A magyar határra.

A zöld Daciára, hasít a pipacos nyári réten.

A búzakaralászok bólogatására.

Tibi azzal hengegett, egyik este beszökik mellém a kádba,
sajnos nem lett belőle semmi, legfeljebb tíz év múlva
férfiduma, két sör között.

Anya el akart válni, de abból sem lett semmi.

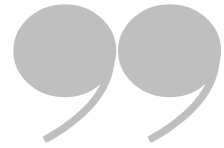
A húgom egyszer kipisilt a református kollégium ablakából.
Máskor kopasz emberek fejére köpködött a szobatársaival,
majd egymás szájára tapasztott kézzel hallgatták a felszálló
káromkodást. Aki elnevette magát, az köpött a következőre.

Az első Kispál-koncertre, a zuhogó esőre,
az ázott bőrkabát szagára csokolózás közben.

A lovas szekérre, a patkó ütemes dobolására az aszfalton,
nagy tata száraz tekintetére, a csúrra, ahol még lógott a kötél,
és arra, hogy meg szeretném nézni az ismeretlen rokont,
ha már élve sose láttam. Kár volt.

A húgom szülésére, ahogy a fájdalomtól kitágult a pupillája.
A zöld szemekről felszálló ködre, a sűrűsödő levegőre,
a hányás ízére a számban.
A vére és mocsokra, amin kicsúszott végül egy újabb lány.

CSÓSZ GERGŐ

palota

tekések védik, tilos belépni,
múltkor páran felosontak,
többet nem kellett jönniük,
nem csak ide, más építkezésre se,
ezt beszélik – a feljáró résnyire nyitva,
mögötte kétszáz éves fakazettás burkolat,
meg egy csigalépcső, ami
a munkanélküli hivatalba vezet,
vagy egyenesen a börtönbe, ki tudja,
jobb nem is gondolni rá, mi lehet ott,
aranytartalék, adatközpont,
raboskodó királylány, és persze fegyveresek,
a munkavédelmi bakancsáról
talán lepattan a golyó, ám a vödör,
pajszer, kalapács, száz méter slag,
ami nála van, keveset érne ellenük,
egyszerű segédmunkás, még a
koronafúró használatára sincsen kiképezve,
nemhogy közelharcra, gépkezelőnek lenni már
kitüntetés, napi négyezer plusz,
de most cipekedni van itt, nem ábrándozni

bocskai út

a kerítés mögött palettahalom,
gyárépület kidőlt falakkal,
az ablakok helyén fólia lobog,
hideg szél vág be alatta,
oszlopok, a sötétséget tartva,
kábelek, hangládák, stroboszkóp,
egy kordon és a dj-pult,
(bárna nem emlékszem,)
az egyetlen wc-ben
döngölt föld alapzat,

a csaptelepeket lelopták,
áll a sár, hiányos a csempe,
a tükör lakkmarkerrel festve,
minden barna meg sárga,
pár piszoár túlcsordult,
nedvesek a falak,
fülkeajtók zárva,
néhány műanyag tasak,
és egy fecskendő,
ami nem csinált nyarat

a kút

szántód és tihany közt a legkeskenyebb,
alig másfél kilométer, itt célszerű,
szórt fény, kékeslila pára, jobbra elmarad
a nádas, a stégről sirályok szerteszt,
terméskő, termés-kő, móló, rajta páran,
mintha nekem, integetek én is,
de nem állok meg, haladok tovább,
kompok még nem járnak, alszik a dízel,
a dohogás, pár kacsa nyikorog fenn,
halk nevetés vagy hullámok hangja,
mozaik a lomb a túlparti fákon,
örvénylik nyomomban a táj,
a két áramlat összeér, ez a közepe,
oldalt a végtelen, talpam alatt
tizenméterek, belegondolni sem szabad,
mert leránt a mélység, az önbizalomhiány,
előre, megy ez, már csak pár lépés,
egyik lábat a másik után

álmainkat éjente festi égi kéz
egymást űzi bennem két gondolat
hallgatnám a lombok suttogását

itt állok a róna közepén
OTT VAN A DÉLIBÁB
A LÁTHATÁR SZÉLÉN

a jövőkor jelenései
REKKENŐ HŐSÉG

egy gondolat bánt engemet
be más lenne itt az élet
oh szabadság hadd nézzünk szemedbe
oly sokáig vártunk rád epedve
miként tiporják méltóságodat
ne fogjon senki könnyelműen
nem írok, nem olvasok
én magyar nemes vagyok
összetépvé a kormányos szíve képe
saját vérük tavába fúlnak bé
nyári napnak alkonyulatánál
hol a boldogság mostanában?
oh szabadság hadd nézzünk szemedbe
oly sokáig vártunk rád epedve

négy nap dörgött az ágyu
láng a fejem, jég a szívem
akik még nem tudtátok

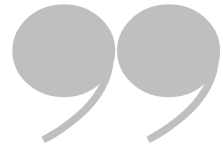
meglássátok maholnap minden
FEL VAGYON NYERGELVE

oh szabadság hadd nézzünk szemedbe
és ha többé nem látnálak téged?

a szörnyűség mindegyre nő
hogyan elenyészett a világ

tövestül kell kitépni azokat
mint vágod az orrát a tintába

oh szabadság hadd nézzünk szemedbe
én ujjam hegyével halkán

ég

az ég csak ami mindig ugyanaz
mert az égre lehet számítani
terpeszkedik lepréssel befalaz
maga alá hogy tudjam a helyem
nem csak súly egy akarat is ami
égek és legalább ezer tonna
áttetsző acélbetétes selyem
ma mintha minden égből lenne az
idő a barátok a betonba
öntött formák csupa ég tiszta kék
ez egy ilyen nap ég a türelem
ég a pihenés ég az a tompa
nyomás a fejben ég a tavasz
ég a város ég a ház is ég
a jövő előttem orra esem
a súlyától egy életre elég
ennyi égből összeállt kék mondat
a változatosság kedvéért holnap
lehetne minden föld kivételesen

két lyuk

ki mondta hogy nehéz nem is nehéz
dehogyan nehéz inkább lehetetlen
ahogy az ember magasból lenéz
bénító és vonzó váltakozva
olyan az a két lyuk is két mély kút
az arcon két oszthatatlan egész
féreglyuk más univerzumokba
az űr lélektől lélekig hatol
bár lenne közte letérő tévút
ne kelljen megpróbálni se oda
vissza jutni oda vissza a rész
megosztottságán át az út tiszta por

ezért csak kutyák képeit osztom
meg kisgyerekekét viszont soha
cuki tudom bele kéne férjen
én viszont mindig látom előre
hogy ott van a lehetőség mélyen
a két lyukban az arcukon hőre
keményedő hús lágyuló szigor
mögé rejtve hogy egyszer felnőve
még bántani fognak valamikor

Hajótörés szélcsendben

A diplomaták

„Lássátok királyunkat, a fenségest, idegen követek:
nincs jobb szónok nála, legszebb ő a férfiak közt
s többet tud inni bárkinél.”

A követek meghajoltak rezzenéstelen arccal, majd
visszavonultak, hogy megírják jelentésüket.
„Kérünk hazahívást, mert ugyan

mit kezdjünk egy olyan uralkodóval, kinek három
legfőbb erénye egy szofistáé, egy asszonyé, valamint
egy közönséges fürdőszivacsé?”

Ruhától megfosztott testüket kordéra dobva, a szeméttel
együtt szállították a kikötőbe. Jelentéseik a szájukba gyűrve,
mint visszanyelt beszéd, hazatértek.

Egy beszélgetés

*Mint egy rongy. Úgy hullottam le
az este, mikor elmentél. Figyeltem
szomorú, fájdalmas történetedet,
megszorítottam a karod néha, és
búcsúzáskor hosszan öleltelek át.
Nem ittunk sokat, és azt is bőven
vegyítettük vízzel, mégis, amikor
magamra maradtam a daimónokkal,
miket itthagytál, nem bírtam talpon
maradni tovább. Ólomból voltam
még reggel is, és csak azért tudtam
nekifogni az új napnak, mert azt is
felidéztem, ahogy könnyű léptekkel
mosolyogva indultál haza és*

*csak délben kaptam a hírt, hogy a súly
mit a válladról az este levenni
vélttem, végül mégis lehúzott téged
egy kis időre a mélybe, hogy aztán
könnyű legyél végleg a kikötő
oszlopai közt a vérszínű tenger
vizében mosolyogva lebegve
– ahogy a hírhozók mondták délbe’ nekem...*

Héphaisztosz műhelyében

Elfojtva, rekedten – mint korcs, akit eddig ütöttek –
bennem a boldogság felugat, közeledni ha
látalak. És mint a fehér szöveten a kidőlt bor,

úgy árad a fájdalom szét odabent, ha az eltelt
évek jutnak eszembe. Jó gazda a föld: betakar.
S gondos király az ég: tulajdonát körbekeríti.

Aphrodité férje

*Te is megpróbáltad, mint Hephaisztosz,
a szerelmet megzabolázni. Nem könnyű –
lehetetlen. Egy csalfa Aphrodité
férjének lenni neked sem volt könnyű,
barátom. Node mégsem kellett volna
mutogatnod a szégyenedet. Mert a
tiéd az, hiába mondd, „az asszony
kikapós”, végül – akár az istenek
hajdan a sánta kovácson – mindenki
rajtad röhögött.*

G. ISTVÁN LÁSZLÓ

Iszapszínű

Az iszapszínű tekintet úgy lesz szerelmes, hogy a látványba elmeríti vágya tárgyát. A nyakszirt, a váll jégfehér íve, a könyökhajlat hattyúszárny-rebbenése, a hónalj fészekadó árnya lassan merül – ahogy szivacsot itat át kéretlenül a színtről szintre emelkedő, észrevétlen terjedő víz – egy sár színezte tévedésbe. Azt hiszi, szeretet, pedig föld, törek és hínár anyaga járja át a legodaadóbb tekintetet. A szemefehérszemesárgája nem életadó, mint tojásban a fehér és a sárga, inkább élet és halál között teremt egy elpiszkolt felületet, megszeretni valakit csak úgy lehet, hogy a tisztasághoz hozzávegyít valami bomlást. Minden árvaság mögül előbújik a lárva.

Kardáncsukló

Sosem foghatom meg igazán a kezed. Forog két szerelem a kihűlt láng körül, a tengelyük közötti törés kardánkeresztrel hidalódik át, csuklód és csuklóm külön bolygók körül forog, mint két hold, pályájuk íve egymást nem metsző körhurok. Olyan könnyű lenne bármit kimondani. De a szavak helyett maradó csönd is saját forgástengelyek rabja, ahogy

karórámon és karórádon a mutatók
saját időik korongján közelítik,
távolítják tőlünk a közös időt.

Tuják

Közel tíz fatörzset ültettek egymás mellé. A tujalevelek sátra sűrű takarásban rejt el azt a teret, amit együtt belakni próbatétel és kegyelem. A sátor zöld színén át dereng az utca alkalmanként mozgalmos árnya, az arrajárók nem látszanak, vonulásuk, mint egy rejtett körmenet, hétköznapi passiója, elzárt stációk oszloprendje közt zajlik, észrevétlen. Két fatörzset ki kellett vágni. Ritkulni kezdtek a levelek. A tér élesebb. Többször éri átsugárzó fény a homlokom. Mintha a sátor szövetén szakadás indulna, ahogy a fátyol meghasad, nem tudni melyik irányba van szövetség és láda, minden nap egyre többet kell hunyorogni. Láthatóbbak lettünk, már-már meztelenek. Milyen irány felé takarjuk a szemérmeket? Honnan jelent kiűzetést a pusztuló növény résein hozzánk jutó jel? Egymásból űzetünk ki? Vagy inkább egy belső térbe beűzetünk, ahol a kérdésre, Ádám, hol vagy, nem lehet válasz egy minden oldalról látszó test, egy kettőnk lelkéből megmutatkozó oszlop, mert mindegy hogy elrejtőzünk, vagy előállunk azzal: itt vagyok.

GÁL FERENC

Járóföld

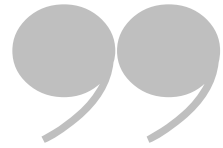
*Művem hiányos. Lefaragott
törmelékről szó nem esik benne,
az alászállókról a rácsos
felvonóban is csak annyi:
hónuk alatt társasjáték,
fecnik a zsebekben.
Középtájon aztán megjelenek
én is, követve a fejleményeket,
amelyek azt sugallják,
izgalmas időket élünk.
Ösztönlények zúdulnak a város
központjára padlógázzal, a tekintet
lótuszevők tányérjába mélyed,
és a víz ütéseit is visszaadnám.
A mai fülnek kissé elégikus befejezés
ehhez képest úgy szól: megadóan
vagyunk jelen a lombok közt a parton.
Szóvá téve égbolt felé fordult arcokat,
a száj hogy kívánságot mormol.
Begépelhetném: a vágyakat a légtérben
felizzó porszemekre bízunk oly sok éve,
csak hogy pontosítsak, két ujjal
és leragasztott kamerával szemben.*

*

*Megvárhatjuk együtt is az alvajárót.
Ha nem álljuk óvó karral útját,
és a burgonyaszírommal sem
csörgünk, magától kezd bele,
hogy forrás- vagy torkolatvidék ez.
Hogy szagunk nem ivódik bele semmibe,
vonzalmunkat nem kíséri fényjelenség,
és csak játék a szavakkal, ha vízjeles
papíron szabad elvonulást kérünk.
Hisz semmi kedvünk ázott gyökereken
botladozni, a mese erdejében adott
esetben, ami szárítás és darabolás*

nélkül zúgó kandallókat táplál.
Kürtőjükbe legalább fel lehet kaparni,
hogy a titokszoba ajtaja kitárult,
és a városlakóknak szánt szöveget
a kulcsra járó pléhmadarca eldalolta.
Az illúzió közvetlen hatása,
hogy összébb szorulnak
a semmitmondó részletek
a vágy megszálló jellegéről.
Fényszennyezett egek alatt
révedezünk csak a napi szívügyekről,
jó esetben szél- vagy folyásirányban ülve.

KUKUCSKA SZABOLCS

2.

elsárgult fűszálakban mérlek.
görögdinnyeízű mondatok.

átizzadt június.

a lepedő sós gyűrődéseiből
ismerem fel
a tengereket.

a kiszáradáshoz való alkalmazkodás.

házáig kísérem az árnyékod.

innen tudom,
hogyan létezek.

6.

elmagyarázni, milyen a fekete,
annak
aki nem lát.

a távolság hangja
egy zuhanó liftben.

grafitvonalakat húzok
az éjszaka mentén.

mielőtt elfújod a lángot
gondolj a mély tónusú
súlyos hajnalokra.

8.

szerdánként sárga pillangóvá változom,

gyümölcsökben mérni
az időt.

kivágott erdő
szemed közepén.

az őzek
elmenekülnek előled.

a mohás sziklákat
könnyed vízesés
tartja életben

miközben a cseppeket számolom.

10.

szárnyaid között
eltévedt egyenesek.

a sodrás iránya megváltozik.

lenyelsz egy hullámot
és hazáig viszed.

elhagyott ujjlenyomat
egy műanyag poháron.

a híd pillérei támasztják alá
tekinteted súlyát.

PINTÉR SÁNDOR

Míg eredetéig rohad

Fokként bár, de roncsot ér,
Ha marad, ami megmarad.
Akár a szív véletlene:
Kihagy, dobban, dobban, kihagy.

Miként a sarki sivatag.
Mintha lehetne nászi szél.
Végigsüvít a romokon
Az egyes-egyedül enyém.

Akinek győztes a pere,
Csillag-úrbe miért zuhan?
Mintha lehetne szűzbeszéd,
Mi végre és meddig a tan?

Miért a nyüves fájdalom,
Ha már a csontot döngeti?
Ahogy előtt, ahogy után,
A nagyobb minden kell neki.

Ha folytatódik is, nehéz,
De ha nem mozdul, s úgy marad,
Saját lépését lépi át,
Míg eredetéig rohad.

Elektromosság egy óramutató hegyéből

Térdkalács méretű madár
Az ujjamon.

Gépiesen forgatja fejét,
Rád néz, aztán rám néz,
Aztán összezavarodik.
Aztán a térdkalácsomra
Gondolok.

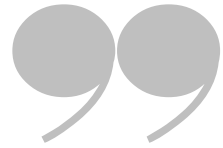
Arcüregnyi mélykék
Légnyomásba simul,
Mint egy botladozó hajnal,
Amiben csak az idő ketyegése
Koppan a járomcsontomon.

Meg fog halni. Meg fog halni.
Most fogja megtudni, míg
Köztünk foszforeszkál.
Az idő, nem értem, miért érzi
Magát túl fontosnak,
Hiszen elektromosság nélkül
Nincs ember.

A képzelet egy nap majd kimerül,
De a valóság sosem
Marad fény nélkül.

Gyere, gyártsunk valamit, ami tud repülni!
Hm?

VASAS TAMÁS

hullásidő

csak azért van lehetőségem nyílni, mert te megadod a kódod.
azok a sárga cetlik, amiket mindig a váza vagy a cipőtartó
szekrény alá csúsztatsz, nem érnek semmit.

/ahol a rám bízott tűzhely, ott voltál te is mindig/

ha kigyullad a ház, én egy nyugodt félbolond leszek;
aki majd türelmesen, gennyes könnycseppekkel
nézi végig a hűtőszekrényeken a műanyag
borítás olvadását, a nappaliban a szőnyegek
elsötétülését, a lakatlan gyerekszobákban
lángoló teddy mackók reménytelen
menekülési kísérleteit.

gyümölcszuhlás ideje van. /ugye/
nyílnak a posványos növények,
nyílok én is, ne dugd el
többé a kódodat.

pedigree

elképzeltél, hogy ébredtél már olyan kartondobozban,
aminek a szaga nem emlékeztetett lady gagára.
vagy izzadtál már olyan paplan alatt, amire
vizsla ugrott, amikor te a félálom határára
kerültél, és az ajtóban molett lányok
nevettek a hirtelen rád törő
pánikrohamon. és ezért
muszáj tudnod,
ki az angyal;

/hogy kié a szárny/

hogy felismerj valamit, ha mindennek vége,
és neked valamibe kapaszkodnod kell,

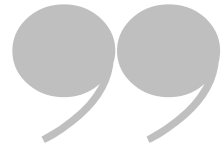
/mert/és/vagy/

csak néhány másodperced lesz az egészre.

talán egy verzió:

az angyal az, aki ott simogat, ahová a holter
elektrodáit soha nem fogják tapasztani.
egy vizslaarcú lady gaga, régi
életmaradékok édesanya
kedvenc tányérján.

BALÁZS ATTILA

Öreg ház a csirkepiacon, vitorlákkal – Domival

Írta Havas Károly. Persze Havasnál nem szerepel Domonkos István, meg nincsenek vitorlák akciós extraként, azokat majd ugyanúgy mi szereljük fel rá később, mint valamiféle angyalszárnyakat. Esetleg Swedenborg angyalaiét. Bori Imre tanár úr azt mondja el röviden róla, Havasról, hogy a szabadkai Napló belső köréhez tartozott, pályáját német nyelven kezdte még a messzi első világháború idején, ám aztán magyarra váltott, majd rövid időn belül a Napló egyik vezető publicistája lett. Előbb egy fantasztikus regénnyel jelentkezett, hogy egy széles rajzúnak álmodott regénnyel záruljon tragikusan megszakadt írói útja. Havas megmérgezte magát valamely második világháborús halálvonaton, ám prózája még sokáig létezőnek és munkálónak bizonyult. Munkatársaiban – így Majtényi Mihályban is – a tragédia után még hosszú ideig élénken élt az emléke annak, ahogy a cikkeket jegyzet nélkül diktálta, egyenest a titkárnő gépebe. Művei mindenféleképp szólnak, így például Gulliverről, az inkvizícióról, Raszputyinról meg különféle sportemberekről, akikre úgy tekint, mint a kor hőseire, s akik egy szép napon eltűnnek, hogy csak évek után bukkanjanak fel újra. Történt velük ugyanis, hogy eltévedtek az erdőben, és csodálatos módon – talán valamilyen időalagúton keresztül – jóhiszemű ősemberek világába csöppentek.

– Határozottan van valami rousseau-i abban – szögezhető le –, hogy végül kénytelenek hangot adni annak, miszerint a civilizált világ sokkal rosszabb, mint a vadembereké.

Ezt követően Bori tanár úr arra hívja fel a figyelmet, hogy komolyabb írói szándékát nem ez a műve, hanem az ÖREG HÁZ A CSIRKEPIACON című regénye mutatja, amely az olasz neorealista módján idézi meg az egyik legrégebbi szabadkai bérház lakóinak életét, egy Péter nevű, felcseperedő kisfiú alakja köré fonva a cselekményt. Megfogalmazásában emberi sorsok, jellemek, egzisztenciák változatos képe, a gyermeki világlátás fokozatos kibontakozása teszi ilyen jelentőssé ezt az olvasmányos művet, amelyből az is kideríthető, hogy a helyszínül szolgáló nagy, poros városban milyen komoly intézmény a csirkepiac. Mert, ahogy írja a szerző, azon a csirkepiacon felsorakoztak a parasztszekerek, ellepték végig az utcát, amelynek egyik oldalán volt a központ. Ott volt az angolné nagy telepe is. A tanyákról, Tavankútról, Ludasról, Sebesicsről úgy zarándokoltak a csirkepiacra, mint valami boldogságot osztó állomására a földi útnak, mert az angolné megvásárolt mindent. Tojást, csirkét, libát (talán még a lovat is patkóstul), és jól fizetett, persze egyben ő szabta meg az árát mindennek. – De nekem személyesen (B. A.-nak) be kell vallanom, nem az ő figurája ragadta meg a figyelmem, hanem maga az „öreg ház” és a „csirkepiac” fogalma: a kettő együtt röpitett engem jó hátszéllel a képzelet szárnyán teljesen más irányba.

Nevezetesen egy a betűk káprázatában fokozatosan megvakuló embernek a hatalmas könyvtárral rendelkező ősi kastélyába, mert akkoriban már jókora örömet leltem Jorge Luis Borges műveinek olvasásában. Persze szerb-horvát fordításban, ami nem zavart különösebben. Ment a dolog, mint a karikacsapás, ha nem is hallottam

még jól körvonalazottan arról a fránya posztmodern irányzatról, amely nemsokára oly sok jóra való szellemi lényünk elméjét zavarja majd össze.

Szóval ez az öreg ház a csirkepiacon jelentette számomra egyben az ősi kastélyt Borgesszel, a könyvek Urával és Órével, akit különben tragikomikus mozzanatként egyszer Peron diktátor valamilyen sérelemtől vezérelten kinevezett Buenos Airesben a Córdoba utcai piac baromfi- és nyúellenőrének. Más miatt sem kellett mindjárt startban túl messzire rugaszkodnom az asszociációk hullámzó tengerén, mert Havas Károly szerint is élt ott az öreg ház nehezen kiismerhető labirintusában egy valódi furabogár: majdnem mindig szürke ruhában járt, és verseket írt. Ez a furcsa ember állandóan ostromolta az Akadémiát. A budapesti Tudományos Akadémia irodalmi pályázatai vonzották, s mindent megpályázott, majd izgatottan várta az eredményt, a nagy poros város boros népe meg csendesen mulatott azon az emberen, aki nem elégszik meg a rendes fizetésével, még feleslegesen rontja is a szemét. Látástól vakulásig, ráadásul szeret vitatkozni, amiért néha sajtópert akasztanak a nyakába, általában holmi „tyúkpert”, amelyet rendre szokása elveszíteni. Ami mellel legkevésbé segít amúgy félelmetesen sokat tudó lényének fura egzaltációján.

De volt, van ugyanítt, ebben az olvasmányban egy lány is, aki egészen különös. Hosszúra nőtt, éles szemű, alig túl a gyerekségen, aki állandó izgalma az egész udvarnak. Nem csinál semmi különösöt, csak eljár felolvasni az egyre rosszabbul látó versíróknak, ha jól emlékszem. Van valami a szája formájában, ami ingerel, meg a nézésében és a járásában, ami bosszús megjegyzésre csábítja a mamákat, ugyanakkor magára tereli a férfiak figyelmét. És van az udvaron egy galambdúc, amelyet nem laknak galambok, azonban megcsik, hogy néha beléje költözik átmenetileg egy-egy, vagy kettő maximum. Ez a lány szeret megállni a galambdúc alatt, beszélni a madarakkal. Nagyon halk beszéd ez, amelyben nagyon fontos szerep jut a vékony gurgulázásnak, a mimikának meg a határozott tekintetnek. Így mondja el minden átmeneti tollas lakónak, hogy milyen boldog ebben az öreg házban úgy, hogy örökké kivágyódik belőle, ugyanakkor az az érzése, hogy ott mindenki ugyanígy van ezzel, ha fél is bevallani. – Vagy vakon hisz benne, hogy jó úton jár, ha helyben is áll.

Aztán még úgy van itt valahogy, ha igen – vagy csak a beindított, csapongó képzelet eredménye, mindegy –, hogy ez a lány, aki szeret lecövekkelni a dúc alatt, egy nap azt látja, hogy a helyet egy nagy hegyes csőrű fekete galamb foglalta el. Hiába beszél hozzá, az csak szomorúan rázza a fejét. Ezt követően arra a kérdésére, hogy szerinte neki, emberi lénynek – törekeny lánynak – sikerül-e valaha is szárnyra kapnia és faképnél hagynia ezt az átkozott helyet, a Lenyugvó Nap Házát, döbbenetére a madár emberi hangon azt válaszolja, hogy: *soha már*.

Egyik alkalommal Vajda Gábor, Bori Imre már említett asszisztense – a topolyai mesterséges tó amatőr úszóbajnoka – hosszabban Edgar Allan Poe ama híres regényéről beszélt, amely valamilyen csoda folytán angolul is megvolt a mi kis tanszéki könyvtárunkban. Épségére Juhász Erzsébet írónőnk vigyázott, aki akkoriban ott könyvtárosként dolgozott, és néha megpróbált angolul tanulni belőle. (J. Erzsiről nem mellékesen később könyvtárat neveztek el Topolyán, hogy úgy maradjon Erzsébet halála után is a könyvek női felügyelője.) Ez a regény az *Arthur Gordon Pym nantucketi tengerész elbeszélése*. Vajda Gáborunk a regény fordulatosságát emelte ki, kalandregény mi voltát boncolgatta, a mögöttes jelentéseket igyekezett kibogozni, mint afféle összegü-

bancolódott hajóköteleket. Hangsúlyozván, hogy Poe krimi is írt, méghozzá meglehetősen jókat, ahonnan egy pillanatra a jug. magy. irod. krimi-hiányának a témájára tévedtünk. Akkor még nem olvashattuk Ecótól *A rózsza nevét*, de mintha már ott illatozott volna a levegőben, ellenére az őszi fonnyadásnak. A művet, amely egyenes úton történő tisztelgés imént faképnél hagyott Borges bábeli könyvtára előtt, és majd a korán elhunyt, valahol már említett Sziveri János költőnknek is nagy élménye lesz. – Itt még nem tart a dolog Sziverivel, vagy mindig is nála tart, mert az ő jugoszláviai, halál közeli Babel-élményét nehéz irodalmunkban felülmúlni.

(Itt egyébként még messze vagyunk – a krimiit illetően – Hász Róbertünk Fábían Marcell pandúrdetektívjától, akinek a történetei már a balkáni exodus után születettek, Magyarországon.)

Előadásában befejezésékképp Vajda tanár úr még a recsegő hajótörés fogalmára tért ki. Persze Odüsszeusz Szküllá és Kharübdiszére, aztán Robinson esetére meg egyebekre, majd megeresztett egy kissé cinikus félmosolyt, a hajótörések egyik fő okául a *kormányeltörést* jelölve meg. – Valahol itt tarthatott épp, amikor egy szelet lekváros kenyér repült a régi tanszéki ablaknak. Egy pillanatra megkapaszkodni látszott, ám csakhamar csúszni kezdett lefelé az üvegen, hogy – leesvén végül – nagyjából visszajusson oda, ahonnan felhajtották. A központi tér aszfaltjára, amelykről ki volt tiltva épp minden forgalom, mert az általános iskolások szavalóversenye folyt odalenn, a nagy kőszobor körül. Valamely állami ünnep alkalmából pont oda képzelték el a leg-híresebb, egykor élt szerb gyermekköltőről, Jovan Jovanović Zmajról elnevezett nyilvános szavalóversenyt a rendezői, részvevői közül meg valaki úgy gondolhatta, ki próbálja másfajta képességeit is.

Pontosan sosem derült ki, hogy ki volt a tettes, de nem is fontos. Lényeg az, hogy meglehetősen érdekes képzettársításhoz teremtett szolid alapot a szóban forgó csíny. Ugyanis a mi egyik legjelesebb költőnk, Domonkos István – aki sok szép gyermekverset is írt, hogy jó részüket önnön gitárkíséretével adja elő lelkes ifjú közönségének – Újvidékről úgy verselt a TESSÉK ENGEM MEGDÍCSÉRNİ című kötetében, még azokban a boldog hetvenesekben, hogy: *Újvidék az olyan város, minden ablaka lekváros.*

Lejebb meg úgy, hogy:

*a háta meg tarka foltos
a szájában kövér boltos
tenyerében a Duna-park
éjjel-nappal nyitva tart
kéményei bálba járnak
csillagok között bokáznak
hosszú szeleket piálnak
aztán nagyokat pipáznak*

(...)

És így tovább, persze. Érdekes, hogy Domi Zmajevón született, magyarul Ókéren, amely a nevét pont Jovan Jovanović Zmajról kapta, és amelyben a „Zmaj” szó sárkányt jelent. Ebből nem lett magyar Sárkányos(d) vagy Sárkányfalva, csak Zmajevó tehát, hogy újabban ismét előkerüljön a régi magyar Ókér. – Ezen a ponton meg kell jegyezni persze, hogy nekünk, magyaroknak irodalmi szempontból fontosabb – bár

az idők folyamán Jovan Jovanović Zmajnak sok szép verse jelent meg ékes anyanyelvünkön –, lényegesebb ez, hogy Ókéren született József Attila-díjas költőnk, aki addig járt Svédországba, míg végül ott nem maradt. – Elkoptatott facipőiben egy kerek erdő kellős közepén, ahol festményeit a padláson tárolja, hátsó oldalukon csimpszakodó denevérekkel.

Tehát akárcsak Zmaj, Domi is sok gyerekkövetet írt túl azon, hogy például hosszú szabadversben megörökítette az ún. „gasztarbajteri”, tehát a vendégmunkás-lét, esetleg a rögzös emigráció minden „kínját-bínját” (KORMÁNYELTÖRÉSBEN /csak felnőtteknek?). Gyermekverseinek előadása közben költőnk, aki prima dzsesszmuzsikát is játszott amúgy, olyanokat énekelt, hogy ő például nem született Bonnban, konyhájuk előtt verebek heverték a porban. Még csak nem is sárkányok porfürdőztek ott, pedig a gyermeki fantáziavilágba az is beleférhetett volna, azonban hadd ne én mondjam meg, tényleg, mit és hogyan kellett volna Dominak leírni-megírni. Tessék szépen őt – tényleg-tényleg – megdicsérni! Ugyebár.

Érdekességként csupán, hogy a nemzetközi vasútvonal másik, Ókérral szembeni oldalára eső Kucura – magyar neve a Kacor király birodalmát észbe juttató Kacora vagy Kucora – kimondottan ruszin település. Így se a Kacora, se a Kucora változat manapság nem igazán rúg labdába, ha egyáltalán játszott fontosabb szerepet valaha is valamelyikük a régies Kuczora után. És hogy az emberek hajdanán arrafelé, mondjuk így, mesebeli Kacorán kedvesen szóltak egymáshoz, beszéltek egymás nyelvét, ám utána hajba kaptak, majd elfelejtették még a más nyelven való köszönést is. (Csak az iszonyatos káromkodás maradt.) A második világháborút követően a németek templomát itt is földdel tették egyenlővé, csupa szitokszóval az ajkukon, miközben kiebrudalták a zömmel evangélikus lakosokat. Sokuk haláltáborban végezte, amelyek között a legszörnyűbb a rudolfsgnadi volt. Ettől jelentősen nem különbözött a Temerin-nel összenőtt Járekon létesített kvázi munkatábor, vagy a mitrovicai akár. A legszörnyűbb, hogy a gyűjtésbe belesett „fasiszta gyerekek” egyikben sem számíthattak könnyűre, azonban erről itt ennyit. A történelmi revans kérdéséről, amely ennél tudományosan sokkal megalapozottabb munkák tárgya, kérem, olvassanak értelemszerűen többet máshol. Maradunk az irodalomnál, bár mint láthattuk, aligha van itt éles határ. Íróink közül többen át is ugrották, ha a saját árnyékukat nem is.

mao-poe mao-poe mao-poe mao-poe mao-poe mao-poe mao-poe

Nos, hol volt, hol nem volt, egy régi kínai népmese szerint élt egyszer egy ember, ha nem is Zmajevón, nem is Kucurán, aki imádta a sárkányokat. Meghallotta ezt az égben lakó sárkány, leszállt hát a sárkányimádó ember házához, majd beköszönt az ablakon.

– Ha-hó!

A sárkányimádó ember ettől úgy megrémült, hogy elfutott hetedhét határon túlra. Ott is maradt, nem mert visszasompolyogni, azonban egy idő múlva elment a sárkánykészítő mesterhez, és beállt hozzája inasnak. Három évig tanult, sok-sok papírsárkányt készített, de soha többé nem találkozott egyetlen igazival sem, hogy megmutassa neki, mit tud. – Ezzel kapcsolatban természetesen kérdéses, mi van, ha sárkánynak nézzük az öreg Ördögöt.

OK, nonszensz.

Viszont: **mao-poe mao-poe mao-poe mao-poe mao-poe mao-poe mao-poe**

*szavak kínai falát
megmássza a halál
élet frázisait
emberbőr kötésben
adják ki írók:
nemzeti irodalmak
generálisai.*

Én lenni...
(Vagy nem lenni...?)

Bori tanár úr könyvében, abban a mi kis jug. magy. bibliánkban az *lenni*, hogy egész nemzedékének talán leglíraibb egyénisége az 1940-ben született, fentebb idézett/parafrazált Domonkos István. Verseinek első sorozatai Diósi Illés névvel jelentek meg, és a költői kiteljesedésének gyors folyamata az Új Symposionban kezdődött, hogy prózája is azt követően kilombosodjék. Nyelvi energiája, variációs ösztöne, asszociatív képessége révén szenzibilitásának modern vonásai érvényesülnek, így vált a Kanizsa–Újvidék–Palics vonalán cikázó, legtöbb látványos metamorfózisra képes írófejedelmünk, Tolnai Ottó mellett modern költészetünk egyik vezéregyéniségévé, akivel írt is amolyan kétkezes-négykezeseket Domi. (Például azokat a mao-poémákat, mondanám én, de nem mondok külön. Vagy mondom?)

– A költői erények közül – fűzi hozzá Bányai János – az élményiség, a spontán versbeszéd és a nyelvi szigorúság változatos formái is ott vannak. Ezek főképp azokban a költeményekben mutatkoznak meg, amelyek a hatvanas évek második felében és a hetvenes évek elején születtek.

– Tehát poémákat költ – vágja rá Bori –, amelyek közül a legjelentősebb épp a Kormányeltörésben, amely modern líránk egyik megismételhetetlen értéke. Az örök költői helyzet és az időszerű társadalmi kérdések, köztük az emigráció, én annak nevezném, találkoznak ebben a költeményben.

– Az eluralkodott főnévi igenevek – így Bori a továbbiakban – teszik egyszerre a mondanivalót személyessé és általánossá, azzal a céllal, hogy a „kormányeltörésben” holtponthelyzete rajzolódjék ki a versből.

– Ja – mondja erre Domi –, a főnévi igenevek. Ja, ja. Indián Hamlet... Ja... mindig szerettem az indiánokat. Kitűnő plakátművészünk, Baráth Feri, egyben az egyik legkitűnőbb illusztrátorunk, a Marketprintben dolgozott. Sok képregényt kaptam tőle fordítani. De szép idők voltak... UFF! PUFFF!

(Domi nevet, nevetése halkul, trombon szólal meg valahol az erdő mélyén, svédacél körfűrész vág bele érdesen, majd sivalkodón; szól sokáig ez a duó, végül némulásig távolodik. Marad a csend. Egész halkán azért zúg az a svéd erdő. ÉN LENNI...)

M A O-P O E (a férfikor szelídebb éveiben)
oh bár minden magyar csinálná utánad
M O N G O L D Á M A (ujjáról lehúzza a benzolgyűrűt és az esztergapad alá
gurítja)
sirasson meg mint egy letört rózsaszálat
M A O-P O E (csontra véve fel az inget a Mongol Dámával táncra kél)

ám ennél nagyobb esemény volt a múlt héten egy Ornette Coleman koncert
a végső konzekvenciáig ott történt ahol játszották
kis kapójával aztán ismét betemette az árkokat
visszaszurkálta a kiégett neonsöveket
rajtuk a vörös rózsákkal.

VVV

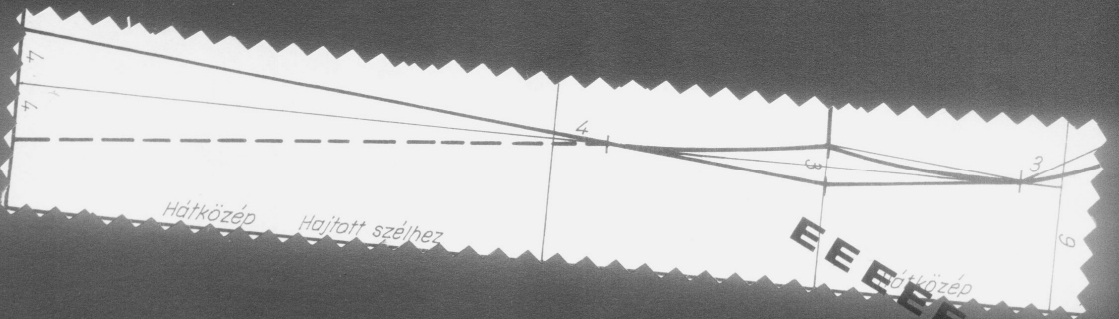
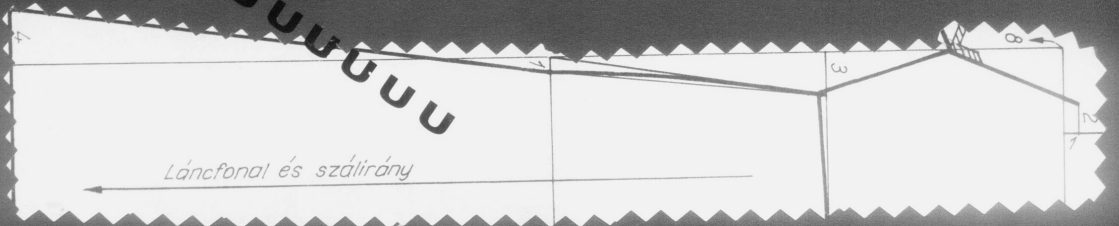
V

(És via Italia: elröppen/t/ a Kitömött madár.)

APPENDIX. Bori tanár úr a KITÖMÖTT MADÁR c. 1969-es Domonkos-regényt a jugoszláviai magyar irodalom legrangosabb alkotásai között látja. Ez esetben úgy ír, hogy a főhős egy burkából kitörni nem tudó művészlélek, aki válságai közt vergődve hasonlik meg. Ilyennek látja ő a tengerpartra menekülő vajdasági muzsikust, Skatulya Mihályt, aki a Vörös-szigeten, a maga Isola Bellájának illuzórikus Szabadság Szállójában folyton írni próbál, ám annyira gúzsba köti az ő elhagyott otthona, hogy csak a ceruzáját képes hegyezni, értelmes gondolatokat nagyobb mennyiségben papírra vetni már nem. Ezért üzen dühödten haza az asszonyának, hogy ha nincs mit enniük, hát menjen el kurválgodni, hiszen ő is amott, a tengernél azt csinálja. Juhász Erzsébet a továbbiakban megfogalmazott és le is közölte az ifjabb, balkáni háborús nemzedék alapította veszprémi Ex Symposium folyóirat 1994-es 10–12. számában egy remek kis fiktív levelet. Skatulya Mihály posztumusz levelét a szerzőhöz. Tehát a Teremtőjéhez.

– A hiszékenység természetrajzáról akartam még írni Neked néhány sort – mondja Juhász Erzsébet hangján Skatulya –, így posztumusz, minthogy Rád jellemző nyeglegesség idejében: idő előtt eltettél engem láb alól, egyetlen hézagos és kapkodó monológba sűrítve egész életemet. Te csak azt láttad, hogy csalok, hamisítok, gyanús vagyok, mint tengerparti muzsikos és vajdasági állástalan lézengő. Két világ közé feszítetted ki gyöngé, esendő és megbízhatatlan lényem, s hogy elpusztíthass, belezavartál engem egy kábítószercsempész bandába, hogy végül lelőjenek, mint egy kutyát. Holott azt sem tudtam, mit csempészek, csak az utolsó pillanatban jöttem rá. S már idő sem volt fölmérni jelentőségét, átlátni hiszékenységem groteszk tragikomédiáját. De arra egy szóval sem utaltál, hogy a csalások és hamisítások grandiózus országos rendszerbe tartoztam én bele, hogy én voltam az ország kicsiben, dióhéjban, ahogy mondani szokás. Fából vaskarika, röptében: kitömött madár.

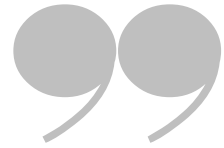
UUUUUUUUUU

EEEEEEEEEE

UNGVÁRY RUDOLF

Könyörtelen

*„Az ember hiába megy haza, hiába az a szülőföldem,
nem megy haza és nem a szülőföldjére megy haza.”*
Iancu Laura

Az anyai anyanyelv

A szüleim egymással németül beszéltek. Mi, gyerekek, apámmal és magyar környezetünk tagjaival magyarul beszélünk.

Az a német nyelv azonban, melyet használtunk, egyáltalán nem volt olyan természetes nyelv, mint amelyen a született németek, svájciak, osztrákok vagy a világba korábban szétszóródott népi németek beszéltek. Az a német nyelv, melyet mi beszélünk, és amelyet a nem németek általában megtanulnak, az ún. írott vagy irodalmi német volt. Ezt minden nyelvjárást beszélő német is megtanulja, ha iskolába jár. Néha jól-rosszul vagy erős akcentussal.

Anyám anyanyelve a Jura-vidéki svájci német nyelvjárás volt. Azon belüli is a solothurni. A német nyelvnek ezt a nyelvjárását Svájcban kívül még Németország délnyugati csücskében és a franciaországi Elzászban beszélnek. Svájcban „Schwitzerdütsch”, Svájcban kívül többnyire alemann a neve, nevezik még „parasztos németnek” („Puredütsch”) is. Számos helyi nyelvjárásra bomlik. Az anyanyelvét az ember nem választhatja. Az írott német nyelvet ellenben választani szokták. Csak egy esetben nincs választás: ha pont ez az írott német nyelv lesz az ember anyanyelve. Velem az történt.

Svájci anyám Budapesten, ahová magyar férjét követve költözött, senkivel sem beszélhette volna a német anyanyelvét, a nyelvjárását. Pedig akkoriban, a háború előtti harmincas években még viszonylag sok német, osztrák meg sváb élt Budapesten, és a magyarok közül is nagyon sokan tudtak németül; Óbudán – Alt-Ofenban – a lakosok egy része még német volt. A rokonságomban mindenki beszélt jól vagy rosszul németül. De sem az a német, melyet az itt élő németek, sem az a német, melyet a birodalmi németek beszéltek, nem anyám anyanyelve volt.

A nem német, tanuljon meg mégoly tökéletesen az iskolában németül, a svájci németből első hallásra egy kukkot sem ért. Akárhány németországi nyelvjárásból se, mint a felső-bajor vagy frank. A svájci német nyelvjárást én se beszélem, de – elsősorban a Jura-vidéki, solothurni változatát – elég jól megértem még most is. Ennek egyszerű oka van: anyámat nagyon sokszor halottam anyanyelvén is beszélni. Amint ugyanis fölismerte valakiben a földjét, átváltott a nyelvjárásra. A külföldre szakadt svájciak valahogy nagyon hamar megtalálják egymást. Az ilyen találkozások alkalmával mindegyik résztvevőben reflexszerű átalakulás játszódik le. Ha akartak volna, se tehettek volna ellene semmit. Mintha valamiféle nyomás alól szabadulnának föl, olyan önfeléd hirtelenséggel kezdik használni egymás között az anyanyelvüket. Ebből nemcsak azt érezhettem gyerekkoromban, hogy a svájciak roppant beszédes kedvű emberek, hanem azt is, hogy mennyire fontos anyámnak a születése révén öröklött, kora gyerekkorában elsajátított nyelve. Olyan nyelv volt ez a számomra – hiába beszélt velem csak németül –, mely csengésének minden meghittsége ellenére

kezdetől fogva elérhetetlen volt, hiszen nem ezen a nyelven beszélt velem gyerekkoromban.

Anyám megmaradt svájcinak, ez az érzés meghatározta az énjét, és anyanyelvét töretlen épségben őrizte meg élete utolsó pillanatáig. Magyar kiejtésében mindvégig erősen érezni lehetett a németes akcentust. De ez mégsem olyan kiejtés volt, melyen magyarországi svábok beszéltek magyarul. Én meg még hosszú évekig, amíg a magyar művelődésem ezt nem gyengítette meg (noha megszüntetni soha nem tudta teljesen), ugyancsak svájci németnek is éreztem magam.

Az írott német nyelvet a német svájciak többnyire csak iskolás korukban sajátítják el. Az iskolában ezen az irodalmi nyelven folyik az oktatás, melyet minden svájci, így anyám is félreismerhetetlenül svájcias dallammal képes csak megtanulni. Kevés a kivétel. Például azok, akik svájciaként hihetetlen erőfeszítéssel, artikulációs önképzéssel meg tudják oldani, hogy német nyelvű színészként is érvényesülni tudjanak Svájc határain kívül, Németországban.

A német nyelvű svájciak etnikailag ugyan németnek tartják magukat, különösen, ami a francia és az olasz svájciakhoz fűződő viszonyukat illeti. Hivatalos okmányokban is a németet adják meg anyanyelvként. Ha azonban a külföldiekkel, különösen pedig németekkel kerülnek szembe, rögtön svájciak és nem németek. Nem egy esetben azonban szenvednek amiatt, hogy nem a német „Hochdeutschnak” megfelelő kiejtéssel beszélnek németül, és – különösen, ha irodalmi igénnyel kell fogalmazniuk – mondataikban helvétizmusok érhetők tetten. Az enyéimben is, és sokáig nem is tudtam róla, hogy mennyire. A nemtudás is jó valamire. Megakadályozza a fájdalmat.

Anyámnak se jutott volna soha eszébe azt mondani, hogy ő német. Miközben egy általánosabb, kulturális szinten – akárcsak a többi német anyanyelvű svájci – nagyon is német volt, noha nem „birodalmi”. Gyerekkoromban állandóan a hazájáról mesélt nekünk. Ezeket a történeteket áthatotta a honvágy és valami mélyről jövő megbecsülés Svájc iránt. Nemcsak ő volt ezzel így. Valamennyi Magyarországon élő svájci ismerősünket jellemezte, és ránk, a gyerekeire is áthagyományozódott. Ez a svájci érzet a szülőföld iránt mélyről jövő, de egyszerű, minden különösebb önámítás nélküli hazaszeretet. Teljesen különbözik a Magyarországon hazaszeretetnek tartott érzelmektől, noha az utóbbiak is a hazaszeretet fajtái. Ezekkel a magyar érzelmekkel a túlfűtöttségük miatt semmit se tudok kezdeni. Az én svájci érzelmeim anyai gyökérűek, a magyaromé szép-irodalmi. Megtanultam az irodalomból. Például Arany „Vásárban” című verséből, ahogy Pesten megpillantva egy „gyékényes, abroncsos alföldi szekérről” ír. Pedig hát mi köze egy ilyen szekérnek hozzám... Meg, hogy „Isten maga telke”! Gyönyörű – de pont és csak Magyarország lenne az? A vágyat azonban nagyon megértettem: „*talán most e nagy mezei jószág! Áldást hoz az egyszer: szép Magyarország*”. Egyszer biztosan. Amikor teljesen nyugat leszünk. Mert Kelet Nyugaton fekszik – vagy sehol.

Egyformán akarom érezni a bennem még létező svájci német érzelmem mellett a magyarét – és ez egy nagyon szakadékos állapot. Az a magyar haza, amely az enyém, ma már a világitó magasságban van. A svájci nemhaza pedig a mélyben. És hiába csak pisláncol ott! Észrevehetetlenül állandóan jelez, akár sötét éjszakában egy végtelen távoli otthon szobájának ablaka mögött az égő gyertya apró fénypontja.

Anyám anyanyelvét, a svájci németet azért nem beszéltem, mert anyám nem akarta. Ő döntött úgy, hogy nem az igazán bensőséges anyanyelvén fog velünk, a két gyermekével beszélni. Mert a svájci némettel mi külföldön semmire sem megyünk.

Csak az írott német nyelven beszélgethetünk más németekkel. A férjével meg a magyar rokonságával eleve csak az írott, irodalmi németet használhatta.

Anyanyelvének meghittségéről anyám tudatosan lemondott. Az ő alemann nyelvének nincs se általánosan elterjedt írásbelisége, se irodalma. Ami van, nagyon be van zárva önmagába, sokkal jobban, mint a magyar. Nem tudom, hogy kezdetben mennyire volt ez neki nehéz? És később svájci rokonaim is lebeszéltek arról, hogy megtanuljam az anyanyelvüket. Feleslegesnek tartották, úgy is megfeleltem nekik.

Svájci barátnői, akiket Budapesten megismert, és akik ugyancsak a magyar férjük révén költöztek Magyarországra, a könnyebb megoldást választották. Fontosabb volt, hogy gyermekeikkel a családiasnak érzett anyanyelvükön érintkezzenek. Ezekben a magyarországi félsvájci családokban, ahol a nyelvjárást használták, a gyerekek mind elvesztették felnőtt korukra az anyai nyelvüket. A testvérem és én viszont megőriztük. Az írott német nyelvnek a svájcias kiejtését viszont mindketten átvettük anyánktól, még ha lényegesen gyengített formában is.

Kisgyerekkorban talán németesebb vagy svájciasabb dallammal, kiejtéssel beszélünk németül; később, felnőtt korunkra eluralkodtak a magyaros á és é betűk. De ha manapság nagyon összeszedem magam, és szépen akarok németül beszélni vagy felolvasni, nem tudok másképp, mint nagyon svájciasan ejteni az írott német szavakat. Csak így sikerül úgy-ahogy megszabadulnom magyaros akcentusomtól.

Később, húszévesen nekiveselkedtem a módszeres német nyelvtannak. Ez már nem tehetta jóvá, hogy elérhetetlen távolságba került tőlem az a német anyanyelv, melyet csak a teljes, eredeti nyelvi világban élve sajátít el felnőtt korára az ember (észre se véve ezt a kegyelmi állapotot), vagy hosszabb iskolai tanulmányok adományaként. Csak szülői ajándék lett az anyanyelvi örökség, és az is egyoldalú, mert csak az egyiketől. Egy konyhanyelv. Érzelmileg megosztva, anyámhoz sokkal nagyobb erővel kötve, mint apámhoz. Ez lehetett volna akár végzetes is. Nem tudom, mennyi múltott ebben rajtam, a természetemen.

És miközben érzékelem és észlelem anyai nyelvem hihetetlenül meghitt, szeretett szépségeit, magamban, a lelkem tudatos felszínén nem vagyok igazán a birtokosa. Csak a hiányt, a közvetlen és természetes hozzáférés ájulttá tevő tehetetlenségét fogom fel, hogy hiába ismeretem föl, hiába fonódnak szavai köré érzelmeim hullámai, nem tudok belőlük szinte semmit sem a felszínre hozni; örökre a mélyben maradnak, és csak ott élhetem át létezésüket. Illetve azt fogom föl, hogy csak egy nagyon egyszerű, szinte kora gyermekkori állapota áll maradéktalan közvetlenséggel az értelmem rendelkezésére, és ha akarnám, ebbe akár bele is pusztíthatnám magam. Az édesen maradó nyál a számban megmentett ettől. Ez a fájdalom és megmenekülés is valami kegyelmi érték. És hogy a meg nem tanulás hibája bennem és miattam van, és az egész elviselhetlenebb is lehetne (ha engedném), arról az árulkodik, hogy a magyarban is alig vagyok nyelvilag különb, legfeljebb egy nagyságrenddel ma már jobb. Mert azt is valahogy megtanultam. A pokol is lehetne ez, ha nem egy megértési vágy keletkezett volna belőle. Hogy mennyire jóvátehetetlenül túrhetetlen ez, és hogy miért.

Ahogy idősebb lettem, egyre többet megtudtam arról, ami addig olyan egyszerű volt. Először a svájci mivoltom veszítette el természetességét. Túl hosszú idő telt el 1947 után anélkül, hogy a rokonaimhoz utazhattunk volna. A magyarországi svájci kolónia összejövetelei nem helyettesíthették az országgal fenntartott érzéki kapcsolatot. Ahogy a német iskolába járás hiányát se tehetta jóvá, hogy anyám mind engem, mind a testvéreimet, miközben ült a lábítós Pfaff varrógépe előtt és dolgozott, maga

mellé ültetett, és megtanított engem is, meg a testvéreimet a német helyesírásra. Úgy, ahogy, és felnőtt egyetemista korunkban kellett hozzá még sokat tanulni.

Hiába adott erőt a kommunista világ iránti belső gyűlöletemben, hogy nekem van egy másik világom is, ahonnan anyám való, és ahol rokonaim is élnek, ennek a másik világnak a valóságossága eltörpült annak a Magyarországnak a realitása mellett, melyben felnőtté válásom élményeit megszereztem. Végleg talán az tett magyarrá is, hogy a forradalom idején nemcsak a szabadság itteni reményét éltem át, hanem az is, ahogy a közvetlen közelemben pusztá gyűlöletből agyonverték embereket, később, a megtorlás idején pedig az, ahogy a kihallgatások közben meg a cellákban engem vertek meg a rabtársaimat.

Ráadásul kamasz koromban megismertem azt az igazságtalanság okozta kínzó érzést, amiért annyira csak a szomszéd nemzetek javára gondolva húzták meg a határokat az első világháború után. Ami miatt az ország határain kívül rekedt a magyarok egy része. Annál fájdalmasabb volt ez az érzés, minél inkább felismertem, hogyan veszíttem el én a környezetem hatására egykori svájcinémet voltomat. Ebből világossá vált számomra, hogy nincs erő, amely az asszimilációt megakadályozhatja, mert ez csak egy olyan világban volna elkerülhető, mint a svájci, és a saját sorsom volt a bizonyíték rá, hogy egy ilyen világ itt lehetetlen.

A hasonlóság mint ellentét

Irodalmi színvonalon nem tudok németül fogalmazni, mondataim szerkezete sem mindig igazán németes. Egy magyar nem veszi észre, de a művelt német elég hamar. Egy moldvai magyar lehet így a maga magyarjával, mivel nem járhatott magyar iskolába. Amikor többet megtudtam róluk, mély vonzalom ébredt bennem irányukban.

Amikor megszülettek a gyermekeim, a *Rezeda* című könyvecskéből megtanultam a moldvai magyar dalokat énekelni nekik. A füzetnyi könyvben 96 csángó népdal található, az ötvenes évek elején jelent meg. A dalokból áradt a hitelesség, a bennük rögzült érzelmek mélysége. Még sokáig énekeltem őket, később evezés közben is, amikor már évtizedek teltek el a gyerekeim születése óta. De elmenni Moldvába nem merek. Taszít a különbség, amely az ottani települések kelet-európai sivársága és ezeknek a daloknak a lelki mélysége és gazdagsága között feszül. Elég volt hallanom másoktól, milyen az a vidék, és látni a képeket. Már Erdélyben is szenvedek attól a kulturális haldoklástól, mely lassan, de végzetesen árad mindenből, ami még ott magyar. Egy románnak ugyanez bizonyára maga a lassú, diadalmas felvirágzás. Ahogy 1918-ig egy magyarnak az, hogy „*városaink szépen magyarosodnak*” – a Tolnai világlexikona szerint.

Egy német bármilyen helyzetben meg tud szólítani egy svájci németet, mert a svájci a nem alemann németre is rögtön kinyílik. Ha egy villanásnyira moldvai magyarral találkoztam, nem nyílt meg a magyaromra. Mit nem adtam volna érte. Eltartott egy ideig, míg megértettem, hogy velem nem is fognak. Hiába volt két anyanyelvem, hiába tudtam ezekben a nyelvekben együtt és egyszerre létezni. Mintha nekik nem a magyarországi magyarokénak vagy a németországi németeknek megfelelő érzeteik lettek volna a nyelvükkel. Nekik a magyarjuk csak a beszéd eszköze lehetett, akárcsak a népvándorlás népeinek, melyről nem volt nehéz lemondani egy másik érdekében, és ezáltal eltűnni az egyik formából egy másikba. Azonosságuk tudata nem nyelvi természetű volt, hanem hogy katolikus a hitük.

Ezért hiába szóltam hozzájuk magyarul, ez nekik akár román is lehetett. Pusztaszó. A nyelvhasználatom módjáról, ahogy kifejezem magam, nem is beszélve. Ezt talán csak a külső megjelenésem, a viselkedésem oldhatta volna fel. Ha egészen egyszerű, az ösztönemberre jellemző szakadozott, lassú beszédmód, testtartás, a mozgásoknak valami nagyon visszafogott módja, mondhatni, valamiféle parasztosság jellemzett volna. Ettől én fényényvi távolságban léteztem.

Még azokkal se jutottam soha zöld ágra, akik valamilyen módon a moldvai magyar kultúrához kapcsolódtak. A hatvanas években, amikor valami sajátos ösztönnel magamtól felfedeztem a létezését, laikusként nem volt könnyen hozzáférhető az amúgy is még kevés, korszerű moldvai magyar szakirodalom. Első próbálkozásra Domokos Pál Péter még 1930-ban kiadott könyve került a kezembe, aki a *Rezedát* is szerkesztette. A *Moldvai magyarság* című könyvét elolvasva semmit se értettem. Hiányzott minden racionális levezetés, a hogyan kerültek oda, mennyien vannak, hogyan szóródnak földrajzilag, mi a szociális helyzetük? Csak a mély és teljesen másfajta érzelmi megbántottságot fogtam fel, amely miatt a szöveg teljesen ágas-bogas kacskaringósságúvá vált, és nem mondott nekem semmit. Idővel más forrásokból úgy kellett kibányásznom a félelmetesen kiábrándító tényeket. Hogy valójában már alig vannak. Hogy valójában mekkora is a történelmi veszteség. Hiszen a 15. század végén még a moldvai népeség közel felét alkothatták. És ezen, csak ezen keresztül ismertem rá saját történelmi koromra. A felvilágosodás leple alatt zajló rejtett, alattomos kulturális kényszerasszimilátás kíméletlenségére és feltartóztathatatlanságára.

Mivel valamit halottam a moldvai Szabófalván élő csángó költőről, Lakatos Demeterről, a pártállami idők mélyén, 1965-ben vettem egy mély lélegzetet, és felkerestem Domokos Pál Pétert. Kaptam tőle több tucat Lakatos Demeter verset abban az egész varázslatos, archaikusan sziszegő nyelvjárásban írva, melyet az Árpád-korban még mindenki beszélt. Amiért ma „úrság” helyett „országot” mondunk. De Domokossal nem tudtam úgy beszélgetni, ahogy szerettem volna. Elég volt olyan szavakat használnom, mint kényszerasszimiláció, százalékos eloszlás, kommunisták – a levegő mintha megfagyott volna. Nagy darab, barátságos, erős érzelmi világról árulkodó embernek látszott, én meg úgy éreztem utólag, amikor elfele támolyogtam tőle, mint akinek itt semmi keresnivalója. Pedig a legnagyobbra becsültem, ahogy egy szekérre rakott hanglemezfelvevővel a harmincas években végigjárta azokat a falvakat Moldvában. És megmentette azokat a dalokat.

Meg azok a versek! Melyeket tőle kaptam. *„Myha maszt isz látnám, mind folynak / Künűji... / Mondto nekem, én nem tudtom / Mosztonig, / Elíg maszt az ű tüze hogy / Belím íg. / Nem felejtem el szoho zen / Apómot, / Kisike dét voltam, nekem / Mit mondott: / Ott vagyand a miük országunk, / Tudd meg jól, / Ott, hul a nop minden öszte / Leszentül...”*

„Míntha most is látnám, mint folynak / Könnyei... / Mondta nekem, én nem tudtam / Mostanig, / Elég most az ő tüze, hogy / Belém ég. / Nem felejtem el sohasem / Apómat, / Kicsike ded voltam, nekem / Mit mondott: / Ott vagyand a mi országunk, / Tudd meg jól, / Ott, hol a nap minden este / Leszend(er)ül...”

Szinte belehaltam.

Összeállítottam egy válogatást. Mert azt hittem, ezek a versek gyönyörű gyúanyagok másoknak, akik a Vigília című katolikus folyóiratot akkoriban olvasták, és ahova én havonta epés hangvétellű filmkritikákat írtam a pártállamban akkor látható, túlnyomórészt vacak és hazug filmekről. Odaadtam Rónay Györgynek, a lap főszerkesztőjének. Úgy adta vissza, akár egy rosszul címzett levelet. Hogy ez nem irodalom. Nem akartam

hinni a fülemnek. És ott találtam magam Domokos Pál Péter és Rónay György között egy szakadékban. Azt se tudtam, fiú vagy lány vagyok-e, nem hogy magyar. Mi közöm van nekem ezekhez az emberekhez? Bármelyikükhöz, bármelyik oldalon.

Eltelt néhány év, amíg rájöttem, hogy nekem pont ez jutott.

Mintha átéltem volna, milyen zsidó tudattal élni nem zsidó környezetben.

Próbáltam pedig szót érteni, legalább azokkal, akik idővel felfedezték a széki meg a moldvai népzene és a táncokat. Táncolni nagyon szeretek. Rock 'n rollra ugyanúgy, ahogy a régi, még erőteljes és gazdag ritmusú magyar paraszti táncos zenére. Nekem a kettő vonzásában, érzéki csábításában nincs érdemi különbség. De ha kérdeztem valamit azoktól, akik ezeket a zenéket játszották, újra csak a tiszta félreértés kerekedett. Valami nem működött. Nem ugyanaz volt a malom, amely a poklainkban zokog. Pedig népdalban a délszláv mellett a moldvaiak lassan teljesen elvesző, csak mestersegesen fenntartott dalait szeretem a legjobban. Miközben számomra politikailag is csak a nyugati világ létezett. Az, ahol *a nap leszenderül*...

Egyszer meghallgattam élőben egy beszélgetést Iancu Laurával. Tudtam, mit fedezett fel: a moldvai magyar nyelv szófordulataiban rejlő ma középkoriasnak tűnő költői szépséget. Mint *Imá a csúfja kifogyott* (A nehezen túl vagyok); *Fel van szentelve tisztaságból* (Szüzességi fogadalmat tett); *Van szenvedője* (Súlyos bajjal küszködik). Csak azt akartam egy online előadása után a beszélgető hasábon megkérdezni, hogy mennyien lehetnek, akik az ilyen nyelvet használják, és milyen korosztály. Hiszen ő gyűjtötte össze ezeket a természetes voltukban csodálatosan csengő beszédfordulatokat, valamit csak tud erről. Óvatlan voltam. Úgy kérdeztem, hogy „*hányan lehetnek, akik így beszélnek?*” Az egyik online látogató szikár válaszából egy pillanat alatt felfogtam, megint valami végzeteset követtem el. Gyors volt a visszaírt válasz, „Ungváry úr” kezdettel, kérdésemet teljesen másként értelmezve. Mintha azt akartam volna vele sugalmazni, hogy a moldvai magyarok vagy már nincsenek is, vagy elhanyagolhatók, olyan kevesen vannak.

Pedig csak azt szerettem volna tudni, hogy a kifejezetten *így* beszélők mennyien vannak? Tánczos Vilmos munkásságából tudtam én már rég, nagyjából hányan beszélnek Moldvában a magyart. Ez a 62 ezer lélek az északkeleti moldvai régió lakosságának alig 2 százaléka. És engem az érdekelt volna, hogy még hányan lehetnek ezen belül azok, akikről Iancu Laura a példaként bemutatott nyelvi fordulatokat még hallhatja. És nem azért, mert szeretném lebecsülni őket, hanem azért, hogy szemébe nézzek a valóságnak. Hogy képes legyek a reményre, mégha az igazság minden reménytől meg is foszt. Pedig amikor meghallgattam a beszélgetést, megfogadtam, hogy nekem nem szabad megszólalnom. Már a hangomból kiérzik az ítélkezőt, akiket veszítésre ítélek. Se magamon, se rajtuk nem tudok segíteni.

Most már végleg tudom, hogy ez a sorsom, de arra sokkal nehezebb, ha nem lehetetlen a válasz, hogy akkor tulajdonképpen mi fog meg engem ezekben a dalokban, versekben, táncokban, mindebben?

Az anyanyelv sorvadása

Saját lassú nyelvi sorvadásomat felnőtt koromra tudomásul kellett vennem. Kétségbe ejt, hogy nem tudok németül megkülönböztethetetlenül beolvadni a többi német közé. Olyan, mintha elevenen saját lényem egy részének a halálát élném meg. Mintha mondjuk a karom elhalt volna, de nem válik re rólam, hanem üszkösén, oszladozva a

halálom napjáig tapad hozzám. Ma is mély gyász fog el miatta. Alig hiszem, hogy lehet valamivel úgy megbántani, mintha valaki németül a szemembe mondja, hogy németül törten beszélek – noha tudom, hogy azon a szinten, amelyen én szeretnék németül megnyilvánulni, ez igaz. Mintha megölnének – anélkül, hogy meg kell hozzá halnom. És ennek könyörtelensége aligha különbözik attól, amikor egy erdélyi magyar azt hallja, hogy ő román. A kettő között nincs átjárás.

Semmit sem változtat, hogy magyar fülnek többnyire tökéletesen németül hangzik, ahogy beszélek. Ahogy az se segít egy moldvai magyaron, hogy tökéletesen beszél magyarul. És előbb-utóbb a ma zajló rejtett beolvasztási kényszerek hatása következtében a minden határon túli magyaron se fog segíteni. Talán éppen ezért az első pillanatokban nagy megdöbbenést, aztán valamiféle jóleső lelki élményt okozott, amikor első gyerekünk megszületésekor nem találtam magyar szavakat a csecsemőim iránti érzelmeim kifejezésére. Nem tudtam magyarul becézgetni a gyerekeimet. Hiába ismertem meg – később, felnőttként, az olvasmányaimból – magyarul a becézés szavait: csecsemővel és kisgyerekekkel szemben érzelmileg használhatatlanok maradtak számomra. Csak azokra a szavakra akadtam, melyeket anyám használt. Ezek a szavak nem az írott, hanem a svájci német dialektus szavai voltak: a *mys Schmuggibutzi*, a *chlyns*, *fyns schützeli*, az *oh du härzig s bäbili* és hasonlók. Ma, három gyermek apjaként se nagyon tudok igazán magyarul meghittén babusgatni, holott a gyerekeimmel már kiskorukban magyarul beszéltem. A testvérem hősiesebb volt, ő németül beszélt a gyerekeivel, de az utóbbiak már nagyon magyarosan ejtik a német szavakat, holott érzelmileg valahogy talán még az anyanyelvüknek érezhetik ezt a nyelvüket is.

Mivel én ebbe az írott nyelvbe anyanyelvemként nőttem bele, a német kultúrához fűződő viszonyom akkor is anyanyelvi kultúrához fűződő viszony maradt, amikor a magyarországi nyelvi asszimiláció következtében felnőtt koromra már kiejtésben nem kifogástalanul anyanyelvi szinten beszéltem ezt a német nyelvet.

Noha hamar kialakult bennem, hogy magyar (is) vagyok, hosszú ideig volt még valami egészen általános, meghatározatlan német azonosságtudatom. Ez az azonosságom azonban pusztán gondolatokhoz és fogalmakhoz kötött. Nem igazán etnikai tudat volt, még kevésbé kötődött államhoz, a svájcit valamiképpen kivéve. Még gyerekkoromban sem éreztem, hogy én etnikailag lennék azonos a németekkel, éljenek valamelyik német államban vagy akár Magyarországon nemzetiségként. Mégis mély, valamiféleképp kitüntetett együttérzést tapasztalok irányukban, függetlenül attól, hogy svájciak-e vagy sem.

Nagyon ritkán előfordul, hogy találkozom olyan németországi némettel, akiknek nyelvében valamilyen véletlen következtében semmiféle helyi nyelvjárás vagy akcentus nyoma nem fedezhető fel. Ritkán, de előfordult, hogy valaki teljesen az „írott német nyelven” beszélt. Ilyenkor furcsa, soha nem tapasztalt, teljesen valóságos érzés fog el: mintha a „földimre”, a „hazám fiára” akadtam volna, holott ez lehetetlen. Hasonlót tapasztaltam egyszer Erdélyben járva. Brassóban halottam helybeli szászokat beszélni. Ők már teljesen elvesztették az archaikus német nyelvjárásukat, az szinte tisztán az írott németet beszélték. Majdnem olyan volt, mintha németül tökéletesen beszélő magyarok lettek volna. Azaz mint én. Ott, kulturális halálra ítéltén.

Valami bennem is arra lett ítélté.

A megőrizhetetlen anyanyelv

Egy ponton mindenki eljut odáig, hogy beszélni nincs miről. Pontosabban, hogy a lényeg nem elbeszélhető. Mert a lényeg szavai hazátlanabbak a szónál. Itt tartok a már nem létező német anyanyelvemmel. Lehet, hogy egy moldvai magyar is itt tart, ha megkérdezik tőle. Mégse kezdhették vele semmit. Másként hallgat.

Maradna Isten. De hogy lehetne szóra bírni azt, akinek a természete, hogy hallgat. Az én szememben az eszetlen pogányság lenne még csak a vágya is annak, hogy ilyet akarjak. Isternek hallgatnia kell, mert ami nem megismerhető, az nyelvileg kifejezhetetlen. A filozófusok meg a szakemberek ilyenkor riadót fújnak, és belemenekülnek az eszmefuttatásba. Ezt nem; inkább maradok. Nem tudom megoldani a fikciós szép irodalomban sem, mely egyedül szépirodalomnak számít.

Tört németségem legfontosabb oka bizonyára az, hogy németül rendkívül szűk környezetben beszélhettem. Talán az is, hogy nem mindkét szülőm volt német. Ennek azonban önmagában még nem feltétlenül kellett volna német anyanyelvem elvesztéséhez vezetnie. Anyanyelvet mondok, mert nem magának a nyelvnek az elvesztéséről van szó – az megmaradt, németül mindig fogok tudni beszélni. Első anyanyelvem sorvadása fájdalmas lelki hiányérzettel jár, nem kárpótol, hogy van helyette más. Nekem két anyanyelv kellene. Ebbe születtem bele, ez számomra a természetes. Feltételezem, hogy ha német iskolába járok, mindkét nyelvemet anyanyelvként őrizhettem volna meg. A német iskolára azonban Magyarországon – és úgy általában Közép- és Kelet-Európában 1945 után – semmiféle lehetőség nem nyílt. Egyszerűen azért, mert – talán néhány erdélyi szász települést kivéve – a németek német iskoláit, együtt az itt élt németekkel, megsemmisítették Európának ezen a vidékén, és a pártállam idején nem volt német iskola, gimnázium.

Nemcsak azért megsemmisültek meg a német iskolák, mert több millió németnek el kellett menekülnie, s akik nem menekültek, azok nagy részét kitelepítették. Az iskolák azért megsemmisültek meg szinte teljesen, azért nem került rá sor, hogy megint létrehozzák őket, mert azok a németek, akik maradtak, közösségként nem vállalhatták nyíltan a németiségüket. Semmiféle kollektív joguk nem maradt, és ezért előbb-utóbb lemondtak azokról a jogaikról, melyekkel csak közösségben lehetett volna élni. Így szentesült egy nemzetállamban, hogy adott esetben nekik nincs joguk saját oktatási rendszerre. A felvilágosodott európai kultúra legnagyobb dicsőségére, mely süket és vak a kulturális ki-rekesztésre, mert csak az állampolgári, gazdasági és szociális jogokra van füle. A német iskoláknak azért kellett megsemmisülniük, mert németek voltak.

A németek üldöztetése, kitelepítése és a nemzetiségi jogaik megvonása primitív, sovíniszta bosszúállás volt: se több, se kevesebb. A háborúért, melyet a Harmadik Birodalom kirobbantott. Holott egyetlen állam sem azonos a néppel, mely benne él. A háború után a joggal győztesek szavakban ugyan elismerték a fokozatos felelősség megállapításának elvét, de a kollektív jogok hiánya következtében a valóságban a kollektív felelősségre vonás érvényesült. A háborút követően a kommunista pártok uralta világban ez még embertelenebbé aljasult. A még megmaradt népi németek nemcsak politikai értelemben váltak másodrendűvé, hanem mint németek is.

A végzetes az volt, hogy ezt valamiféleképpen maguk a németek is tudomásul vették, akik Magyarországon és a szomszéd államokban a háborút túléltek, és ott maradtak. Mivel senki sem él szívesen a másodrendűség lelkiállapotban, német mivoltuk tudatától a lehető leggyorsabban igyekeztek megszabadulni. Ennek jele volt, hogy

viszonylag gyorsan és nagy tömegben veszítették el az anyanyelvüket. Az asszimiláció elől csak menekülni lehetett volna, vissza Németországba. A menekülésnek ez az útja a háború után hosszú időre bezárult. Azok a németek, akik Kelet-Európában visszamaradtak, ekkor jöttek rá, milyen szerencsétlenség érte őket azzal, hogy megszünték a kitelepítést.

A nemzeti másodrendűség érzése vagy állapota azért lehetett annyira halálos, mert gyakorlatilag sohasem kerülhetett a felszínre, sohasem lehetett róla beszélni. Ennek azonban nemcsak az volt a következménye, hogy elfojtották a sérelmeiket, hanem az is, hogy elfojtották a felelősségtudatukat: a kollektív etnikai megtorlás kapóra jött, hogy – ha volt – ki-ki szögre akassza felelősségét saját német nacionalizmusa, rasszizmusa és – ha voltak – ezzel összefüggő tényleges tettei miatt. Nem azt vették tudomásul, hogy a nacionalizmus és a rasszizmus bűn, hanem azt, hogy hiba és hátrány, ha magukat németnek tartják.

Egy svájci német általában nem sok közösséget érez a németiséggel; számára az én félsvájci, az irodalmi anya-nyelv által sugallt érzékenységem német dolgok iránt szinte átélhetetlen. Ha mélyen áthatja a felvilágosodás, akár rasszistát fedez föl bennem. Ahogy az be is következett. Pedig csak elviselhetetlennek tartom a nemzetállamot, mely végső soron az oka, hogy nem maradhattam maradéktalanul kettős anyanyelvű.

Közép- és Kelet-Európában sok német lépett be a Volksbundba, a népi németek politikai szervezetébe, amely teljesen nemzetiszocialista irányítás alatt állt. A magyarokkal is történt hasonló: a romániai, szlovákiai és jugoszláviai magyarok sírtak örömmükben, amikor Észak-Erdélybe, Dél-Szlovákiába, Kárpátaljára és a Délvidékre bevonult a magyar hadsereg, mely teljesen a Horthy Magyarországnak irányítása alatt állt. És az akkori Magyarország politikai rendszere a maga zsidótörvényeivel rejtett pokol volt nagyon sok magyarnak, akit zsidónak nyilvánítottak. Elfogadhatatlan, netán bűn, hogy egy magyar örül annak, hogy újra Magyarországhoz tartozik? Egy ilyen államhoz? A visszacsatolt területek magyarjainak ez a felszabadító élmény – kezdetben biztos – elhalványította, hogy politikailag milyen ez az ország. Mert nem mindegyikük volt fasiszta. Németként miért elsősorban a fasiszta meggyőződés, és nem a német érzelem bizonyítéka, hogy valaki belépett a Volksbundba?

A Volksbundba belépő sváb parasztok, szász iparosok egy része feltehetően rokonszenvezett a korabeli nemzetiszocialista eszmékkel. A szomszéd államokban élő magyarok egy része szintén rokonszenvezhetett a korabeli Magyarország politikai rendszerével. De ha nem lettek volna németek, nem tudtak volna belépni a Volksbundba, és ha nem lettek volna magyarok, nem sokat jelentett volna nekik, hogy magyar lakta területeket újra Magyarországhoz csatoltak.

Azaz van egy szükséges feltétele annak, hogy valaki német szervezetbe, netán német hadseregbe lépjen, és annak is, hogy örül szülőföldje visszacsatolásának Magyarországhoz: ehhez németnek, illetve magyarnak kell lenni. Vannak ezen kívül még elégséges feltételei is. Adott esetben az, hogy valaki politikailag kisebb vagy nagyobb mértékben fájldözöklket tart. Két teljesen különböző dologról van szó: a nemzeti érzésről és a politikai felfogásról. Semmi közük egymáshoz. Németnek, magyarnak, romának lenni mindenki nemcsak tud, hanem valamiféleképpen érzelmileg, kulturálisan az. Legyen akár magyarországi sváb vagy felvidéki és erdélyi szász. A helyes politikázás képességét viszont nem készen kapja az ember; ez nem olyan adomány, mely az anyanyelvvvel és annak bensővé váló kultúrájával együtt alakul ki, hanem

meg kell tanulni. A tanulás útjába sok minden állhat. Többek között a kellő műveltség, a tájékozottság hiánya, és maga a politikai rendszer is.

És magyarnak lenni a szomszédos nemzetállamokban ugyanarra hajaz, mint németnek lenni. Csak kevésbé látszik.

Az összeegyeztethetlenség

Gondolkodásom végzetes következményekkel járt.

A magyar, a román és a szlovák kormányok a háború idején hivatalosan előírták, hogy aki népszámláláskor németnek vallotta magát, azokat a német hadseregbe kell besorozni. Mivel a külföldi állampolgárokat nem lehetett a Wehrmachtba sorozni, a fegyveres SS-be kerültek. Ha egy őslakosnak számító ember Magyarországon a német hadsereg, vagy ha egy magyar a szomszéd államokban a visszacsatolások után a magyar hadsereg tagja lesz, akkor pusztán ezzel nem árult el semmit. Az államot semmiképp sem, mert a visszacsatolt területek akkor a Magyar Államhoz tartoztak. A magyarországi német tehát a Magyar Államot nem árulhatta el, mivel ez az állam éppen azt kényszerítette ki, hogy az SS-be sorozzák. A hazát pedig egyáltalán nem, mert a haza nem azonos az állammal. Nekem legalábbis biztosan nem. Kizárólag erről van szó, de ez akkor is, ma is élet és halál kérdése. Lakatos Demeter ezt tudta megfogalmazni.

A fegyveres SS-ben való szolgálatot – ami a magyarországi, szlovákiai és erdélyi németeket illeti – nem (és elsősorban nem) azért torolták meg, mert fasiszta tett volt, hanem azért, mert állítólag elárulták a „hazájukat”. Kevés ennél hazugabb érv létezik. És még egy olyan ember, mint Mészöly Miklós is elfogadta a győztesek „mi kitelepítéseink és az ő kitelepítéseik” logikáját, és egyetértett a Volksbundisták kitelepítésével.

Holott ezekkel a kitelepítésekkel alapvetően azt torolták meg, hogy németek voltak egy nem német nemzetállamban. Ahogy 1945 után Csehszlovákiában a magyarokon torolták meg, hogy magyarok voltak egy nem magyar nemzetállamban. És ezen az alapon azt lehetett sulykolni, hogy kizárólag a németek és a magyarok és az olaszok felelőssége létezett, és mindenki más ellenálló vagy áldozat volt, azaz az igazság képviselője – akinek minden tette igazságos. És ez fölöttébb előnyös volt. Hóhérok mondhatták a gyászbeszédeket. A megtorlás eme módja következtében pedig pocskba ment a felvilágosodás, vele az antifasizmus erkölcsi tőkéjének egy része. Azt a szót, hogy antifasiszta, azóta sem tudom kimondani a magaméért. Nem összehangolható a lelkemmel. Én fasisztaellenes és kommunistaellenes vagyok, nem antifasiszta és nem antikommunista. Hatalmas különbség.

Az 1945 után a Tökölre internált volt magyar SS-katonák kb. 30 százaléka 1944-ben eleve megszökött a kötelékéből. Nem érezte magáénak ezt a szolgálatot. Életben maradt, alámerült. De ha utólag kiderült valamelyikről, hogy a fegyveres SS tagja volt, akkor – nem elítélték, nem megbüntették, hanem – megtorolták.

Szlovákiában nem létezett se valamiféle magyar Volksbund, se „magyar” fegyveres SS. A magyarok, ha akartak volna, sem léphettek volna be magyar fasiszta testületekbe. Ez alól a Felvidéken 1937–38-ban működő Rongyosgárda felvidéki születésű tagjai ugyan kivételek voltak, de ezek se mind azért lettek a tagjai, mert fasiszták voltak. Alapvetően azért voltak tagjai, mert a megkérdezésük nélkül döntötték el, hogy egy másik nemzet államában kell élniük. Ha fajüldözők is voltak, akkor ennek teljesen más oka volt, sokkal bonyolultabb. A háború után a csehszlovák kormány mégis kollektíven fosztotta meg a szlovákiai magyarokat állampolgári jogaiktól – lényegében

csak azért, amiért örültek a visszacsatolásnak, és együttműködtek a korabeli magyar állammal. Minden más hivatkozás (fasiszták, hazaárulók) hazugság.

Ennek a jogosságát, áttételesen tehát ennek a jogfosztásnak az erkölcsösségét a szlovák állam politikusai ma sem hajlandók kétségbe vonni. A magyarok sokáig árulóknak számítottak, akik szlovák hazájukat árulták el. Csakhogy a szlovák állam soha nem volt a hazájuk, mivel Szlovákia szlovák állam, és nem volt magyar állam is. Ahogy Magyarország – a magyar állam – nem volt a magyarországi németek hazája, mert Magyarország nem volt német állam is.

Akkor lett volna természetes, hogy a magyarok ne ujjongjanak Dél-Szlovákia visszacsatolásakor, ha Szlovákia hivatalosan magyar állam is, nemcsak kizárólag szlovák (tehát nem nemzetállam). Hiszen közel hétszáz ezer magyar élt Szlovákiában. Akkor nem figyelt volna több millió német a nemzetiszocialista Németországra, ha Magyarország, Csehszlovákia – vagy legalább Csehország és Morvaország – meg Románia – vagy legalább Erdély – német állam és magyar állam is (tehát ugyancsak nem nemzetállam). Azaz nem csakis és kizárólag magyar vagy cseh vagy szlovák vagy román állam. Más szóval, ha ez a két nemzet is államalkotó nemzetnek számított volna. Hiszen csak Magyarországon közel hatszáz ezer német, Romániában az ötszáz ezer német mellett közel kétfélmillió magyar, Szlovákiában a háromszáz ezer német mellett közel hétszáz ezer magyar élt a második világháború előtt. Nem került volna sor arra, hogy például a magyarok 1938-ban virágessóval és díszkapukkal fogadják a bevonuló magyar hadsereget. Ha Magyarország német állam is lett volna, nem csak magyar, akkor a magyarországi németek a magyarországi német hadseregben teljesíthettek volna szolgálatot (mert német államként ilyen hadserege is lett volna, és nyilván inkább oda húzott volna a szívük), és nem a magyarországi magyar hadseregben. Nem kerülhetett volna sor arra, hogy belépjenek a fegyveres SS-be. Ebben az esetben arra se kerülhetett volna sor, hogy hol Szlovákiához, hol Romániához, hol Magyarországhoz csatoljanak területeket és velük több millió lakost. És elkerülhetetlenül gyilkoljanak is. Feltehető, hogy egy másfajta, nem nemzeti államban se a fasiszmus, se más nem élhetett volna vissza az emberek természetes érzelmeivel.

A föld, ahol a németek és a magyarok éltek, a hazájuk földje volt, de a föld, a puszta hely nem állam, melyet el lehetne árulni. Ezért az állam nem feltétlenül esik egybe a hazával, még ha ugyanazon a helyen is van, mint a haza. Az emberi lélek semmibevétele elvárni azt, hogy egy nemzetiség hazájának érezzen egy államot, amely egy másik nemzet nemzeti állama. Hangsúlyozom: államot, és nem földet, országot, hazát. Márpedig jogrendszer csak állam által létezik; föld, ország, haza által nem. Az a jog, mely nemzetállamot szentesít, a jogtalanság és a nyomorúság forrása. A szlovákiai magyarok legfeljebb a magyar államot (vagy egy szlovák–magyar államot, tehát nem nemzetállamot) árulhatták volna el, annak viszont nem voltak a polgárai. Így hát valójában soha semmit nem árultak el, hűségese voltak örömeikben is, mert hűek voltak önmagukhoz.

Ahogy a magyarországi németek se lehettek hűtlenek Magyarországhoz, amikor a fegyveres SS-be beléptek. Németként nem lehet az ember hűtlen a magyarok államához. Ez még akkor is így van, ha fasiszta meggyőződésből léptek be a fegyveres SS-be. Nem Magyarországhoz voltak ezzel hűtlenek.

Nem érdekel, hogy ilyen államok lehetetlenek. Nekem ugyanis csak az ilyen államok létezése esetén lett volna esélyem, hogy az legyek, ami lehettem volna: a magyar és a német egyformán.

A nemzeti érzelmeknek jogszerű eszközökkel a mai európai kultúrában többnyire csak akkor lehet érvényt szerezni, ha a többség érzelmeiről van szó. Minden jel szerint demokratikus dolog és nem számít kollektív jognak, hogy például a többség nyelve az államnyelv, és a többség nyelven állítják ki a fizetési bizonylatokat meg az adóbevallásokat. De ha a többség joga nem kollektív jog, akkor a kisebbség joga miért számít csak kollektív jognak? Miért veszélyezteti a demokráciát és a békét a követelés, hogy az államnyelv többféle is legyen, és a bizonylatokat és bevallásokat több nyelven lehessen megfogalmazni? Más szóval és világosan megfogalmazva: csak az igazán érték, amit a többség vall? Aki ebbe belenyugszik, és kisebbségben van, az előbb utóbb megszűnik kisebbségnek lenni és többségivé válik, azaz asszimilálódik – vagy elmenekül. Vagy a gépfegyverhez nyúl. Mivel ez az ellentmondás valójában elviselhetetlen. Ahogy elviselhetetlen, ahogy ma Magyarországon csak „a magyarokról”, meg „a magyaremberekről” merészelnek beszélni.

És aki abba belenyugszik, hogy a több az igazságosság alapja – a többségi döntés –, az az elnyomás, a gyalázat szálláscsinálója. Gazember lesz. Hiába is érzi magát ártatlannak.

Nem igaz, hogy a magyarokat Szlovákiában vagy a németeket Magyarországon és a szomszéd államokban azért büntették meg kollektíven, mert fasiszták voltak és nacionalisták. Azért büntették meg őket, mert nemzeti érzéseik voltak, magyar, illetve német voltuknak megfelelően cselekedtek. Akik pedig megbüntették őket, valójában saját nemzeti érzéseik alapján érezték erre feljogosítva magukat, noha szavakban antifasizmusról, internacionalizmusról, egyenjogúságról papoltak és a nacionalizmus elleni küzdelemről. Ennek az átlátszó képmutatásnak a következtében fogynak a magyar iskolák a szomszéd államokban, ahol még magyarok élnek, és tűntek el a német iskolák jóformán mindenütt Kelet- és Közép-Európában.

A Németország határain kívül élő közép- és főleg kelet-európai németekre ez az értelmetlen, nehezen tetten érhető, kollektív állapot a döntő csapás. Ami megmaradt ebből a németségből, haldoklik. Hacsak nem vándorol ki (vissza) Németországba, olyan nyelvi leépülésen megy keresztül, amilyenén én mentem keresztül a német iskolát „nem látott” német anyanyelvemmel. Pontosabban: az én nyelvi vesztesésem semmi az övékéhez képest. Legyenek németek, vagy magyarok Moldvában, és lassan mindenütt a határokon túl.

A második világháborúnak ez a következménye nemcsak a németségre volt végzetes, hanem azoknak az országoknak a kultúrájára is, ahol németek éltek. A magyarországi németek kipusztulásával elsősorban a magyar kultúra szegényedett el, nem a német. Az, hogy alig néhány évtized alatt Buda német nevét már a kutya sem ismeri Budán, igazából a magyar kultúra vesztesége is. S ez a következmény bennem, akár akarom, akár nem, maradandó fájdalmat okoz. Én ugyanis ennek következtében csak magyar lehetek. Holott ez a „csak” eszembe se lett volna.

– Ofen! – Pedig milyen szép. Mert anyám így mondta még, mikor kinézett nyugat felé pesti lakásunk ablakából: – In Ofen regnet es schon. – Budán már esik.

Persze nemcsak a németek hálnak ki ilyen gyalázatos okok miatt. Kihal ugyanilyen okok miatt minden etnikai kisebbség ezekben az államokban, legyen az magyar, román, szlovák, szerb, lengyel, litván vagy orosz. A világ más kis nemzeteiről nem beszélve. A vesztes a magyar, a román, a szlovák, a szerb, a lengyel, a litván, az orosz kultúra. A haldokló etnikumok tagjai – velem ellentétben – többnyire nem

ápolják magukban a fájdalmutakat, és nem emlegetik folyton a gyalázatot: inkább elmenekülnek, vagy asszimilálódnak, vagy fegyvert fognak. Nem jó fájdalommal és gyalázzal együtt élni.

1989-ben Temesváron tört ki a kommunista román politikai rendszert elsöprő forradalom. Temesvár, vele Erdély az első világháború előtt Magyarország része volt. A városban akkor még magyarok és németek voltak többségben. A forradalom idején már nagyítóval kellett keresni őket, olyan kevesen voltak az évtizedek során többségbe került románokhoz képest. A forradalom napjaiban Magyarországról odakeveredett újságírók igyekeztek az ott élő magyarokat megszólaltatni a helyzetről, hogy ne kelljen fordítani az interjúkat. A riportalanyok többsége törve beszélt csak magyarul: az otthon használt „háztartási” és „konyhai” magyar anyanyelv szavai elégtelennek bizonyultak az aktuális politikai helyzet megfogalmazására, melyet már ők is csak románul szoktak meg. Az egyik fiatal férfi valahogy mintha tudatára ébredt volna ennek az interjú közben. Az akadozva, törve kiejtett magyar szavak további keresgélése helyett hirtelen elsírta magát. Bizonyára azt siratta, hogy nincs már mihez kötnie a nyelvi meghittség érzését. Csak érzés van, állapot, minden konkrét tárgy nélkül. Olyan azonosság, mely nem jelölhető.

Hazátlanabb már az ő szava is a szónál. Nincs is szava.

Az idegen anyanyelv

Az 1956-os forradalom idején egy vidéki egyetemen tanultam. A kialakuló harcok és a szovjet megszállás következtében csak hetek múltán juthattam haza Budapestre. A bérház, amelyben laktunk, ugyanaz volt, mint a háború előtt és alatt. Beléptem a huzatos kapualjba, ahol 1944 szilveszter éjszakáján anyám locsolgatta arcomat kölnívizzel, elhaldtam a liftakna rácsos ajtaja mellett, amely mögött ott volt a rejtett lejárát a légópincébe. És amely előtt később, két héttel a halála előtt, apámat megütöttem. A forradalom idején néhány napig megint ebbe a pincébe menekültek a ház lakói. Harmadik emeleti lakásunk ajtaját anyám nyitotta ki a csöngetésemre. Az udvarra nyíló ablakok mögött bizonyára észrevett néhány lakó, megjelent fehér arcuk a széthúzott függönyök mögött. Csodálkoztak vagy gyanakodtak, hogy megjöttem, hogy nem elmegyek.

Talán ha néhány lépést tettem a sötét előszobában, átölelve és megcsókolva anyámat. Biztos mondtam valamit, hogy *Mutti*, és hogy *ah*, meg *alles in Ordnung*, minden rendben, ő meg *endlich*, végre, és német szavakkal fejeztük ki örömmünket, hogy megint együtt vagyunk. Még igazán le sem csenghetett a viszontlátás öröme, apám és öcsém éppen csak hogy előkerültek a háromszobás lakás belsejéből, és mosolyogva néztek rám, amikor anyám egész határozottan, hangjában minden fenntartás nélkül, mintha ez a kérdés volna a legfontosabb és a legtermészetesebb, megkérdezte:

– *Sag', willst Du nicht gehen?*

Mondd, nem akarsz menni? Most még nyitottak voltak a határok.

Anyám kérdése egyszerű, világos tómondat formájában hangzott el, erre határozottan emlékszem. Ahogy az ostrom előtt az ellenkezője, amikor eszébe se jutott az oroszok elől elmenekülni.

Az én válaszomnak csak a tartalmát tudom, és azt, hogy más válasz igazából fel sem merült bennem. De lehet, hogy több hosszabb-rövidebb mondat formájában feleltem rá. Amikor most megpróbáltam átadni magam az akkori pillanatoknak, hogy felidézsem az elhangzott szavakat, valamiféle teljesen határozatlan, egész mélyről

jövő, és egész lényemet betöltő félelmet érzek arra a gondolatra, hogy elmennék. Attól, hogy el kellene mennem. Valami homályos sejtés van bennem, hogy akkor ez az elmenéstől való félelem lapulhatott a háttérben, és megakadályozta, hogy más választ is adhassak a kérdésére, mint amit adtam.

Azt mondtam, nem akarok elmenni. Nem is jutott eszembe.

Anyám még biztatott is. Talán azért, mert kötelességének érezte, hogy ehhez a valójában legtermészetesebb lépéshez megadjon minden tőle telhető támogatást. Tilde meg Rosa, a nagynéném meg a családjuk biztosan várnak Svájcban. Nem tudom igazán, miket feleltem. Talán azt, hogy nem lesz semmi olyan szörnyű, csak jobb lehet.

Szinte sohasem kérdeztem meg magamtól, valójában miért nem mentem el ebből az országból. Azt se, hogy miért nem maradtam kint később, 1964-ben, amikor először végre útlevelet kaptam, és Svájcba utazhattam.

Pedig 1964-ben már azon is túl voltam, amiről 1956 novemberében sejtelmem sem volt, mert el se tudtam képzelni, hogy ilyesmi velem (is) megtörténjék. 1957 tavaszán tartóztattak le az egyetemen. Együtt a többi 120 letartóztatott hallgatóval és néhány tanárral, először gumibotos sorfalak között futva, aztán a teherautók rakfelületén ülve hátra tett kézzel, majd a rendőrkapitányság épületének folyosóján a fal felé állva vertek végig. Vertek később is, a kihallgatások közben. A verés ugyanolyan természetes volt abban a helyzetben, amelybe kerültünk, mint az, hogy Magyarország nem lehet egyben német állam, Szlovákia és Románia pedig nem lehet egyben magyar és német állam is.

Ugyanolyan természetellenes volt.

1964-ben, három hónapos nyugat-európai tartózkodás után, életem egyik legnagyobb élménye után, visszatértem abba az országba, ahol megverték.

Attól tartok, valami szörnyűség derül ki rólam, ha megtudom, miért nem mentem hát el. Talán az, hogy tökéletlen, gyáva és korcs vagyok, akinek nem lett volna szabad gyerekeket se nemznie?

De azt pontosan tudni vélem, hogy ha Erdélyben vagy Szlovákiában kellene magyarként élnem, egy pillanatra sem haboznék elmenni onnan Magyarországra. Anynyira elviselhetetlen volna számomra, hogy másodrendű állampolgárként éljek egy olyan országban, amely az én hazám is, nemcsak a szlovákoké és a románoké – és mégsem magyar állam is egyúttal. Azt is tudni vélem, hogy ha német lennék, úgy, ahogy etnikailag egy magyarországi sváb vagy erdélyi szász érzi, habozás nélkül visszavándorolnék Németországba.

De akkor itt Magyarországon miért bírtam ki? Lehet, hogy rosszul vélem tudni, és Erdélyből vagy Szlovákiából se tudtam volna elmenni, ha oda születtem volna? Ekkorát hazudnék magamnak? De ha hazudok, miért hazudok ennyire makacsul? Mit nem akarok beismerni?

Most már nem érdekes. Most már egyetlen anyai nagynéném sem él, az élet túllépett anyám nemzedékén, a svájci német világ, melyből ő származott, nem olyan, mint amilyen az ő leírásaiban volt. Egy mára elsüllyedt világról mesélt gyerekkoromban. Olten kisvárosának és a mellette levő Trimbach szülőfalujának ezernyi történetét s ennek a ma már nem létező világnak a szeretetét áhagyományozta rám. Kalapüzlete volt a házassága előtt, a maga készítette kalapokat árusította a húszas években. Mindent tudott nemzedékének társairól ezen a két településen: ki örökölt vagyont, ki tartotta meg, és ki herdálta el. És hogy egy svájci mozdonyvezető nagyon komoly társadalmi személyiség. Jelentősebb, mint egy magyar gépészmérnök. Aki az apám volt, és aki én is lettem.

De akkor, 1956-ban még mindez megvolt. Visszatérhettem volna oda, ahová gyermekkorom meséi kötöttek.

Talán azért, mert nem merem? Talán azért, mert ha az otthontalanság a meghitt, akkor ebből nem lehet segítség nélkül kijönni? Én pedig senki más segítségét nem vagyok képes elfogadni, mert csak én vagyok képes magamon segíteni. Mert ezzel váltam felnőtté. És más csak akkor segíthet, ha erre én magam kérek meg más.

Azért nem voltam képes elmenni, azért éreztem valami kimondhatatlan félelmet a gondolatától is, mert én csak itt, Magyarországon található meg azt, ami az enyém, amivel felnőtté váltam. Se Svájcban, se Németországban, se Ausztriában, pedig szeretek ezekben az országokban lenni.

Az én hazám ugyanis ott van, ahol az írott németet beszélik. Hiába, hogy mára az anyanyelvem már a magyar, és magyar vagyok. Nekem ez lett volna a paradicsom – és ilyen haza nincs. Ezt az írott német nyelvet német nyelvterületen anyanyelvként nem beszélik, csak az idegenek vagy a furcsa, szokatlan sorsúak.

Én nem mehettem vissza a paradicsomba, hogy boldog legyek. Meg akartam születni.*

*

Ezt a szöveget egykor először németül írtam meg. A kéziratot megmutattam néhány nyugat-német barátomnak. Ettől kezdve egy kivétellel többet nem érintkeztek velem. Aki válasza méltatott, annyit mondott – teljesen érthetőnek tartva, amit közölt, és ezért nem is magyarázta tovább –, hogy így egyszerűen nem lehet írni. Kész. Egy magyar író barátom a német megjelenés után valamivel részletesebb levelet írt. Azóta is többször olvasom, de továbbra se értek belőle egy szót sem: miért nekem címzi? Egy másik magyar író, akkor a legjobb barátom azt írta: *Ha nem ismernélek, ennek a szövegnek az alapján szóba nem állnék veled.*

Ezek a szavak azóta is futnak velem. Nem találok receptet, amelyre eltűnnének.

Ha rájuk gondolok, mint aki alól kirúgták a sámlit, és széthullt volna bennem a hasított egész. Ha elhinném, nem tudnék a világra jönni.

---

* Minden eszközt felhasználtam, hogy megakadályozzam áttelepülésünket, de anyám nem hallgatott rám, magával vitt. Életem egyetlen tökéletesen boldog időszaka, a zürichi Éden korszaka véget ért. Ha anyám nem ragad el onnan, talán boldog is maradtam volna. De az is igaz, hogy más módon dolgokkal ismerkedtem meg, olyanokkal, amilyenekről az Édenkertben addig nem volt tudomásom. És az az igazság, hogy, miként az első ember, csak akkor születtem meg én is, amikor kiűztem a paradicsomból. (Elias Canetti: A megőrzött nyelv, utolsó bekezdés; fordította Sárközy Elga)

1807.11-19.

Penh

Peter Sado

LUKÁCS FLÓRA

„csak egyetlenegyszer és soha többé úgy, ahogyan épp akkor”¹

Túl sok minden történik, túl sok a hír, túl sok az olyan esemény, ami kivált belőlünk valamit, és úgy érezzük, reflektálnunk kell, valamit mondani róla, vagy hallgatni, de a hallgatás is egy gesztus. Nincs idő mélyebben átgondolni, kiérlelni, megformálni a válaszungkat, mert máris jön a következő ügy, történés, esemény, és már nem lesz érdekes, mi volt a véleményünk, mit gondoltunk, éreztünk azzal kapcsolatban, ami elmúlt. A járványra posztokban, Tik-Tok videóknban, mémekben reagáltak a legtöbben, ami nem szükségszerűen negatív (gondoljunk az operatív törzsről készült „mesterművekre”, a kézmosásra vagy a maszkviselésre ösztönző „alkotásokra”). Ezek is lehetnek egyszerű eszközök ahhoz, hogy információkat juttassanak el tömegekhez, vagy csak oldják a mindannyiunkban felgyülemelő feszültséget.

Az emberek információfogyasztásának, befogadásának működésmódja megváltozott, és ezzel a ténnyel legkésőbb a járványidőszak alatt kénytelenek voltunk szembesülni. Ez pedig nem könnyíti meg az alkotók helyzetét, abban a tekintetben sem, hogy egy regény megírása, egy film elkészítése, egy színdarab létrehozása sokkal több időt igényel, főleg ha az komplexebb módon szeretne valami érvényeset állítani.

Amikor Magyarországra megérkezett a járvány, és elkezdődött az első lezárás, a karanténidőszak, szakdolgozatot írtam, és az idő nagy részét emiatt egyébként is otthon kellett töltenem. Nem gondoltam, hogy gondot fog jelenteni a kényszerű otthonlét, mégis, alig telt el egy-két hét, és borzasztó nyomasztóvá kezdett válni az izoláció. Nem is kimondottan a bezártság zavart, hanem az az elképesztő hír- és képforlyam, ami magával sodort minden mást, és meglehetősen nehezítette a koncentrációt. De ekkor még bíztam benne, vagy inkább el akartam hitetni magammal, hogy ez az egész csak átmeneti állapot, pár hét, néhány hónap, és túl leszünk rajta. Nem így történt. Talán nem véletlen, hogy irodalmi művek, versek, novellák, pályázatok, körkérdések is ez időben, 2020-ban születtek dömpingszerűen. A második, a harmadik, a negyedik hullámra már mindenki belefáradt, és nemhogy reflektálni nem akart rá, de gondolni se nagyon. Egyre többen haltak meg, egyre többen veszítették el az állásukat, kerültek egzisztenciálisan kiszolgáltatott helyzetbe, és ez sokakat mentálisan megviselt. Aki összezárva élt másokkal, azért volt feszült, aki egyedül élt, az meg azért, tisztelet a kivételnek.

¹ The project is co-financed by the Governments of Czechia, Hungary, Poland and Slovakia through Visegrad Grants from International Visegrad Fund. The mission of the fund is to advance ideas for sustainable regional cooperation in Central Europe. This publication is the part of the project "RETURN TO THE FUTURE - art, culture and new media in Central Europe after the pandemic". / A projekt a cseh, a lengyel, a magyar és a szlovák kormány közös támogatásával jött létre a Nemzetközi Visegrádi Alap pályázata keretében. Az Alap küldetése az, hogy elősegítse a fenntartható regionális együttműködés eszméit Közép-Európában. A fenti közlés a „Vissza a jövőbe – művészet, kultúra és új média a Közép-Európában a világjárvány után” című projektum része.

Amikor volt némi szabadidőm, akkor olvastam. Minden érdekelt, ami nem a járványról szólt. Elolvastam végre Pasolini csodálatos, töredékben maradt monstrumát, az *Olajt*, Kardos G. három regényét, Knausgard *Harcom*-jának mind a hat kötetét, sok egyéb elmaradásomat. Hatalmas felfedezés volt számomra Hermann Hesse.

Tarkovszkij naplójában találtam rá, aki lenyűgözve írt az *Üveggyöngyjátékról*. Belevetettem magam, és sorra olvastam, amit csak elértem, a *Demiant*, a *pusztai farkast*, a *napkeleti utazást*, a *Narziss és Goldmundot*, a *Sziddhartát* és az *Üveggyöngyjátékot*. Elképesztő, milyen érzékeny, játékos, komoly, fájdalmas és megrendítő szövegek ezek. Van bennük valami nem vallásos vallásosság, rejtett, erős élet körül feszülő burok. Mennyit tud a gyerekségről, a kamaszságról, a felnőtté válásról. Hogy lesznek nála a fiúkból férfiak. Ahogy a *Demian*ben fogalmaz: „A felnőtt, aki már megtanulta gondolatokká alakítani érzéseinek egy részét, a gyermeknél hiányolja ezeket a gondolatokat, és úgy véli, hogy az élmények is hiányoznak belőle. Én azonban csak ritkán éltem át annyi mindent, és szenvedtem oly sokat életemben, mint akkoriban.”² Ez még a járványhoz kapcsolódóan is fontos tapasztalat lehet. Most még valószínűleg fogalmunk sincs róla, csak homályos sejtéseink lehetnek arról, mit okozott ez egy egész generációban, akik épp a legfiatalabbak. „A közösség – mondta Demian – szép dolog. De ami mindenfelé burjánzik, az nem közösség”³ – írja egy másik helyen. Ahogy az online terek látszatvalósága is az, hogy folyamatos kapcsolatban vagyunk, de ha nem látod a másik arcát, reakcióit, nem érzed a szagát, nem érinthetsz és nem érintenek, valami mégis elveszik. „Az ember azonban nem csupán önmaga, hanem egy olyan egyszeri, egészen különös, minden esetben fontos és figyelemre méltó pont, melyben a világ jelenségei keresztezik egymást – csak egyetlenegyszer és soha többé úgy, ahogyan épp akkor.”⁴ De ahelyett, hogy ezt az egyediséget keressék, amit ebben a helyzetben most talán nincs is lehetőségünk észrevenni, monológokat mondunk, elkezdünk élni egy monológ világban, és komoly erőfeszítéseket kell tennünk annak érdekében, hogy legalább azoknak a hangját halljuk, akik számunkra fontosak, meghatározóak.

Voltak kevésbé konstruktív időszakok, amikor úgy éreztem magam, mint Rimbaud a *Teljes napfogyatkozás* című film egyik jelenetében (nem a filmművészet legjobb alkotása, számomra kamaszkorom óta mégis fontos). Rimbaud az ágyon hanyatt fekvé azt mondja: „Az utóbbi hetekben nyilván azt hitted, a béna renyheség állapotában heverészek itt.” Erre Verlaine: „Nem okvetlenül.” Mire Rimbaud: „Pedig ez történt. De a felszín alatt egy új rendszer bugyborékkolt, és tört fel lassan a közöny rétegein át.” Hát valahogy így. Nagyon nyomasztott a járvány alatt, hogy nem tudtam írni, illetve csak nehezen. Mintha a semmit markoláztam volna, próbáltam megragadni valamit, ami megfoghatatlan. Arról akartam írni, ami van, ami éppen történik, csakhogy nem történt, illetve nem közvetlenül velem. Nem éreztem képileg megragadhatónak. Ez a szorongásokkal teli, meddő időszak akkor ért véget, mikor a testvéremmel, aki orvosként sokat ügyelt Covid intenzív osztályon, elkezdtünk beszélgetni arról, ő mit látott, tapasztalt ez idő alatt a kórházban. Kezdetben csak nehezen és kissé homályosan tudott bármit is megfogalmazni mindabból, ami odabent történt, de aztán lassan egyre

² Hermann Hesse, *Demian – Emil Sinclair ifjúságának története*, Ford.: Horváth Géza, Helikon Kiadó Kft., Budapest, 2021, 55.

³ *Uo.*, 201.

⁴ *Uo.*, 8.

többször kerültek szóba köztünk ezek a történetek. Egész más perspektívából kezdem látni mindent. Ennek következtében, bár ez nem volt se terv, se cél, született nyolc-tíz vers, ami nekem legalábbis sokat jelent, mert egyfajta kapcsolódási pont lett kettőnk egymástól meglehetősen különböző világa között. A legfontosabb számomra talán az volt, hogy elkezdtem szégyellni, kissé megvetni magam a korábbi gyötrődésekért, és sokkal kevésbé foglalkoztatott az, velem mi van. Ennél jóval érdekesebbnek és fontosabbnak tartottam valamiképp megismerni más nézőpontokat, a megélesek sokféleségét.

Egy olyan generációhoz tartozom, akiket a szüleink mellett, helyett, de legalább olyan erős befolyással „a nappali totemállata”⁵, a televízió (ahogy Bartók Imre nevezi, *Jerikó épül* című regényében) nevelt. Közös kapcsolódási pontokat (leginkább azokkal, akik más érdeklődési körrel rendelkeztek) azok a sorozatok, műsorok, filmek jelentettek, amiket akkoriban sugároztak. Töméntelen mennyiségű traszt néztünk délutánonként, esténként, ami mindennapi részét képezte a beszélgetéseinknek. Ez nem azt jelenti, hogy szellemi fejlődésünk alapját adták ezek a fogyasztói élmények, de eltagadhatatlan, hogy így vagy úgy, hatással voltak ránk, a világról alkotott képünkre, előítéleteinkre, ízlésünkre. Kinek hogyan, miként, abban persze voltak különbségek. A tévé mellett pedig egyre több időt töltöttünk a számítógép előtt, gyerekként inkább videójátékokkal, kamaszként pedig már az akkor megjelenő és népszerűvé váló közösségi oldalakon, ami akkor még az MSN-t, a my VIP-et és az iWiW-et jelentette. A Facebook már a gimnázium utolsó éveiben kezdett népszerűvé válni. Mindemellett az első Nádas Péter-szöveget életemben, ami az *Égi és földi szerelemről* volt, már interneten olvastam tizenévesen, ahogy Tandorit, Ginsberget és Villont is. Emellett a tévé éjjel kettőtől ötig tartó műsorsávjában láttam először az *Utolsó tangó Párizsban-t*, Bergmann, Fellinit stb. Abban az értelemben van ennek jelentősége, hogy akkor még sokkal inkább voltak közös metszéspontjai a vizuális tartalomfogyasztásunknak, ami ma már, a mostani helyzetünkben, egyre kevésbé van így. Mindenki különböző platformokról tájékozódik, akár egyazon eseményről is, leginkább csak a saját érdeklődésének megfelelő tartalmakat fogyasztja, a közösségi oldalak logikájának köszönhetően leginkább az övével azonos világnézetű emberek véleményével találkozik. A járvánnyal kapcsolatos tapasztalatok többek közt barátaimmal, ismerőseimmel folytatott beszélgetések alapján nagyon széles skálán mozognak, kezdve onnan, hogy „ez volt életem legjobb időszaka”, azon keresztül, hogy „lényegében nem sokat vagy alig változtatott valamit az eddigi életemen”, odáig, hogy „traumatikus élmény volt”. Sokunknak az egyetemi órákon való részvétel és/vagy a munka is ez idő alatt egyetlen laptopra korlátozódott. Sose gondoltam volna korábban, hogy két államvizsgát (két különböző szakon) a konyhaasztal mellől fogok teljesíteni.

Mindemellett, az egyik meghatározó változás az volt, hogy a halál életközelibbé vált, ahogy Sontag fogalmazott Camus *Pestiséről*: „A pestis nem több és nem kevesebb, mint egy példaszerű esemény, a halál betörése az életbe, a halálé, amelytől az élet komolyságot nyer.”⁶ Rengetegen veszítették el a hozzátartozóikat, és nem csupán olyan módon, hogy elkapták a vírust, megfertőződtek, hanem a kórházi állapotok, az elhalasztott műtétek miatt is, illetve azért, mert nem fordultak időben orvoshoz. És

⁵ Bartók Imre, *Jerikó épül*, Jelenkor Kiadó, Budapest, 2018, 11.

⁶ Susan Sontag, *Az AIDS és metaforái*, Ford.: Rakovszky Zsuzsa, Európa Könyvkiadó, Budapest, 1990, 84.

érdemes lenne beszélni arról, hogy a tanárok mennyit küzdöttek a digitális oktatással, amire egyáltalán nem voltak felkészülve, hogy alapvetően is kiszolgáltatott, rosszabb szociális helyzetben élő emberek tömegei veszítették el a munkájukat egyik napról a másikra, hogy milyen színvonalon működött ez idő alatt a tömegtájékoztatás, az hírek legalább olyan tempóban terjedtek, mint maga a járvány.

Fontos volna felismerni, hogy már egy jó ideje olyan korszakban élünk, aminek lényegében egyre kevesebb kapcsolata van minden azt megelőzővel. Még nem látjuk tisztán, merrefelé is haladunk, lassan, de biztosan, mégis érzékeljük a változást. Mind az irodalomban, mind a személyes életünkben jóval több teret és időt kéne szentelni annak, hogy reflektáljunk erre az új világhállapotra.

Egyfajta reakció volt Nadas Péter könyvheti megnyitó beszéde is, amely – legalábbis számomra – radikálisnak hatott. A beszédet, ami a földigiliszták veszélyes életéről szólt, a már említett konyhaasztal mellett hallgattam, a nyitott ablaktáblák mögött, mialatt odakint szakadt az eső. Mikor véget ért, azonnal újraindítottam, nem akartam hinni a fülemnek. Még vagy háromszor-négyszer végignéztem. Radikális kiállásnak éreztem a valóság mellett, a valóság egy apró, észrevétlen, hasznos darabja mellett. Ebben az országban, ahol a közbeszéd folyamatos ál-állításokra és az ezekre adott, végtelenül kiszámítható reakciókra épül, van, létezik valaki, aki ennyire elutasítja ezt a működést, számomra revelatív élmény volt. Ezek után őszintén csak azt tudom kívánni, hogy mindenki találja meg a saját földigilisztáit, és azt, amit Nadas Péter „irodalmi dizőzként” a mikrofonba suttogott: „Ne veszítsétek el a bizodalmat! Nem tudom, miben, de elveszíteni sem éri meg.”

HANA BLAŽKOVÁ

Anyag a jó könyvhöz¹

AZ IRODALMI SZÍNPAD KÖZÖS ANYAGAI

A Covid-járvány felfedte az irodalom gazdasági és anyagi szintjét. A nyersanyagok, a pénz és a termékek áramlásának megváltozásával a könyvpiac is átalakult az erőviszonyok. Miként függ össze a gazdasági és energetikai válság által jelenleg sújtott könyvpiaccal az olvasás és az átfogó társadalmi művelődés támogatása?

A pandémia pozitív következményei közé kétségkívül az is hozzátartozik, hogy beszélni kezdtek a könyvpiac anyagiságáról. Létrejött a Platforma Knihex elnevezésű szakmai szerveződés, amely a későbbiek során átalakult a Kis Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesületévé (AMANAK), és a média következetesebben kezdte megkülönböztetni a kiadói óriáscégeket és a kisebb vállalkozásokat. A kilátások azonban egyáltalán nem rózsásak. Amikor Laurent Binet-t tavaly a prágai Svět knihy (Könyvek világa) nemzetközi könyvvásáron megkérdezték, készül-e könyvet írni a Covidról, azt válaszolta, hogy inkább nem, mert az olyan téma, ami senkit sem szórakoztat. Hasonló a helyzet, ha valaki a járvány idején a könyvpiacról ír: örökösen ugyanazok a tények ismétlődnek, a különbség közöttük csak annyi, hogy ezek hónapról hónapra egyre pesszimistább távlatokat sejtetnek. Míg a pandémia kezdetén a világtól való elszakadás okozta megkönnyebbülés miatt optimista hangulat uralkodott, nőtt a könyvek iránti kereslet, addig manapság talán csak az áremelkedés óvhatja meg, hogy osztozzék az olcsó fűtőanyag hányattatásaiban.

A papír adagolása?

Az árak emelkedését mindenekelőtt a meghatározó nyersanyag, a papír hiánya okozta. A kialakult válság ismert okai közé nemcsak a Kínából induló konténeres szállítások visszafogása (és a fuvardíjak általános emelkedése) tartozik, hanem például a cellulóz iránti kereslet megugrása is; ez az alapanyag nemcsak papír gyártásához használatos, hanem maszkok és egyéb higiéniai cikkek előállításához is. Egyes gyártósorok viszonylag gyorsan átálltak csomagolóanyagok előállítására, amelyekre az internetes kereskedelem fellendülésének hatására egyre nagyobb igény mutatkozott. A kartongöngyöleg azután olyan mennyiségben zúdult a szelektív hulladékgyűjtőbe, amit a jelenlegi feltételek között már képtelenség újrahasznosítani. Úgyhogy papírunk ugyan nincs, viszont tömérdek papírhulladékot termelünk, és ez arra vár,

¹ The project is co-financed by the Governments of Czechia, Hungary, Poland and Slovakia through Visegrad Grants from International Visegrad Fund. The mission of the fund is to advance ideas for sustainable regional cooperation in Central Europe. This publication is the part of the project "RETURN TO THE FUTURE - art, culture and new media in Central Europe after the pandemic". / A projekt a cseh, a lengyel, a magyar és a szlovák kormány közös támogatásával jött létre a Nemzetközi Visegrádi Alap pályázata keretében. Az Alap küldetése az, hogy elősegítse a fenntartható regionális együttműködés eszméit Közép-Európában. A fenti közlés a „Vissza a jövőbe – művészet, kultúra és új média a Közép-Európában a világjárvány után” című projektum része.

hogy valaki kitalálja, hogyan lehetne feldolgozni. A pandémiával kapcsolatos okokat az ukrainai háború nyomán továbbiak súlyosbították: Oroszország az európai piacon nem elhanyagolható beszállító volt, s a könyvek előállításának költségeire természetesen a növekvő energiaárak is hatással vannak.

A kiadók egymással harcolnak a nyomtatásért, megnőtt a könyvek nyomtatásának átfutási ideje: a korábbi egy hónapról háromra szökött fel. A nyomtatás költségei megkétszereződtek, ami óhatatlanul érvényesül a pultokra kerülő kötetek árában. A könyvpiac anyagisége olyasmis volt, amit hosszú időn keresztül mellőztünk, a papírhány különösen a szocialista gazdaság központi tervezésével kapcsolatosan említődött, s azzal összefüggésben, hogy ellenőrzik, mit nyomtatnak ki, vagyis a cenzúra kapcsán. A novemberi fordulatot, azaz a rendszerváltozást követően papírhányának már nem szabadna előfordulnia. A kapitalizmus kereslet és kínálat egyensúlyba kerülését ígerte, ám a pandémia megmutatta, hogy ha válság következik be, amelyik a termelés vagy a szállítás akármelyik láncszemét felpattintja, azt valamennyien megérezzük. Habár senkit sem fognak cenzúrázni, a könyvpiac erőviszonyaira mégis hosszantartó hatást gyakorolhat.

Művészet és nyereség között

Az egyik lényeges tényező, amelyet ez a helyzet felfed, az a könyvpiac és a gazdaság egészének működése közötti szoros kapcsolat. Miként azt a folyóiratunknak ebben a számában közölt beszélgetésben Anna Štičková² említi, az irodalom a viszonylag legkevésbé támogatott művészeti ágak közé tartozik. Az energia árának emelkedése kétségkívül érinti a színházat és a képzőművészetet is, ám az esetek többségében ezek az ágak nem függenek annyira a piaci helyzettől, mint épp az irodalom. A pandémia idején gyökeresen megváltozott a nyersanyagok, a pénz és a termékek hosszú idő alatt kialakult áramlása, és ez alapvetően befolyásolta a könyvek piacát. Míg korábban az idő megtakarítása végett léteztek a könyvek előállításának uomunkálataira kialakított gyártósorokkal felszerelt hajók, ahol Európába tartva elvégezték ezeket a műveleteket, manapság inkább az üzemanyagokon és a nyersanyagokon takarékoskodnak. Találkoztam olyan nyomdással, aki szerint a jövőben alább kell majd hagynunk a könyvek minőségével szemben támasztott igényeinken. Lehetséges, hogy ismét ugyanazoknak a köteteknek kétféle kiadásaival fogunk találkozni: az egyik fajta a szegényeknek, a másik a tehetőseknek készül majd, miként az a két világháború közötti időszakban volt.

A könyvpiac összefonódása a gazdaság más ágazataival az állami támogatás körülményesebb módzatait vonja maga után. Amennyiben a művészek státuszáról esik szó, napjainkban nehéz eldönteni, ki tarthat rá igényt, és ki nem. Továbbá nem csupán a könyvszakma egyes válfajainak definiálásáról van szó, hanem magának az irodalomnak az osztályozásáról is. Ha megnézzük azt az időszakos hírlevelet, amelyet a Cseh Könyvterjesztők és Kiadók Szövetsége (SČKN) tesz közzé, megállapíthatjuk, hogy hétről hétre felfoghatatlanul nagy mennyiségű könyv jelenik meg, amelyek minősége igencsak eltérő. Igen ám, de hol húzódik az a bizonyos mágikus határvonal, amelyik a minőségi irodalom és a hitvány művek között húzódik? Ha a művészileg értékes alkotások néha képesek is nyereséget termelni, miként kellene elosztani a kulturális minisztérium támogatásait?

² Ana Štičková az AMANAK társalapítója.

Az ökoszisztéma támogatása

Az infláció és az energiahordozók árának elszabadulása mellett valószínűleg az irodalmi művek és általában a kulturális cikkek lesznek az elsők, amelyeken a családok takarékoskodni kezdenek. Különösen, ha a könyvek drágulása az eddigi ütemben folytatódik. A helyzetet nem enyhítené a könyvek kiadásának esetleges támogatása sem, mivel csak kevesen engedhetik meg majd maguknak a könyvvásárlást. Tartok tőle, hogy ebben az esetben a végső felhasználóknak, vagyis az olvasóknak szánt kedvezmények sem segíthetnek, az olyanok például, mint a könyvkiadói szövetség által az iskoláknak felajánlott kedvezményes kuponok. Azzal kell számolnunk, hogy az irodalom a társadalom egy része számára egyszerűen megfizethetetlen lesz.

Megoldást jelenthetne egyes intézmények, mint a könyvtárak, az iskolai könyvtárak vagy a helyi könyvkereskedések támogatása, ám ez bátorságot igényel, mert rendszerszintű beavatkozással járna. És egyfajta képzelőerőt. Azon a vitán, amelyet szeptember 5-én a Václav Havel Könyvtárban rendezett az AMANAK, Jan Jiterský, a kulturális minisztérium munkatársa felhozta azokat a jól ismert érveket, melyek szerint az olvasás támogatásához mindenekelőtt olyan pedagógusokra van szükség, akiket érdekel az irodalom. Egyáltalán nem kívánám bagatellizálni a tanárok személyes kvalitásait, másfelől viszont ez nem az a jellegű gondolkodásmód, amit egy minisztériumi tisztviselőtől hallani szeretnék.

Tisztességes könyvgazdálkodást

Kétségtelen, hogy felülvizsgálatra szorul a „gondos gazda alaposágának” kitétele, amit az utóbbi években az államigazgatásban csaknem kizárólag gazdasági értelemben használnak. Így például a könyvtáraknak, iskoláknak és más intézményeknek legfőképpen a termékek árát kell figyelembe venniük, nem pedig például azt, hogy az elosztást végző szervezet rendben kifizette-e a kiadót. Ugyanakkor a gondos gazda körütekintését legfőképpen magának az intézménynek a logikája kellene, hogy vezérelje. Amennyiben az iskola egyik legfontosabb küldetése, hogy kiegyenlítse a szociális különbségeket, és lehetővé tegye a társadalomban a szociális átjárhatóságot, úgy az oktatási minisztérium politikájának főleg a cél elérését szolgáló stratégiára kellene összpontosítania. A kulturális minisztériumnak hasonlóképpen egyfelől biztosítania kellene a kultúra elérhetőségét a lakosság legszélesebb rétegei számára, másfelől a művészeknek és a művészeti szféra egészének stabil környezetet kellene teremtenie az alkotáshoz. Az irodalomnak (és nyilván más ágazatoknak is) ebben a gazdaságilag bizonytalan helyzetben kiváltóként az jelentene segítséget, ha hosszabb távra, legalább néhány évre előre tervezhetné meg tevékenységét, nem pedig egyik évről a másikra, miként az eddigiekben volt.

A művészek státuszáról folytatott eszmecsereének a figyelmet az egyes megjelenésekről (könyvekéről vagy folyóiratokról) magára az irodalmi színtérre kellene áttelelnie. Márpedig az ugyanolyan összefüggések hálózák be, mint a globális gazdasági rendszert. Amennyiben tehát támogatni kívánjuk az olvasókat, azt nem tehetjük meg a kiadókat, könyvkereskedelmet, könyvtárakat (beleértve az iskolai könyvtárakat is) felölelő funkcionális infrastruktúra nélkül. A lelkes egyének ugyan fontosak, ám a jó irodalom az irodalmi színtér egészének anyagából születik meg, nem csupán csak a felvilágosult individuális gondolatokból.

HOLKA LÁSZLÓ fordítása

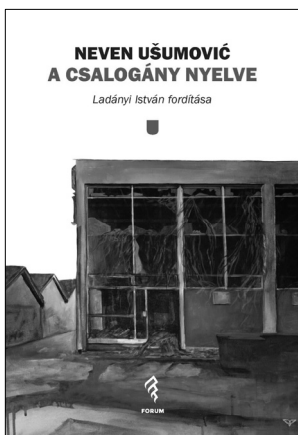
MÁRJÁNOVICS DIÁNA

Történetek, amelyek rosszul végződnek

NEVEN UŠUMOVIĆ: A CSALOGÁNY NYELVE

A magyar fordítási irodalmat tekintve 2021 egyik örövendetes eseménye volt Neven Ušumović *A csalogány nyelve* című elbeszéléskötetének megjelenése. A világirodalmi újdonságokat értékelő megnyilatkozások alapján úgy tűnik, Ušumović könyve egyelőre kiesik a figyelem fókuszából – nem bővelkedünk a róla szóló írásokban, holott a horvát születésű, Koperben élő Ušumović írói kvalitása nem mindennapi. A szerző munkássága a horvát–magyar irodalmi kapcsolatok iránt érdeklődő olvasók számára ismert lehet. Ušumović hungarológusként számos jelentős művet ültetett át horvátra – neki köszönhető többek között Esterházy Péter (*Hrabal könyve* [*Hrabalova knjiga*, 2003]), Bodor Ádám (*Sinistra körzet* [*Okrug Sinistra*, 2005]), Hamvas Béla (*Egy csepp a kárhozatból* [*Kap prokletstva*, 2003]), *A láthatatlan történet* [*Nevidljivo zbivanje*, 2004]) horvát megjelenése és Molnár Ferenc (*A Pál utcai fiúk* [*Dječaci Pavlove ulice*, 2002]) újrafordítása.

Fordította: Ladányi István
Forum Könyvkiadó
Újvidék, 2021
161 oldal, 500 RSD

A Forum Kiadó traN(S)zakció sorozatában publikált *A csalogány nyelve* két Ušumović-kötetre alapoz. A szerző szépíróként 1997-ben a *7 mladih (7 ifjú)* című elbeszélésgyűjteményével debütált, s a 2001-es *Ekскурzija (Tanulmányi kirándulás)* című kisregényét követően – számos értekező írás mellett – újabb novellákat közölt: 2009-ben a *Makovo zrno (Mákszem)*, 2012-ben a *Rajske ptice (Paradicsommadarak)*, legutóbb pedig a *Zlatna opeklina (Arany heg)*, 2019) című munkát. *A csalogány nyelve* bizonyos darabjait, melyek a *Mákszemből* és a *Paradicsommadarakból* származnak, korábbi folyóirat-publikációk alapján a magyar olvasók is ismerhetik, ugyanis a kötet fordítója, Ladányi István értékes munkájának köszönhetően már a 2010-es évek eleje óta hozzáférhető a horvát szerző egy-egy írása (*Vereš*, *Tiszatáj*, 2013/9; *Mákszem*, *Jelenkor*, 2014/4; *Vinaver gyermekei*, *Műhely*, 2014/5–6; *Bácskai rizs*, *Híd*, 2014/12) és Ladányi – Ušumović prózájára rendkívüli módon re-

zonáló – interpretációi (*Között – Neven Ušumović elbeszélései*, Tiszatáj, 2013/9; *Paradicsommadarak – Az idegenség mintázatai Neven Ušumović rövidprózájában*, Műhely, 2014/5–6).

Ladányi István a *Paradicsommadarak*ról szóló tanulmányában a következőképpen határozza meg Ušumović írásainak jellemzőjét: „novelláinak világa igen változatos, de kötetének közös nevezője, hogy hősei a szerző által jól ismert közép-európai, jellemzően többnyelvű, több kultúrájú közegben élnek, ingáznak, próbálnak a felszínen maradni. Hőseinek hétköznapi életét, többnyire kisszerű, jóformán jelentéktelen tragédiáit mélyen meghatározza a felszín alatt lappangó múlt, annak többnyire meg sem ismert, feldolgozatlan traumáival” (108). Az idézet jól érzékelteti a novellák működés módját, Ušumović írásainak hatóereje ugyanis abban áll, hogy a köznapinak tűnő eseményekről szóló szöveg egy ponton olyan megrázó – jellemzően az adott szociokulturális tér által meghatározott – történéssel szembesít, amely a kötet befejeztével is intenzíven munkál az olvasóban.

A Szabadka környékén játszódó címadó novella jól példázza e hatást: *A csalogány nyelve* elbeszélője egy turisztikai vállalkozó, aki a megszokott rutin szerint vezeti az erdőben magyar és német turistákból álló csoportját, amikor a konkurens cég olasz kuncsaftjai (prédára éhező vadászként) foglyul ejtik őket, s a csoportból egy fiatal nőt az erdei házba kényszerítenek. Ušumović rafinált elbeszélést működtet – a tragédiát sejtető szöveg nem várt fordulattal folytatódik, és a kulturális-nyelvi idegenség problémaköre is kellő komplexitással érvényesül a novellában. Ugyancsak hétköznapi szituációból indít a *Vereš* című írás: a horvát főszereplő-narrátor, aki ösztöndíjas időszakát Budapesten tölti, megismerkedik a háborús mozgósítás elől menekülő, Magyarországon eltűnni igyekvő címszereplővel. Vereš különös események tanúja: visszaemlékezése érzékletesen szól a délszláv háborús cselekmények traumatizáló hatásáról, így az ország elhagyásával járó megaláztatásokról:

„A vajdasági magyarok menekültek a mozgósítás elől, ki hogy tudott, hiszen a szerb háborús tartalékosok között csak az áldozati bárány szerepét kaphatták. Az egyik módszer az illegális szökés volt a határon át. [...] És nem is volt ez igazi szökés, hiszen minden Kraus forgatókönyve szerint történt... Mihajlo Kraus, a szerb határőr. Ott várt bennünket a megfelelő helyen, és begyűjtötte a zsetont az átlépésért. [...] A legmegalázóbb az volt, ahogy sorba állított bennünket, hogy átvizsgáljon [...]. Meztelenre vetkőztetett bennünket, átvizsgálta az összes iratunkat, a magunkkal hozott összes aprócska tárgyat, és mindent összehányt egy rakásba [...]” (76–77).

A novella tehát azon szöveghagyományba illeszkedik, amely az egymásnak feszülő ideológiák és a hatalmi rendszerek által meghatározott közelmúlt irodalmi feldolgozását célozza. Ušumović novellái ugyanakkor nagyfokú gondolati és intertextuális rétegzettséget is mutatnak, így a *Vereš* sem csak a háborús eseményekről tud érvényesen szólni. A precízen szerkesztett novella utolsó szakaszában a XX. század elejének magyar irodalmát idéző szövegtérbe csöppenünk. Vereš vörös hajú, vakítóan fehér bőrű barátnője, a „gumikeményű Anikó” két öccséről szóló passzusban a szereplők csáthi karaktereket idéző kegyetlenséggel űzik végzetes játékaikat – kísérleteik áldozata pedig éppen Vereš és a padlástérben rejtegetett, kivájt szemű bagoly, akit a címszereplő eleven húsával etetnek. Hogy e történetyszál az *Anyagyilkosságot* juttatja eszünkbe, korántsem véletlen. Ušumović számos alkalommal nyilatkozott Csáth (és mellette a szintén szabadkai születésű Kosztolányi, Danilo Kiš és Radomir Konstantinović) inspiratív hatásáról; a *Mákszem* kötet pedig, melyben a *Vereš* is helyet

kapott, explicit módon kijelöli irodalmi előképét: „Po motivima kratkih priča Géze Csátha” (Szabadka, 1887 – Subotica, 1919) / „Csáth Géza rövidtörténeteinek motívumai nyomán” (Szabadka, 1887 – Subotica, 1919) – szól a mottó. A *Vereš* mellett *A csalogány nyelvének* számos más darabja (például a *Dar*, az *Apa és fiú* vagy a *Prayer for passive resistance*) ugyancsak a jellegzetes csáthi szövegvilág eredeti újragondolásként értelmezhető.

A recepció visszatérően hangsúlyozza Ušumović novelláinak földrajzi meghatározottságát – így tesz például Saša Ćirić, aki a *Mákszemben* szereplő írások szabadkai kötődéseire hívja fel a figyelmet (*Kritika 21: Neven Ušumović*, booksa.hr, booksa.hr/kritika/kritika-21-neven-usumovic), vagy Sirbik Attila, amint *A csalogány nyelve* utószavában azt írja, „térképet kellene rajzolni Neven Ušumović elbeszéléseihez, melyek szereplői a vidéki táj által, annak tükrében válnak bivalyeros karakterekké” (159). Ezért is bizonyulnak szerencsés választásnak a kötet szövegeit kísérő illusztrációk. A szabadkai képzőművész, Sándor Laura (szintén a délvidéki táj által inspirált) képei elhagyatott településrészleteket, erodálódó épületeket jelenítenek meg; az alkotások atmoszférája jól korrelál az Ušumović-szövegek miliójével. *A csalogány nyelve* tehát egy rendkívül átgondoltan komponált kiadvány, mely Ladányi elkötelezett munkáját is dicséri, és kétségtelenül jelzi a további Ušumović-fordítások szükségességét.

LADÁNYI ISTVÁN

Személyes témák és szakszerű kutatások

VIRÁG ZOLTÁN: NYELVI MOZAIKOK
ÉS KULTURÁLIS REZONANCIÁK.
TANULMÁNYOK, MŰBÍRÁLATOK

Virág Zoltán következetesen alakítja pályáját: kutatói érdeklődése kitar a vajdasági magyar irodalom horizontjainak és az innen nyíló perspektíváknak a vizsgálatában. Az őt és a körülményeket kevéssé ismerők a tudományos közleményei és interjúkötetei, irodalmi jelenléte, doktoranduszainak munkái alapján, a szegedi egyetem irodalmár oktatójaként akár vajdasági elszármazottnak is gondolhatnák. Visszafogott jelenléte a magyar irodalomtudományosságban is lehetne akár kisebbségi értelmiségi jellemző. Pedig Ilia Mihály tanítványaként Szegeden találta meg a vajdasági magyar kultúra, majd ezen keresztül – a vajdasági magyar irodalom őt leginkább érdeklő témáinak délszláv kapcsolódásai révén és alaposabb megismerésük érdekében – szerteágazó tájékozottságot szerzett a horvát, a szlovén és a szerb késő modern és posztmodern irodalmakban, továbbá az ebben az összefüggésben talán jugoszlávnak is nevezhető populáris kultúrában.

A *Nyelvi mozaikok és kulturális rezonanciák* is elsősorban a vajdasági magyar irodalom térségein pásztáz, az érdeklődés horizontját néhány egyértelműbben komparatiztikai téma felé is tágítva. Az összehasonlító szemléletet persze nem nélkülözik – nem nélkülözhetik – a Fenyvesi Ottóval, Csernik Attilával, Benes Józseffel, Szajkó Istvánnal vagy Sziveri Jánossal, Gion Nándorral, Koncz Istvánnal vagy Ilia Mihály és Bori Imre irodalmi barátságával foglalkozó írások sem, ugyanakkor az Ady délszláv recepciójába elmélyedő első szöveg valóban klasszikus összehasonlító irodalomtudományi dolgozat, ahogy a Fejtő Ferenc Jugoszlávia-képéről szóló is ekként olvasható, továbbá a leginkább szlavisztikaiként besorolható *Horvát Erősz – Szlovén Cupido* című tanulmány vagy a kötetben közvetlenül ez után álló ismertetés Irena Avsenik Naber-

Vár Ucca Műhely
Veszprém, 2020
204 oldal

tiszatáj

goj szlovén irodalomtudós angol nyelvű irodalomtudományi monográfiájáról talán önmagukban is, de ebben a kötetben mindenképp komparatistikai hangsúlyokat kapnak, és háttérre képeznek, sőt hozzászólnak a többi, leginkább vajdasági magyar tárgyú szöveghez. A vajdasági magyar irodalmi vagy képzőművészeti tárgyú vagy kötődésű tanulmányok, esszék pedig a magyar irodalmi és művészeti összkép néhány sajátos, az idegenség és azonosság együttesét, a „saját idegenség” jelentéseit megképező jelenségével foglalkoznak – olyan alkotókkal, akik a vajdasági magyar kultúrából indultak, aztán akár maradtak a szülőföldjükön, akár elvándoroltak onnan, a saját, kulturálisan többes kötődésű közegük inspirációit megőrizték.

De menjünk sorjában – mert a kötet is így építkezik, a külön-külön született, konferencia- vagy egyéb alkalmakra írt szövegek átgondolt rendben követik egymást. A 2010 és 2019 között született írások, noha egyenként, önmagukban is betöltik szerepüket, a könyvbe rendezve többletjelentésekhez jutnak, egymás természetszerű kontextusait képezik, az elől állók megalapozzák a későbbieket, az irodalmi tárgyú tanulmányok, esszék keretezik a képzőművészekről szólókat.

A Másik, aki majdnem ugyanaz című tanulmány a kötet élén időrendi bevezetesként is működik, Ady modernségének inspiratív erejét látta a délszláv, elsősorban a szerb és a horvát irodalmakban, Veljko Petrovićtól és Todor Manojlovićtól kezdve, Miloš Crnjanskin meg Miroslav Krležán át Danilo Kišig, különösen azt a mintaadó szerepét hangsúlyozva, amelyet az európai periféria-centrum szembeállítás felszámolásának törekvéseként azonosítottak nála a délszláv értelmiségiek, és amire az öndefiníálás mintájaként tekintettek. Az *Esti Kornél víztükrei* a címben elővezetett vízmotivika és tükörmotivika köré szerveződve és Tolnai Ottó költői tekintete által is inspirálódva az Esti Kornél-szövegek és Kosztolányi „vízrajzi” megközelítését adja, számba véve a földrajzilag azonosítható természeti képződmények irodalmi szimbolizációjának módozatait: az „őselemként”, kimeríthetetlen szépségként, az „intim öszszeköttetés” pánerotikus közegeként, sőt antropomorfizálódva tárgyaként vagy alanyként megmutatkozó folyót, tengert, óceánt; és persze a felsorolás folytatható: tükörként, amelybe alá lehet merítkezni; a színek tárházaként és színesztéziák forrása-ként, „szupranaturális veszély”-ként... Ez utóbbi vonatkozásban például Esti Kornél tenger felé vonatkozásának emlékezetes csókjelenete is „labialis invázió”-ként kap megnevezést, és „a fulladozás, az öklendezés kínjai” révén, a csók titka „a sekélységben megnyíló mélység (...) rejtjeleihez kerül közelebb”.

A mélységmetaforika és a tengerhez közelítés tapasztalatainak tárgyalása folytatódik *A részvételnél is mélyebbre* című, (*Egy „aszketikus inyenc” Jugoszlávia-képéről*) alcímű Fejtő Ferenc-esszében. Ebben Virág Zoltán a nagykanizsai születésű és onnan nagy utat bejáró esszéista, Közép-Európa-történész, mértékadó értelmiségi *Érzelmes utazás* című útinaplójából indul ki, és saját szerteágazó jugoszlavisztikai ismereteit is szintetizálva ad képet Fejtőről és az általa mintázott felelős értelmiségi magatartásról – amelyben az írásnak mindig cselekvésértéke kell legyen. Virágra jellemző módon, újabb koncentrikus köröket képezve a Fejtő-téma köré, esszéje Petar Dobrović szerb festőről/Dobrovits Péter pécsi forradalmárról és a Fejtő-Dobrović-témakört megalapozó, pozsonyi születésű, debreceni-pécsi szlavista Angyal Endréről is szól – megnyitva saját szövegét további tájékozódási irányok felé. További koncentrikus kört képez a Fejtő érdeklődése révén fölvázolt Milovan Đilas – Josip Broz Tito-problematika, ahonnan eljut a „Titoland”-nak aposztrofált ország „nosztalgikus szimulációjának” tárgyalásáig is. A Fejtő-esszé, miközben végig a vállalt vizsgálódási

témájáról beszél, Virág Zoltán irodalomtudósi és értelmiségi érdeklődését is körülrajzolja.

A *Horvát Erész – Szlovén Cupido* című tanulmány a délszláv térség nyugati egységeiben erősen kirajzolódó női írás jellemzőit vizsgálja. Gondolatmenetének kiindulópontja a titoizmus és az annak törekvéseit az 1980-as, 1990-es években lenullázó „nationalista eufória véres valósága” férfiak uralta világával állítja szembe a női látásmódok emancipatorikus törekvéseit, de a konkrét szövegekhez közelítve ez az egyébként lényegi és releváns politikai megközelítés egyre inkább poétikai dimenziókat kap. A női írásnak az örökölt műfaji minták és beszédmódok ellenében születő változatait tárgyalja, és az önéletrajzi diskurzus fölértékelődését, az erotika szövegesítését, a pornográfia mechanizmusait, a normaszegő narratívákat a női írás tiltakozó, a domináns narratívákkal szembeni emancipatorikus törekvéseinek részeként mutatja be.

A *világ rejtjeleinek betűzése: értékrögzítő írásaktusok* a műfaja szerint kritika, pontosabban egy szakmonográfia főbb kérdéseinek ismertetése és az ezekre történő reflexió. Irena Avsenik Nabergoj szlovén irodalomtudós *Reality and Truth in Literature (From Ancient to Modern European Literary and Critical Discourse)* című könyvéről szólva a szerző mintha az előző írás gondolatmenetét folytatná a művészi szépség kanonizált mintázatainak és az ezektől való eltérés valóság- és igazságelvének viszonyát tárgyalva.

Ezeknek a többféleképp kontextualizáló, történeti összefüggéseket és teoretikus kérdéseket is fölvető szövegeknek a folytatásaként következnek a könyvben a recenziókból, kiállításmegnyitókából és más alkalmi szövegekből kinövő esszék a délszláv irodalmi, rock- és underground kulturális közeg által jelentősen meghatározott költő és képzőművész Fenyvesi Ottóról, a vizuális költészetével és szerteágazó neoavantgárd művészeti gyakorlataival nemzetközi ismertségre és elismertségre szert tevő bácstopolyai Csernik Attiláról, a belgrádi Képzőművészeti Akadémián megalapozott tudását a magyar képzőművészeti életben is bőségesen hasznosító Benes Józsefről, a zágrábi akadémiai háttérű, szintén vajdasági származású Szajkó István festőművészről. Ezek az esszék úgy tartanak össze, Virág képzőművészeti tájékozódását, ízlését is mutatva, hogy a bemutatott alkotóknál a neoavantgárd alapozást, a tanulmányokból, a kulturális háttérből érkező mintákat és inspirációkat is érzékelve, alapvetően mégis az egyéni alkotói szándékok érvényesítését, a szuverén alkotói világok jellemzőit látatja. Az előző mondat elvont megfogalmazása mögött ezeknek jellemzőknek az a sokfélesége áll, amelyeknek a Virág-esszék a nyomába erednek, de amelyek előtt a jelen recenzióknak a közvetítőt közvetítő harmadlagossága óvatosan megtorpan, és inkább előzékenyen a vizuálisan is figyelemre méltó, könnyen megnyíló könyvborítóra mutat: belépve a művek nélkül is koherens tárlatvezetéseket kapunk.

A könyv harmadik egysége Sziveri János költészetével, Gion Nándor prózájával, Koncz István lírájával, valamint ennek a résznek és az egész kötetnek a zárásaként, függelékeként, akár sajátos kommentárjaként Bori Imre és Ilia Mihály újvidéki, illetve szegedi egyetemi tanárok, kultúraszervező értelmiségiek levelezésével foglalkozik. Az így bemutatott hármas felosztás ennek a recenzióknak a konstrukciója, a könyv szövegei ugyanis nem tagolódnak így jelölt részekre, az egymástól a kötelező tipográfiai elemekkel elválasztott szövegek az előttük állók folytatásaiként is működő fejezetekként lineárisan követik egymást. A Sziveri-szöveg például folytatása az előtte álló képzőművészeti tárgyú írásoknak. A *Térmodulációk és anyagmintázatok* Sziveri képzőművészeti érdeklődéséből kiindulva közelít költészetéhez, és az induló költőt úgy

hozza kapcsolatba a mintaadónak tekintett szerb költő, Vasko Popa versvilágával, hogy felmutatja azokat a mindkettejükre jellemző költői műveleteket, amelyekkel a megtapasztalható világ formáit sajátos konceptualista aktivizmussal látható és tapintható formákra bontják és újrendezik. A tanulmány különösen fontos eredménye, ahogy Sziveri korai költészetét Popán keresztül egészen nyilvánvalónak mutató kapcsolatot hozza Francis Ponge francia alkotó prózaverseivel, felmutatva a kő, a kavics, a narancs látható formái és taktilis jellemzői köré épülő mitológiájukat. „Sziveri János gerinchúrból, csigolyadarabokból, bordacsontokból, csonttrecekből, ínnyitorlákából, rozsdafürtökből, rovarpáncélzatból, pikkelyekből, homokszemcsékből, üvegszögekből kicsírázó narancs-architektúrája nagyon közel áll a francia szerzőéhez”, állapítja meg Virág, megmutatva ezeknek a költői mitológiáknak a szerves és szervetlen létezők határvidékére figyelő elemi érdeklődését vagy Sziveri későbbi költészetében az emberi test dehumanizált láttatásának egyik eredőjét. Az esszé szépen végigviszi, hogy a Popa és Ponge költői világának közelében formálódó költői látásmód hogyan érvényesül Sziverinek a *Szabad gyakorlatok* kötetét követő költészetében is, amikor „Sziveri János Vasko Popáéval többszörös átfedésben lévő létpanorámájában az önálló kunsztok, magánmutatványok érdekében hadra fogható, a közhasználati szükségletek kielégítésére üzembe helyezhető testek egyszerre fogyóeszközei és vakbuzgó szolgálattevői a beszarik meg a beszaratók keserűes vajdasági neobarokkjának”.

A vizsgálata tárgyához hasonlóan a nyelvet is próbára tevő Sziveri-esszé jól példázza Virág kutatói módszerét és írásmódját: a vizsgált irodalmi alkotás többszöri olvasása közben módszeresen végigolvassa mindazt, amit a tárgyról írtak, majd folytatja mindazokkal a szépirodalmi és szakirodalmi szövegekkel, amelyek ezekből a szekundér szövegekből következnek, és így tovább, gyakorlatilag a végtelenségig vagy a leadási határidőig olvasva újra kutatása elsődleges tárgyát meg a hozzá kapcsolható irodalmi és más alkotásokat, az ezek nyomán kibontakozó további diskurzusokat, hogy aztán saját és másoktól begyűjtött, a maga gondolatmenetébe szintetizált megfigyeléseit magas hőfokon összekalapálja, mindig pontos, mindig kemény – és igencsak ellenálló tömörségű – mondatokká. Témáit gondosan megválogatja, vállalásait megfontolja – amit viszont megír, az az egyes témákban megkerülhetetlen szöveg lesz. Lényegi az életművét a *Symposion*-mozgalom peremén kibontakoztató Gion Nándor korai regényéről, az 1967-es, *Kétéltűiek a barlangban* címűről írt, a korabeli körülmények és a későbbi életmű perspektíváját is érvényesítő megközelítése is. Virág kutatói magatartásáról ismert, hogy kivételesen tájékozott, rendkívül széles ismeretanyagot tart készenlétben és hasznosít ott és olyan mértékben, ahol és amennyi segíti mondanivalója kifejtését. A *Gion Nándor-retrospektívó*ban gondolatmenetének kiindulópontja például Gion egyik korai, nem igazán jelentős írásának részlete az *Új Symposion* 1966-os, második évfolyamából – teljesen indokoltan, az argumentációba illeszkedően. A kötet utolsó előtti írása, a Koncz István költészetéről szóló átfogó esszé még inkább megkívánja/lehetővé teszi árnyalt közegismeretének bevonását. Felmutatja azokat az összefüggéseket, az előzményeket és a folytatásokat, amelyekben a magányosnak látszó, az értelmiségi csoportosulásokon kívül maradó magyarkanizsai ügyvéd költészete kibontakozott, és termékeny dialógusokat kezdeményezett: a délszláv, a magyar és világirodalmi mintákat, kapcsolódásokat, Koncz költészetének művészi és kritikai reflexióit.

A *Keresztvezető életutak* (Bori Imre levelei Ilia Mihályhoz) aztán a kötet végén a szerzőre (és a két szóba hozott irodalmárra) nem jellemző személyességgel szólal meg:

Ilia Mihály 85. születésnapjára íródott. A tisztelgésen túlmutatva azonban Virág az alkalmisághoz is kutatóként viszonyul, mégpedig olyan témához nyúlva, amelyben találkozunk Mestere és saját kutatói érdeklődése: Bori Imrének, a vajdasági magyar irodalom meghatározó irodalomtörténészének és kultúraszervezőjének Ilia Mihály szegedi irodalomtörténészhez, folyóirat-szerkesztőhöz írt leveleit tekinti át, sajátos kommentárját, folytatását adva ezzel az írásával szinte egy időben, az újvidéki Forum kiadónál megjelent Bori Imre-levelezéskötetnek is, amely a Bori Imréhez írt levelekből ad válogatást – benne Ilia Mihály 41 levelével. Kettőjük levelezésére reflektálva két egymással találkozó irodalmári működésmódot is felmutat a XX. század második feléből: a magyar–magyar kapcsolattartás Szeged és Újvidék közötti, sajátosan korhoz kötött, a kor kihívásaira személyes barátsággal reagáló változatait.

A kötet ugyan nem áll össze monográfiává, de a szövegek közti átjárásokat, összetartozásukat biztosítja az a következetes olvasói és kutatói érdeklődés és az az ízlés, amely témaként kiválasztja őket. Virág Zoltán választásai értékelvűek: olyan szerzőkről ír, akik személyesen is közel állnak hozzá, olyan művekről, jelenségekről, amelyeket értékesnek tud. Az egy-egy alkotóra jellemző sajátosságok elrendezésének és előadásának retorikájában mindig jelen van a méltatás, néha az affirmatív beszédmód is, vagyis a nem kellően megbecsültnek látott alkotók értékeinek felmutatási szándéka is. A *Nyelvi mozaikok és kulturális rezonanciák* szövegei a szerző hatodik könyveként újabb megmunkált felületekkel gazdagítják azt a kulturális mozaikot, amelynek tanulmányozására jó három évtizede elszegődött.

GODA REGINA

A megértés lehetetlensége – történelmi trauma egy gyermek perspektívájából

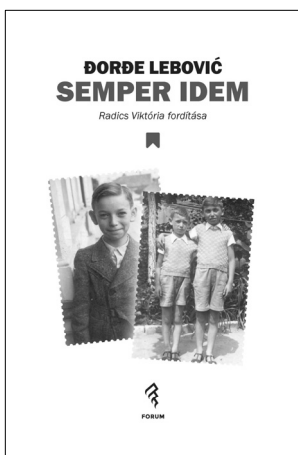
DORĐE LEBOVIĆ: SEMPER IDEM.
EGY GYEREKKOR KRÓNIKÁJA

Dorđe Lebović emlékirata az író halála miatt sajnos befejezetlenül maradt, ám nem túlzás azt állítani, hogy a kötet így is monumentális. A szöveg négy részre tagolódik (*Mennyből a pokolba, Érlelődés, Előjelek, A nagy zuhanás*), ezek további alfejezetekből állnak, továbbá helyet kap még a könyvben Jaša Almuli beszélgetése az íróval, illetve a fordító, Radics Viktória írása, amelyben többek között a fordítás kihívásairól is olvashatunk.

Ahogy az alcím is jelzi, az elbeszélő gyerekkorát, annak kezdetben gondtalan, önfeledt éveit, a családi és az iskolai élet történéseit, majd a nemzetiszocializmus eszméinek terjedésével párhuzamosan egyre gyakrabban fellépő konfliktusokat és megaláztatásokat mutatja be, egészen addig, amikor tizenöt éves korában koncentrációs táborba hurcolják. A lágerbe való megérkezés, az ottani mindennapok és a hazafelé vezető halálmenet magában az emlékirat textusában nem szerepel, erről az interjúban mesél részletesen a szerző.

Ahogy a fülszövegből is kiderül, Lebović nemcsak prózát, hanem drámát is írt, műveiben mindannyiszor az Auschwitzot megelőző tapasztalatokra és az ott megéltre fókuszál. A *Semper idem*-ben is ezt a témát igyekszik feldolgozni, miközben a szöveg egyben részletes korrajz és családtörténet is, amelyben képet kapunk arról, hogyan szerveződnek a gyerekkor helyszíneinek szociális terei. A két legfontosabb város, ahol a gyermek identitása formálódik, Zágráb és Zombor. Ez előbbi egy harmóniát, biztonságot nyújtó közeget jelent számára: „Gyerekkorom Zágrábja volt számomra a tökéletes világ. Az én mennyországom” (10). Zágráb mint soknemzetiségű, multikulturális tér

Fordította: Radics Viktória
Forum Könyvkiadó
Újvidék, 2021
531 oldal, 500 RSD

2023. január

jelenik meg, ahol többek között szerbek, horvátok, németek és szlovénok alkotják a lakosságot. Vallási szempontból is hasonlóan sokszínű vidék, katolikus, evangélikus, zsidó és pravoszláv felekezetek is éltek ott.

A város sokféleséget reprezentáló makroközösségén belül a gyermek életének természetes állapota a különböző kultúrák és nyelvek közötti létezés, családja is többnyelvű közösség. Megtudjuk, hogy a narrátor beszél magyarul, szerbül és németül is. Ez utóbbi nyelvet új nagymamájától tudja, akivel egymást tanítják: „A németen kívül magyarul is beszélt, szerbül azonban nem tudott. Én tanígtattam. Megbeszéltük, hogy ő engem megtanítt németül, én meg őt szerbül. (...) Így aztán három nyelven beszélgettünk, ami elég bonyolult volt. Nagyapa néha fejcsóválva fülelt: »Micsoda hablaty! Igazi makaróninyelv!«” (40) Ellentmondásos tapasztalat, hogy míg a gyermek számára több nyelv is rendelkezésre áll a tapasztalatszerzésre, addig ez a poliglott állapot nem minden esetben segíti azt. Az elbeszélő sokszor foglalkozik az elmúlás kérdésével, a halált fizikai valójában próbálja meg elképzelni, ám annak különböző nyelveken való megnevezése, az eltérő nyelvtani nemekhez való tartozás inkább bonyolítja a megértést: „A Halál nőnemű vagy hímnemű? (...) A szerb nyelvben a Halál nőnemű, a németben pedig hímnemű. Tehát a szerb Halál nő, a német Halál pedig férfi? Nem, nem, nem – ellenkezett a batya –, nincs szerb Halál meg német Halál. Csak egy Halál van, de a német nyelvtan szerint hímnemű, a szerb nyelvtan szerint pedig nőnemű. (...) Batya – lázadtam fel –, ez engem nagyon fáraszt, mert semmit sem értek belőle. Azt mondd meg nekem, hogy mi lenne a Halál, ha most itt megjelenne: férfi vagy nő?” (65)

A nemzetiszocialista eszmékkel együtt egyre inkább terjedt a zsidók elleni uszítás is, ez pedig a különböző nemzetiségi, vallási csoportok közötti viszonyrendszert is átalakította. Ennek következtében a zsidó közösség tagjai, amelybe az elbeszélő és családja is tartoznak, kirekesztés, megaláztatások, verbális és testi bántások elszenvedőjévé válnak. Az aktuális politikai és hatalmi változások nemcsak a felnőttek, hanem a gyermekek világát is érintik, amelynek következtében az elbeszélő szociális viszonyainak kialakítása erősen korlátozott, hiszen kisebbségi helyzetbe kerül. Az általános iskolát Zomborban egy olyan osztályban kezdi, amelyben ő az egyetlen zsidó a szerbek és a svábok között. Utóbbiak egyik délután hazafelé menet lerohanják, ütik és rúgják, míg végül egy férfi közbelépésének köszönhetően megmenekül. Ettől brutálisabb támadás éri barátját, Barit, akit késő este találnak meg egy parkban: „Teljesen meztelen volt, a keze és a lába dróttal átkötve, az átfagyott test telis-tele kék-zöld foltokkal és sebekkel.” (137) Nemcsak a gyerekek közötti kegyetlenkedések jellemzőek, hanem némely tanár részéről is éri megaláztatás őket. Például a gimnáziumi fizikatanár óráinak rendszeres része volt az az „előadás”, amelynek során kiszólitotta a táblához a zsidó diákokat, és feltette nekik „az egyetemi tankönyvekből kiszedett kérdéseket”, mindezzel pedig azt akarta „bizonyítani, hogy a zsidók, kivétel nélkül, képtelenek komolyabb értelmi erőfeszítésekre” (284).

Ebben a kisebbségi léthelyzetben az elbeszélő baráti köre tulajdonképpen a megpróbáltatásoknak, a közös sors tudatnak a hatására alakul ki. A Cassiopeia társaságot megalapítva közös céljuk a kultúrbundosok fészkének a felégetése, tehát egyfajta közös reváns vagy legalábbis ennek tudata fűzi szorosabbra barátságukat. Nemcsak a baráti, hanem a szerelmi viszonyok kialakítását is megnehezíti vallási hovatartozása. Az elbeszélőt, saját bevallása szerint, sokáig nem érdeklik a lányok, mígnem belesze-

ret egy Beatrix nevű kislányba, akinek apja „a magyar katonai titkosrendőrség ezredese” (423). Az édesapa a fiú zsidó származása miatt nem szeretné, hogy szerelmük folytatódjon, ezért megzsarolja, hogy szakítson a lánnyal: „Mindent tudok rólad, tudom, hogy apád muszos, hogy a nagynénéd férje rab, hogy anyád süteményekkel kereskedik, és nem fizet adót. Mindannyiuknak árthatok, ha akarok” (437).

A szociális viszonyok sikertelensége okozta bizonytalanságerzetet csak fokozódik azáltal, hogy a szűkebb szocializációs közegben is a köztesség, az igazán sehová nem tartozás az, amely meghatározza életét. Szülei elváltak, édesapja, aki színházi rendező, Zágrábban él új feleségével, az elbeszélő Zomborban édesanyjával és annak második férjével, Buchwald Andorral. Erről a sehová nem tartozásról így ír: „Megint hurcolkodtam. Régóta tudtam, hogy állandó költözködésre vagyok ítélve, folyton csomagolni kell a bőröndökbe meg a kartondobozokba, nagy nehezen hozzászokni az új környezethez és túrni a kínos, szorongató érzést, hogy fölösleges vagyok, és nem örülnek nekem” (296). Az otthontalanság-érzetet leggyakrabban az apjánál tapasztalja. Ez egyrészt abból fakad, hogy mostohaanyja nem kedveli őt, ezt a vele szembeni ellenérzést pedig gyermeki csibészégeivel tovább fokozza, amelyeknek elbeszélése humoros részei az emlékiratnak, például a sapkára varrt nulla esete (97–99). Ezeket a negatív érzéseket táplálja az is, hogy apjánál osztoznia kell szobáján a bátyjával, akivel a válás miatt nem alakult ki bensőséges testvéri viszony: „csak egy jelentése volt számomra: véletlenül ugyanazok a szüleink. Semmi érzélem nem fűződött hozzá” (94).

Bár a hangsúly az elbeszélő gyerekkorán van, ugyanakkor annak nem elhanyagolható résztvevői a családtagok, akikről a gyermek szemén keresztül igencsak aprólékos megfigyeléseket olvashatunk. A családi epizódok az egyébként inkább komor hangvételű szövegben sok esetben a humor forrásai. Komikus alak például anyja sógora, István batya, akinek megszólalásai egyszerre őszinték és szinte már bántóan pimaszok, mégis viccesek is: „Emlékszem, nagyon élveztem, ahogy viccelt anyám kuncsaftjainak számlájára. (...) Velinkára is volt persze megjegyzése: »Nagyon szép, különösen sötétben.« Paulina nenát sem kímélte: »Ha befogod a száját, a valagán keresztül fog beszélni.«” (62) A karakter- és jellemábrázolás a legtöbb esetben nagyon részletes, például az apai nagyanyjának és három testvérének, akiket tréfásan az elbeszélő „bűbajos Hercogovkákknak” nevez el, bemutatása is: „[Johanna, a] Herczogok közt a legszelídebb és a legengedékenyebb. (...) Magas volt és testes, erős csípőjű, izmos lábú, súlyos és esetlen, hátulról nézve riasztó, de amint megfordult, elpárolgott ez a benyomás: az arca kellemes volt, őrizte lánykori szépségének nyomait (...)” (216–217). Az elbeszélő mostohaapja is inkább a komikus alakok közé tartozik, „milliomossá” válása különösen humoros része a szövegnek. Az esemény helyzetkomikumát fokozza a prózaszövegbe beleírt, drámára jellemző párbeszédformában elmesélt jelenet (ezt a technikát egyébként többször is alkalmazza a szerző), amelynek szereplői a mostohaapa, illetve az Amerikából érkező két ügyvéd, DÜLLEDTSZEMŰ és KÖRTEFEJŰ, ahogyan a gyermek nevezi el őket (143–146).

Az elbeszélő gyermekkorát olyan hétköznapi problémák szövik át, amelyek a szülők válásával, baráti kapcsolatok kiépítésével, a diákszerellemmel együtt járnak. Ám mindezek mégis sokkal nagyobb megpróbáltatást jelentenek, hiszen beleszületik egy olyan közösségbe, amelyet nem ő választ és amely megbélyegzetté válik. Zsidósága identitásának minden más részét felülírja, minden élethelyzetben ez alapján ítélik meg/el és válik fokozatosan az édeni gyerekkor pokollá. A mennyből a pokolba ve-

zető szenvedéstörténetet a szöveg szerkezete is kiemeli a fent-lent oppozíción keresztül, hiszen a nyitó alfejezetben elbeszélte mennyei gyerekkor (*Az én mennyországom*) a *Nagy zuhanás*-sal fejeződik be.

Biográfiai ihlettségű alkotás esetében még inkább fókuszba kerül a mű és a valóság világa közti viszony, illetve a kérdés, hogy egy önéletrajzi visszaemlékezés vajon tartalmaz-e fikcionalizált részeket. Ez a kettősség jelenik meg a fülszöveg meghatározásában is, amely először regényként, majd emlékiratként hivatkozik az írásra. Ezzel két olyan műfaj kerül egymás mellé, amelyek a valóság és a fikció szempontjából eltérő olvasói elvárásokat implicálnak. Egy regény tradicionálisan fiktív szöveg, míg az emlékirattal szemben inkább él az az elvárás, hogy a leírtak megfeleljenek a valóságnak. A *Semper idem* dokumentarista jellege egyrészt a dátumok és helyszínek pontos megadásában, illetve a kötetben található számos, a szerző családjának hagyatékából származó fénykép felsorakoztatásában is tükröződik. Ha az emlékirat műfaji keretét idézzük fel, akkor a szöveg ebbe a kategóriába is tartozhat, hiszen történelmi eseményeket is bemutat. Ugyanakkor sok esetben az elbeszélő életének személyes ügyei, a subjektív nézőpont és a legbensőbb érzések és gondolatok megfogalmazása kerül előtérbe, ez a személyesség pedig inkább a napló zsáneréhez közelít.

A hagyományos műfaji meghatározást figyelembe véve a regényt mint kitalált történetet szokás aposztrofálni, a *Semper idem* regény volta leginkább annak megszerkesztettségében, megalkotottságában áll. A szöveg legnagyobb részét egy egyes szám első személyű elbeszélés adja, amelyben a gyerekkor történései kronologikusan kerülnek bemutatásra. A többségében múlt idejű igeformák funkciója, hogy kiemelik a múlt és a visszaemlékezés, az elbeszélés idejének időbeli távolságát, ugyanakkor nem ritka az újrátételező jelen idő használata sem, amely a gyermeki perspektívába való visszahelyezkedést teszi lehetővé. Ez a főszálnak tekinthető szöveg kiegészül a tipográfiaiailag is megkülönböztetett, dőlt betűs részekkel, amelyek a legtöbb esetben „*Feljegyzés(ek)*”-ként vannak megjelölve, és többféle funkcióval bírnak. Azok a részek, amelyek a *Gyerekkorom alakjai* megjelölést viselik egyfajta inventárként szolgálnak, amely az elbeszélő gyerekkorának legfontosabb személyeit sorakoztatja fel. Ezek a főszöveg olyan kiegészítéseként szolgálnak, amelyből egy adott személy sorsának alakulását ismerhetjük meg. Például István batya életét a fő elbeszélésben börtönbe kerüléséig követhetjük, az ehhez hozzáfűzött jegyzet a szabadulása utáni időszakról tudósít.

A *Feljegyzések* legtöbbször dátummal együtt szerepelnek, és azt is tudni lehet, hogy miből származnak. A műből kiderül, hogy az elbeszélő életének már gyerekként is szerves része az írás, kap egy *Kék füzetet*, amelybe eseményeket, mondásokat, gondolatokat jegyez fel. Az első feljegyzés dátuma 1939. szeptember 1., a többi innen származó szöveg a negyvenes évek első felére datálódik. A másik fele ezeknek a jegyzeteknek az *Új Kék Füzet*-ből származik, amelynek legkorábbi bejegyzése 1959-es, legkésőbbi pedig 2001-es dátumot visel, tehát ezek mind a lágerből való visszatérés után keletkeztek. Tulajdonképpen ezeket olyan pretextusokként kell feltételeznünk, amelyek, bár kiemelve különállóságukat, a szöveg részévé válnak. Egyfajta intertextuális viszony is létesül az elbeszélés és a feljegyzések között, amely paradox módon egyszerre erősíti a dokumentarista jelleget, hiszen rámutat egy szövegen kívül is létező szövegre, azonban mintha a fikcionalizáltság bizonyos mértékét is hivatott volna mutatni annyiban, hogy arról nem kapunk információt, hogy ezek a füzetek tényleg léteztek/nek, illetve hogy például az első *Kék füzet* sorsa mi lett, miután az elbeszélő a lágerbe került.

Az emlékezést magát is szokás fikciónak tekinteni, hiszen a felidézett emlék már csak egy módosított változata lehet a valós eseménynek. Így ennek a szövegnek az esetében is előfordulhat, hogy bizonyos mennyiségű fikcionalizált elem is beépítésre került. Néhol erre maga az elbeszélő hívja fel a figyelmet. Például a Herczogok látogatásáról szóló résznél az alábbi kijelentést teszi: „Ekkoriban én még pelenkás voltam, a Hercogokkák látogatását később rekonstruáltam...” (219). Az azonban, hogy ezt mi alapján rekonstruálta, nem derül ki, tehát ebben az esetben például feltételezhetjük, hogy a felidézés inkább támaszkodik az elbeszélői képzeletre. A szűzsé középpontjában tehát egy önéletrajzi visszaemlékezés áll, amelynek történeti eseményeit a kötetben található interjú kiegészíti. Az emlékek felidézésével és összefűzésével megalkot a narrátor az elbeszélésben egy olyan regényvilágot, amely referenciális jelölőkkel átszőtt, miközben az emlékezetfolyam tudatos megszerkesztettsége olyan esztétikai minőséget hoz létre, amely nem feltétlenül igényli a realitással együtt való szoros olvasást.

A szöveg, annak ellenére, hogy nagyon terjedelmes, és számos megrázó jelenetet tár elénk, magával sodorja az olvasót. A kötetben több gyerek, köztük az elbeszélő is, felteszi a kérdést, hogy miért gyűlölik a zsidókat, erre azonban egyik felnőtt sem tud válaszolni. És talán éppen ezért választotta a szerző a gyermekkor elbeszélését és a gyermeki látószögbe való behelyezkedést, hiszen lehetetlen megérteni azokat a szörnyűségeket, amelyeket elszenvedtek, így elbeszélni is csak egy olyan perspektívából lehet, amely ez alól „felmentést” ad.

HÓZSA ÉVA

Sikkes (szöveg)szabászat

BENCSIK ORSOLYA: ÉNEKES KRISZTINA
RONGYIKÁI. OTTHONKERESÉS
JUHÁSZ ERZSÉBET, VÉGEL LÁSZLÓ
ÉS TOLNAI OTTÓ ÍRÁSMŰVÉSZETÉBEN

Bencsik Orsolya nevét elsősorban szépíróként ismeri olvasóközönsége, viszont most a vajdasági magyar irodalom hozzáértő, tájékozott, ugyanakkor rendhagyó monográfusaként mutatkozik be. Nem meglepő, hiszen a Szegedi Tudományegyetem munkatársaként tudományos *tágasságban* mozog. Szépíró és monográfus egyszerre, ahogy kötetében is a vidékiség összefügg a világgal, a határhelyzet a határmódosítással, a lét a léten túlival, mondhatni a *rongyika* a ronggyal. Ez a *rongyika* (patchwork, reszli, hurok stb.), vagyis a töredékes vizsgálat elsősorban az „óloméveket” célozza meg a vajdasági irodalmi léthelyzetben, tehát főként az 1980-as és '90-es évek írói koncepcióját. Drndić mottójához híven a szerző a *kis történeteket* követi nyomon, személyességét pedig egyértelműen felvállalja, noha időnként mintha Énekes Krisztina bőrébe bújna. Alakját így értelmezi: „Juhász Erzsébet *Énekes Krisztinája* nemcsak a szerelmes nő szimbóluma, hanem bizonyos értelemben a művészé is: égi násza, álmodozása, elvágyódása, a való világban való eltévelyedése, örökös bolyongása a romantikus művészkép toposzaival is megfeleltethető” (48).

Furcsa szó a kötetcímben a kicsinyítő képzős *rongyika*, amely felidézi az olvasóban Bencsik Orsolya egyik ismétlődő nyelvi fortélyát, például a *Több élet* (2016) ugyancsak kicsinyítő képzővel ellátott, többfunkciós *állatkáját*.

A szerző tudományos munkájában is megtalálja a legtalálhatóbb metaforát, ebben az esetben ez a *szabásminta*, tehát a kötet jelmagyarázattal és a Tartalommal mint szabásmintával kezdődik, sőt a későbbiekben Bencsik fel is szólítja befogadóját arra, hogy szabjunk, varrjunk vele együtt. A szabásminta segítségével egy önreflexív monográfia *modellt* konstruál (választ ki?), amelynek (vajdasági) magyar hagyományára utal a

Forum Könyvkiadó
Újvidék, 2022
217 oldal, 790 RSD

tiszatáj

bevezető. Persze a szabásminta-szerűségnek van hagyománya a vajdasági magyar szépirodalomban, Ladik Katalin „kottái” szintén ezt az elvet követték. A monográfus Weöres Sándor *Rongyszőnyegének* szálait gombolyítja, húzza ki tovább. Természetesen ennek a metaforának elméleti vonatkozása van, Deleuze és Guattari rizómaelmélete, amelyet az egyik lábjegyzet hosszasan kifejti.

A másik kiemelkedő metafora (toposz) a por, ám itt inkább a portalanítás, „a portalanító írói módszer”, amely Szenteleky Kornél műveihez, azaz a vidékkel való szembenézéshez és a kánonképzéshez kapcsolódik Juhász Erzsébet nyomán. A kötet alaposan körüljárja Tolnai Világpor metaforáját, az összeszedett, összesöprögetett örleményeket, a szerző figyelme ebből a szemszögből Tolnai egész szövegüniverzumára kiterjed. A bolt-metafora megközelítése szintén kiemelkedő szerepet kap a monográfiában. A címek egyébként Bencsik Orsolya nyelvi leleményességére, tabutörésére utalnak, kutatása során kiválóan alkalmazza az egyes szerzői opusok szavait, szófordulatait, motívumait, metaforáit, ezáltal a hagyományos terminológia diszkurzív kérdései, a másfajta „tudományos” beszédmód lehetőségei is felmerülnek.

A címben említett szerzőket a kutató bizonyos értelemben kronologikus sorrendbe kezdi állítani, hiszen Juhász Erzsébet lezárt opusának „láthatóvá tétele” kerül az első helyre, ezt Végel László és Tolnai Ottó textusainak vizsgálata követi. A linearitás azonban kezdettől fogva megbomlik, a kutatás folyamatában az említett rizómaszerűség dominál. A munka szerzője a komparatív és intertextuális vizsgálati módszert is sikeresen alkalmazza. A kutatás sokféle részletből („rongyikából”) indul ki, számos új kapcsolódási pontot és kimenetet tár fel, mindvégig vállalja a nyitottságot, a befejezetlenséget. Juhász Erzsébet opusa a kötet szerzőjének szemszögeből azért is lehet címadó kiindulópont, mivel ő is – a monográfia szerzőjéhez hasonlóan – szépirodalommal és tudományos kutatással foglalkozott, emellett ugyancsak topolyai gyökerű. Juhász Erzsébet életművével kapcsolatban többféle magatartásminta, Foucault *hüppommémata* fogalmának beemelése, írás és olvasás összetartozása, a nemzetudat átértékelése, a kortalan diskurzus felvetése, az öninterpretáció mint esztétikai cselekvés merül fel. A vizsgálat számos más szövegre és életműre is kiterjed, megemlíthető pl., hogy Danyi Magdolna esetében is összekapcsolódik a szépirodalom a tudományos tevékenységgel.

Bencsik Orsolya értekezésének központi kérdése az identitás, az identitáskonfliktus, az otthonra találás problémája. Kontextuális szempontból a vizsgált életművek háttérében a kilencvenes évek délszláv háborúinak átváltozásai húzódnak meg, amelyek az egyes írói opusokban változást eredményeztek, Bencsik Orsolya építési tevékenységében is megfigyelhető az átalakulás. Juhász Erzsébet számára identitás és perspektíva viszonyrendszere központi kérdéssé válik, valamint ő kezdi meg a Monarchia-irodalom és Közép-Európa kutatását, amelyről addig nem igen beszéltek. Tolnai Ottó lokális szövegeinek nagyvilági távlatai, valamint *alkímiája* szintén újat hoznak, Végel László pedig a „hontalan lokálpatriotizmus” megközelítőjeként vitacikkek és naplójegyzetek írójává (is) válik, nyelvi szempontból pedig izgalmas Végel különös szegénysége, vajdasági magyar nyelvhasználat.

A precíz kötetkompozíció (hat nagyobb fejezet) és a kidolgozott lábjegyzetek mellett kiemelhető, hogy a könyv esztétikai arculatát a szintén Topolyához kötődő Csernik Attila grafikus illusztrációi adják meg, amelyek kapcsán a részekre bontás/bomlás és az ismétlődés problémája vethető fel. A gömb, azaz a (szöveg)test mérete és hely-

zete változik, különböző emberi testrészekkel kerül kapcsolatba, a részecskék gyakran ráfolynak, be is fedik. A fekete-fehér képanyag a monográfia központi alakját, Juhász Erzsébetet helyezi előtérbe.

Bencsik Orsolya színvonalas monográfiája új eredményekkel, más tudományos nézőpontokkal és terminusokkal gazdagította az eddigi irodalomtudományi kutatásokat. Hogy mennyiben szabta újra (sikkesre!) az eddigi kutatásokat? Számos hangsúlybeli eltolódás alakult ki a rizómaszerűség mentén. Intertextuális és interdiszciplináris távlatokat nyitott, különösen újszerű világirodalmi perspektívákat. Tudatosan egyéni beszédmódot alkalmazott, a vidék filozófiájának továbbgondolását valósította meg, valamint a határok képlékenységét hangsúlyozta. A legmeghatározóbb azonban a kutatás folyamatszerűségének elismerése, az állandó irodalomtudományi újraszabás, korrigálás, korszerűsítés tudatosítása.

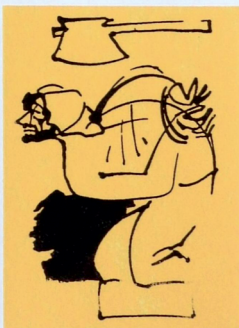
„ Ha majd a ... ”

SZÍV ERNŐ

Kedves Sándor,

mindenki téged ünnepel a 2023-as esztendő januárjában, és ez természetes. Kétszáz az kétszáz. Nagyon sokan el is mondják – újra és újra –, mit jelentettél az életedben, és mit jelentesz most. Jogos igény, megunthatatlan reprezentációs feladat. Engedelmeddel, másfelől közelíték. Bocsáss meg ezért, de ami voltál, ilyesmivel is jár, nem árnyoldal, csak elkerülhetetlen. Manapság azt mondják, a korodnak celebje voltál, rocksztár és nyelvzseni, izgága tündérfi és a káprázat peregrinusa, illetve hogy brand. Itt állok meg. Brand. Még meg se kellett halnod – de azt is milyen szépen csináltad, mert hogy igenis, meg nem is – nemzeti branddé váltál, egy valóságos termékcsaláddá, lehet belőled ütvefűrotót vagy vágató felleget, tűzoszlopot vagy szerető férjet elnevezni. Te magad tudva erősítetted e jelenséget, ha jól értem. Sokat tettél azért, hogy így legyen. És még mi mássá váltál az idők során, felületesen felsorolnám. Hát álmosan ketyegő falióra nem leszel soha, az biztos. De arcképed volt zöldbe hajló tízforintos disze, és sokáig egy ekkora összeggel neki lehetett indulni egy napnak. Ma is van tíz forint éppenséggel, de hogy mit lehet érte venni-kapni, meg nem mondom. Valószínűleg semmit. 2023-ban, amikor még forgalomban van az ötforintos is, tízért már be se engednek boltba, piacra, bocs. Állítólag rányomtatnak majd egy ezüstgarasra, annak harmincezer lesz az értéke. Egy farmer ára. Van belőled múzeum, sok. Iskolák, hidak, színházak viselik a neved. Van újságod, a Petőfi népe, ennek tulajdonosa nem éppen a te ízlésed szerint való úr. Na, most mondd meg, még paprikát is neveztek el rólad, mégpedig abban a városban, ahol éltél a papáddal és a családdal néhány évet, és ahol emlékházad is van, Kiskunfélegyházán. Onnan jártál betűt vetni Kecskemétre. Biztosan szájalós kis durbincs voltál már akkor is. Aztán láttam én fiatal emberen pólót, melyen a te félalakod a dísz, gitárral a kezében. Ismerek lányt, aki kapott egy díszdobozt, tart benne öt fülbevalót és egy karpercet, az ő Petőfi-díszdobozában. Ehhez mit szólsz, hogy díszdoboz? Rádióhoz? Zenei csatorna, fiataloknak, úgynevezett mai népzene. Készült belőled, úgy értem, a te tiszteletedre és a lelkesültséget tovább folytatva nagyhatású nemzedéki film – Petőfi 73', most pedig lett egy új, egy kurzusfilm, még forgatásmeleg, s mivel csak a trailerét volt szerencsém megtekinteni, erről nem jelenthetek. Mondhatnám, igen nagy szerencsére. Ja, hogy a kurzusfilm mit jelent? Mondjuk, azt jelenti, hogy ha eddig nemzeti otthonka voltál, egy sok szabad vegyértékkel bíró jelenség, afféle szép, izgalmas mindenhatóság, egy olyan magyar használati tárgy, ami elég sok dologra jó volt, akkor mostanra, mint ahogy ez már előfordult, elvettek tőled mindent, mi éppen te voltál. Színházi látcső helyett távirányító. Echós szekér helyett díszparádé. Vers helyett politikai nyammogás. Rím vagy költői kép helyett óriásplakát. Szabadság, szerelem helyett pénz és önjelölt kecskedudálás. Gondolkodtam, mit neveznék el rólad én. Aztán hagytam az egészet. Mert ott vagy te, ahol nem lehet vagy nem kellene. Ott vagy, ahol nem illik, ahol fáj, ahol félni lehetne, ahol tiltaná jogtalan jog. Ott vagy te minden szabadság maradványban. Szóval mindenütt, ahol a madár se jár a honban, jó fiam.

Testi di un'opera

1950-1955

Ára: 600 Ft

Előfizetőknek: 500 Ft

„S szórd el csontommal hírem-nevemet...”

Marno János
Sopotnik Zoltán
Takács Zsuzsa
Tóbiás Krisztián
Veszélka Attila
versei

Kovács Dominik – Kovács Viktor
drámája

Háy János
„társasjátéka”

Szív Ernő: Kedves Sándor

Diákmelléklet:

N. Horváth Béla Illyés Gyula Petőfi-képéről

Bíró József, Fenyvesi Ottó, Géczi János,
Háy János, Ladik Katalin, Miklosovits László,
Móser Zoltán, Petőcz András
és Tandori Dezső alkotásai

Vissza a jövőbe – Return To The Future

Hana Blažková
Lukács Flóra
írásai

